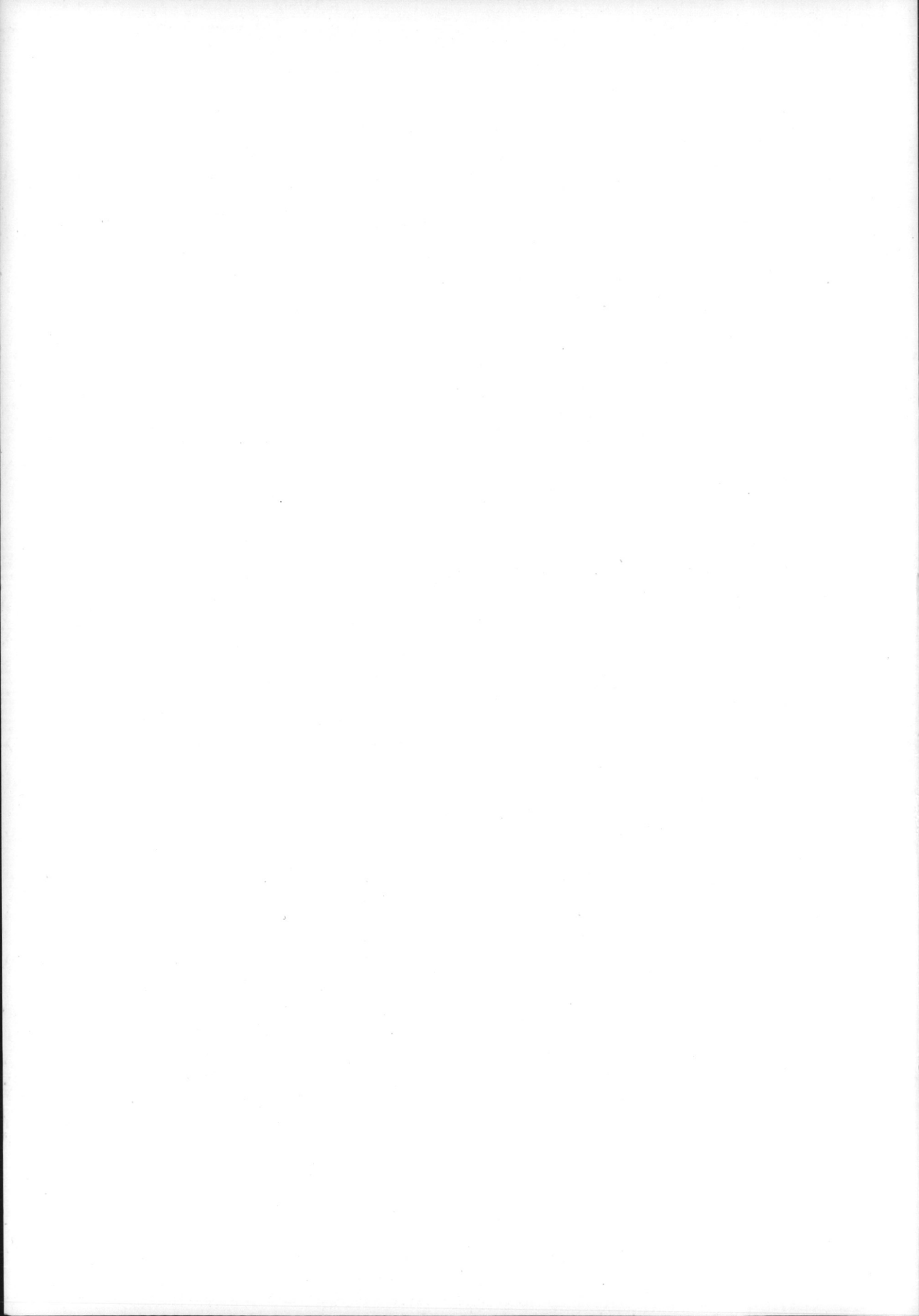

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1972

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Α.Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1973

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1972

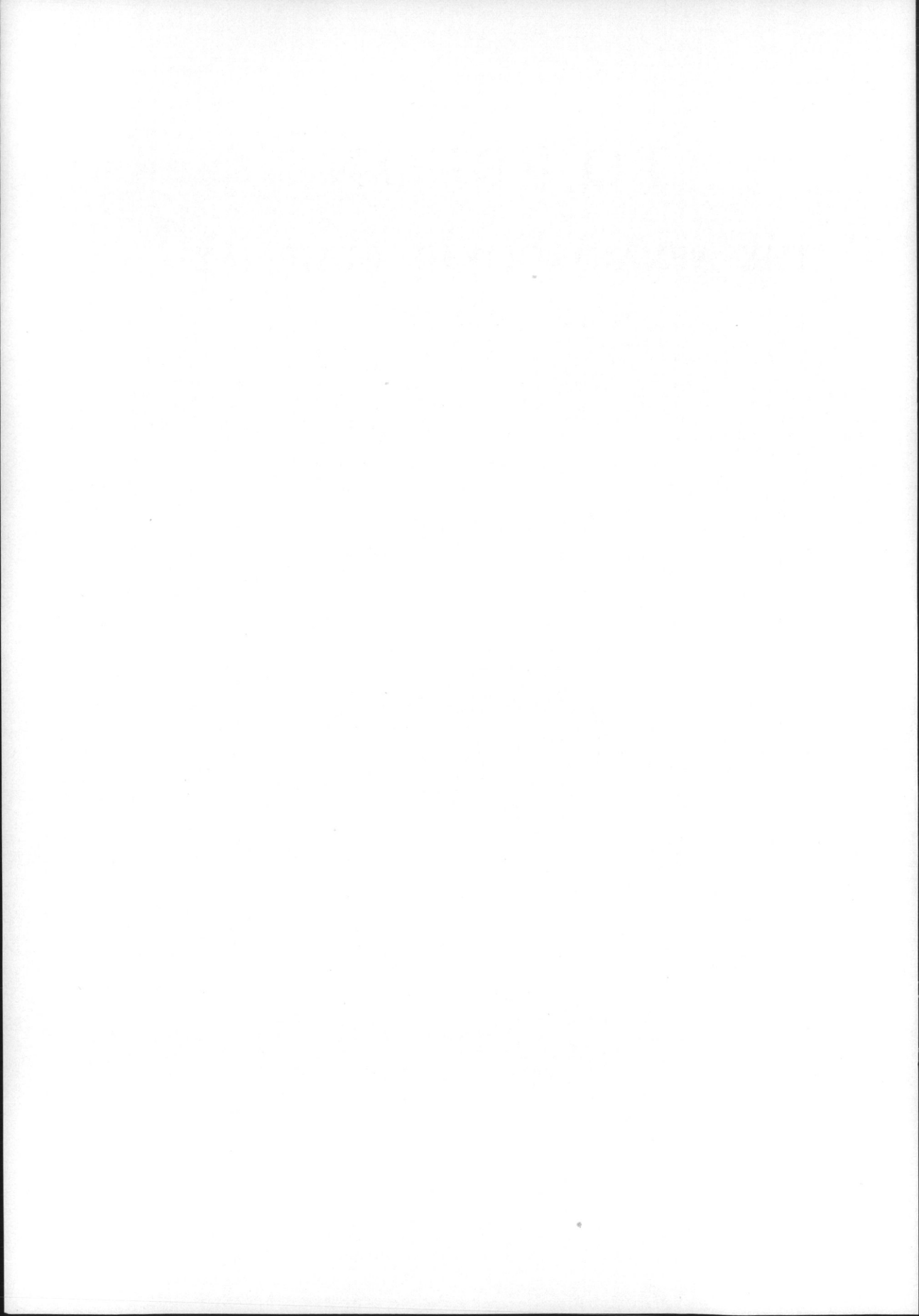
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ

ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1973

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κατὰ τὸ 1972, πρῶτον ἔτος τῆς ἀνανεωθείσης τριετοῦς θητείας του, τὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας, συνεχίζον τὴν ὑπεραιωνόβιον αὐτῆς ἐθνικὴν δρᾶσιν ἐπραγματοποίησε τὰς κάτωθι δραστηριότητας:

1) ἐνήργησε δι' ἐμπείρου ἀνασκαφικοῦ προσωπικοῦ ἐξ ὁμοτίμων καὶ ἐν ἐνεργείᾳ ἀρχαιολόγων καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ἐφόρων καὶ ἐπιμελητῶν ἀρχαιοτήτων, εἴκοσιν ἐν ὄλῳ ἀνασκαφικὰς ἐρεῦνας: εἰς Ἀττικὴν, Ἀκαρνανίαν, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν, Θράκην, Ἡπειρον, Πελοπόννησον, Κυκλάδας καὶ Κρήτην, ὡς καὶ περισυλλογὴν ἀρχαίων εἰς τὸν νομὸν Ἡρακλείου Κρήτης. Διὰ τῶν ἐρευνῶν καὶ περισυλλογῶν τούτων ἐπλουτίσθησαν καὶ πάλιν τὰ Μουσεῖα τοῦ Κράτους μεγάλως δὲ ὠφελήθη καὶ ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιστήμη.

2) ἐξετέλεσεν ἔργα συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς ἀρχαίων καὶ ἱστορικῶν μνημείων, ὡς καὶ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ νέου Μουσείου Μεσσήνης.

3) συνέχισεν ἐντατικῶς τὴν ἐκτύπωσιν οὐ μόνον τῶν τακτικῶν αὐτῆς δημοσιευμάτων, ἤτοι τῶν Πρακτικῶν τοῦ 1971 καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τοῦ 1972, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐναισίμου διατριβῆς τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Γρ. Κωνσταντινοπούλου, ἀκόμη δὲ καὶ δύο αὐτοτελῶν βιβλίων: ἐνὸς διτόμου τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Μυλωνᾶ καὶ ἑτέρου τοῦ καθηγητοῦ κ. Στ. Πελεκανίδη, τέλος, δ' ἐξέδωκε καὶ τὸ πέμπτον τεῦχος περὶ τῶν ἀνασκαφῶν Ἀκρωτηρίου Θήρας τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου.

4) παρέσχεν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν εἰς ἐρευνητὰς καὶ ὑποτρόφους ἐπιμελητὰς ἀρχαιοτήτων δι' ἐκπαιδευτικούς σκοποὺς καὶ ἐπίσκεψιν Μουσείων τῆς ἀλλοδαπῆς.

5) συμμετέσχε δι' ἀρχαιολόγων - Ἑταίρων αὐτῆς, εἰς Διεθνή Ἀρχαιολογικά Συνέδρια.

6) ἐφιλοξένησε δωρεὰν εἰς τὸν ξενῶνα αὐτῆς Ἕλληνας ἐπιμελητὰς ἀρχαιοτήτων καὶ ξένους σπουδαστὰς ἢ ἐρευνητὰς τῆς Ἀρχαιολογίας.

7) παρεχώρησε δωρεάν τὴν μεγάλην αἴθουσαν διαλέξεων αὐτῆς εἰς κρατικὰς ὑπηρεσίας χάριν διαλέξεων κοινῆς ὠφελείας.

8) ἐπλούτισε τὰς βιβλιοθήκας τῶν Μουσείων τοῦ Κράτους διὰ τῆς δωρεάν εἰς αὐτὰς ἀποστολῆς πάντων τῶν δημοσιευμάτων τῆς δεδεμένων καὶ

9) ἐπεράτωσε τὴν ἀνέγερσιν, ἐπὶ οἰκοπέδων αὐτῆς ἐπὶ τῆς λεωφ. Συγγροῦ, δύο μεγάλων καταστημάτων, τὰ ὅποια ἤδη καὶ ἐνοικιάσθησαν.

Λεπτομερείας περὶ πάντων τῶν ἀνωτέρω στοιχείων βλέπει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὰς σελίδας τοῦ ἀνά χειρὸς Ἔργου.

A.K.O.

Γ Ν Ω Σ Τ Ο Π Ο Ι Η Σ Ι Σ

Ἐντολῆ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας ἢ σύνταξις τοῦ Ἔργου ὑπενθυμίζει, ὅτι ὁ χαρακτήρ τῶν ἐν τῷ Ἔργῳ δημοσιευμένων εὐρημάτων ἀνασκαφῶν εἶναι π ρ ο σ ω ρ ι ν ὄ ς, τοῦ οἰκείου ἀνασκαφῆς ἐπιφυλασσομένου παντὸς δικαιώματος ἐπὶ τῆς περαιτέρω μελέτης καὶ ὀριστικῆς δημοσιεύσεως τῶν εὐρημάτων του.

1. ΜΑΡΑΘΩΝ

Αί ἀνά τὴν περιοχὴν τοῦ Μαραθῶνος διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου ἔρευναι κατὰ τὸ 1972 εἶχον μόνον συμπληρωματικὸν καὶ εὐκαιριακὸν χαρακτῆρα. Δαπάναις τοῦ εὐγενοῦς δωρητοῦ κ. Εὐγενίου Παναγοπούλου συνεπληρώθη τὸ Μουσεῖον Μαραθῶνος, τοῦ ὁποίου ἤρχισεν ἤδη ἡ ἐργασία ἐσωτερικῆς ὀργανώσεως καὶ ἐκθέσεως. Ὁ κ. Παναγόπουλος κατέβαλεν ὡσαύτως τὰς δαπάνας τοῦ ἐσωτερικοῦ εὐτρεπισμοῦ τοῦ Τύμβου τῶν Πλαταιέων καὶ τῆς κατασκευῆς ὑποστέγου Dexion ὑπὲρ τὴν μοναδικὴν νεκρόπολιν Τσέπη. Μετετοπίσθη ἐσώτερον ὁ οἰκίσκος Κ. Μπουκουβάλα, ὅστις ἔκειτο ὑπὲρ τοὺς τάφους, κατὰ δὲ τὴν ἀνόρυξιν τῶν θεμελιῶν νέοι πρωτοελλαδικοὶ τάφοι παρουσιάσθησαν (εἰκ. 1), τῆς νεκροπόλεως ταύτης ἀποβαινούσης οὕτω μοναδικῆς καὶ τῆς μεγίστης ὑπαρχούσης εἰς τὸ εἶδός της. Ὁ καθηγητὴς κ. Emil Breitinger (Πανεπιστημίου Βιέννης) εἰργάσθη, ὡς συνήθως, μετὰ συγκινητικῆς ἀφοσιώσεως, ἐπὶ τρίμηνον εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ ὕλικου, συνεργαζόμενος καὶ εἰς τὴν σκαφὴν τῶν τάφων. Πᾶν κρανίον καὶ πᾶς σκελετὸς ἐξάγεται καὶ στερεοῦται αὐτοπροσώπως ὑπὸ τοῦ κ. Breitinger.

Εἰς τὴν περιοχὴν Βρανᾶ ἐξηκολούθησαν ἐργασίαι τινὲς εἰς τὴν αὐτόθι νεκρόπολιν τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ἔνθα εὐρέθησαν τάφοι παλαιότεροι, φθάνοντες καὶ μέχρι πρωτοελλαδικῶν χρόνων (εἰκ. 2). Συστηματικὴ ὅμως ἐργασία θὰ ἀπαιτήσῃ προηγουμένως ἀπαλλοτριώσεις. Εἰς τὸν ὀλίγον περαιτέρω κείμενον θολωτὸν τάφον τοῦ Μαραθῶνος διεξήχθησαν στερεωτικαὶ καὶ ἀποστραγγιστικαὶ ἐργασίαι. Ὁλόκληρος ὁ δρόμος τοῦ τάφου (οὗ τὰ τοιχώματα εἶναι χωμάτινα), ἔνθα, ὡς γνωστὸν, εὐρίσκονται τεθαμμένοι καὶ δύο ἵπποι, ἡσφαλίσθη δι' ὑποστέγου Dexion, δαπάναις πάντοτε τοῦ κ. Παναγοπούλου.

Ἐνασκαφαὶ εὐκαιρίας, λόγῳ λειψάνων ἀναφανέντων κατὰ τὴν διόρυξιν αὐλάκων, ἐγένοντο καὶ εἰς θέσιν Βαλαρία. Τοῖχοι τινὲς συνεχόμενοι εἶναι Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἂν μὴ καὶ μεταγενεστέρας. Τῆδε κακεῖσε ἀνευρέθησαν τεμάχια γλυπτῶν καὶ ἐπιγραφῶν. Τού-

Εἰκ. 1. Τσέπη Μαραθῶνος. Γενική ἄποψις ΠΕ τάφων 20, 21 καὶ 22.

Εἰκ. 2. Βρανᾶ Μαραθῶνος. Γενική ἄποψις ΠΕ καὶ ΜΕ τάφων.

των ἢ σπουδαιότερα εἶναι ἐπίγραμμα κολοβὸν ἀναφέρον 'Ηρακλέα, οὗ ἡ χρονολογία πρέπει νὰ εἶναι μεταξύ τῶν Μηδικῶν καὶ τοῦ μέσου τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

2. ΣΕΣΚΛΟΝ. Ἀκρόπολις.

Αἱ ἐφετιναὶ ἀνασκαφαὶ διενηργήθησαν διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Δ. Ρ. Θεοχάρη περὶ τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Σέσκλου, εἰς τοὺς ἐξῆς τομεῖς:

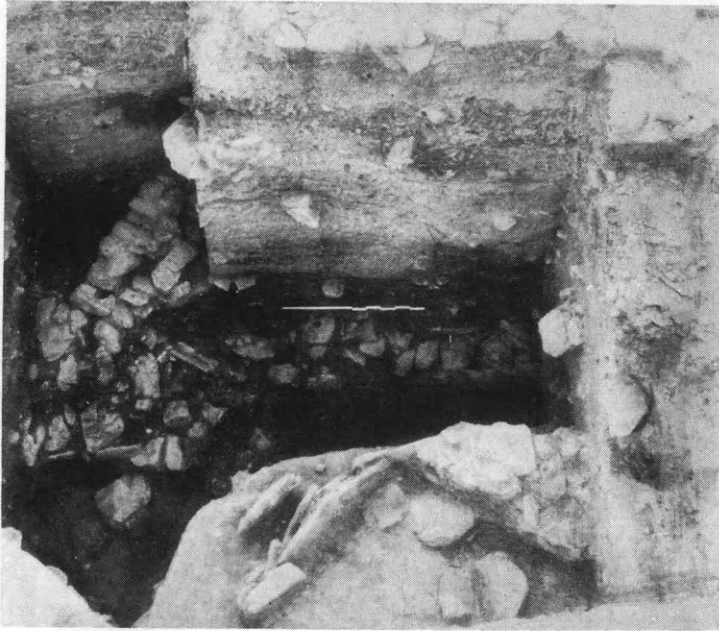
1. Εἰς τὸν κύριον τομέα τῶν ἀνασκαφῶν (BI) ἀπεκαλύφθησαν περαιτέρω δωμάτια ἢ οἰκήματα (ὑπὸ στοιχεῖα Ζ2, Χ, Ψ, Ω) ἢ συνεπληρώθη ἡ ἀποκάλυψις ἄλλων (Κ, Ε, Ρ), τῆς τελευταίας φά-

Εἰκ. 3. Ἀποψις οἰκημάτων τῆς μέσης νεολιθικῆς εἰς τὸν κύριον τομέα τῶν ἀνασκαφῶν (BI)

σεως τῆς μέσης νεολιθικῆς (εἰκ. 3). Ἐπὶ πλέον ἀνεσκάφησαν δύο τάφροι ἐκατέρωθεν τῶν δύο στενῶν πλευρῶν τοῦ τομέως. Τμῆμα τοῦ χώρου (τάφος BI-A), διαστάσεων 4×7.50 μ., ἀνεσκάφη εἰς βάθος μέχρι τοῦ στερεοῦ. Ἡ ἐπίχωσις διηρεῖτο εἰς τέσσαρα κύρια στρώματα, ἐξ ὧν τὸ ἀνώτερον ἀνήκει εἰς τὴν μέσην νεολιθικὴν, τὸ ἐπόμενον εἰς τὸ τέλος τῆς ἀρχαιοτέρας, τὸ τρίτον εἰς τὸ μέσον αὐτῆς καὶ τὸ κατώτατον εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην κεραμεικὴν φά-

σιν (ἀποκλειστικῶς μονόχρωμος κεραμεική). Λεπτὴ ἐπίχρωσις ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους ἀπετελεῖτο ἐκ μικρῶν τεμαχίων ἀνθράκων καὶ τεφρῶν χωμάτων. Τὰ ὄστρακα ἀγγείων ἦσαν ἐλάχιστα καὶ μικρά, ὥστε καίτοι, λόγῳ τοῦ περιορισμένου χώρου, δὲν δυνάμεθα πρὸς τὸ παρὸν νὰ βεβαιώσωμεν τὴν ὑπαρξιν προκεραμεικοῦ στρώματος,

Εἰκ. 4. Τομὴ εἰς βάθος ἐντὸς τοῦ κυρίου τομέως.

τὸ ἐνδεχόμενον δὲν πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ. Λιθόκτιστα θεμέλια οἰκημάτων, ἀνήκοντα εἰς ἑπτὰ ἀλλεπαλλήλους φάσεις, ἤλθον ἐνταῦθα εἰς φῶς. Αἱ παλαιόταται τρεῖς ἐξ αὐτῶν ἀνήκουν εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην, μονόχρωμον, κεραμεικὴν περίοδον καὶ ἀποτελοῦν σπουδαῖα μνημεῖα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ἀφοῦ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἔχουν ἀποκαλυφθῆ μέχρι τοῦδε λιθόκτιστα θεμέλια κτισμάτων τόσοσιν πρώιμα. Καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν σωζομένων λειψάνων, τὰ οἰκήματα ταῦτα ἦσαν εὐθυγράμμου κατόψεως. Ὑψηλότερον ἐντούτοις (ἤτοι εἰς βάθος 3 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας) εὐρέθη κυκλοτερῆς κατασκευὴ ἐκ πλακοειδῶν λίθων, ἐμπεπηγμένων κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὕψους, ἀγνώστου δὲ πρὸς τὸ παρὸν προορισμοῦ (εἰκ. 4).

Ἐκ τῶν οἰκημάτων τοῦ κυρίου τομέως τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα ἦσαν τὰ δωμάτια Ζ2 καὶ Ε, ὅπου διεσώθη παχειὰ ἐκ πηλοῦ ἐπάλειψις τῶν τοίχων, πηλόστρωτα δάπεδα καὶ ἴχνη πυρᾶς κατὰ τὸ μέσον τοῦ δωματίου Ε, εἰς τὴν Ν. γωνίαν τοῦ ὁποίου, ὡς καὶ κατὰ τὸ μέσον τῆς δυτ. πλευρᾶς, προέχουν δύο μικροὶ πεσσοί. Εἰς παρακείμενον πρὸς τὰ δωμάτια αὐτὰ χῶρον εὐρέθησαν κατὰ ἑκατοντάδας τεμάχια μεγάλων μονοχρώμων ἀγγείων καὶ ἄλλα ἴχνη μὴ νύοντα τὴν ὕπαρξιν κεραμεικοῦ ἐργαστηρίου. Ἡ πυκνὴ διάταξις τῶν οἰκημάτων καὶ ὁ σταθερὸς προσανατολισμὸς κατὰ τὸν αὐτὸν ἄξονα ἐβεβαιώθησαν καὶ ἐφέτος.

2. Εἰς τὸν πρὸς Νότον τῆς ἀκροπόλεως τομέα Β ἀνεσκάφη ἔκτασις 8×7.50 μ. Μόνον εἰς τὸ δυτικὸν ἥμισυ ἀνεφάνησαν εἰς μικρὸν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας βάθος λιθόκτιστα θεμέλια κτίσματος τῆς ἀρχῆς τῆς μέσης νεολιθικῆς, ἐνῶ κατωτέρω τὸ σύνολον τῆς ἐπιχώσεως ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν νεολιθικὴν. Παρεσχέθη οὕτως ἡ εὐκαιρία νὰ μελετηθοῦν ἐδῶ στρώματα τῆς περιόδου, ἣτις ἔχει ἀποκληθῆ «Προ-Σέσκλον» καὶ ἄλλων πρωιμωτέρων φάσεων, μέχρι τῆς ἀρχαιοτάτης μονοχρώμου. Εἰς τὸ τέλος τῆς φάσεως αὐτῆς χρονολογεῖται κτίσμα εὐθυγράμμου κατόψεως, ἐκ πηλοῦ καθαροῦ (pisé) καὶ τινων πλακῶν, μὲ πάχος τοίχων 0.30 - 0.40 μ., διατηρούμενον δὲ εἰς μῆκος 4 μ. καὶ διακοπτόμενον ἔπειτα ὑπὸ «βόθρου». Ἡ παρουσία τοῦ κτίσματος αὐτοῦ δὲν ἐπέτρεπε περαιτέρω εἰς βάθος σκαφήν.

Εἰς τὸν τομέα ΒΙΙ, ἀπεκαλύφθησαν πυκνῶς πρὸς ἄλληλα διατεταγμένα οἰκήματα τῆς τελευταίας φάσεως τῆς μέσης νεολιθικῆς, τετράγωνα περίπου, ἀλλὰ ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέροντα λόγῳ μιᾶς ἰδιορρυθμίας, ἡ ὁποία τὸ πρῶτον παρατηρεῖται εἰς τὸ Σέσκλον. Κοινὸν χαρακτηριστικὸν τῶν οἰκημάτων αὐτῶν εἶναι ἡ ὕπαρξις ἐγκαρσίων (κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ πλάτους τεταγμένων) «τοιχίων» ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐδράζονται αἱ πλάκες τοῦ δαπέδου. Τὰ τοιχάρια ἔχουν συνήθως πάχος 0.30 μ. καὶ ἀπέχουν μεταξύ των 0.35-0.45 μ. Πολλαὶ πλάκες τῶν δαπέδων ἐσώθησαν κατὰ χώραν, αἱ λοιπαὶ ὅμως ἔχουν μετατοπισθῆ ἐκ τῆς ἀρόσεως τοῦ ἀγροῦ, διότι τὰ λείψανα τῶν κτισμάτων εὐρέθησαν εἰς πολὺ μικρὸν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας βάθος.

3. Ἡ δοκιμὴ εἰς τὸν τομέα Γ ὑπῆρξε λίαν ἐνδιαφέρουσα. Ἡ

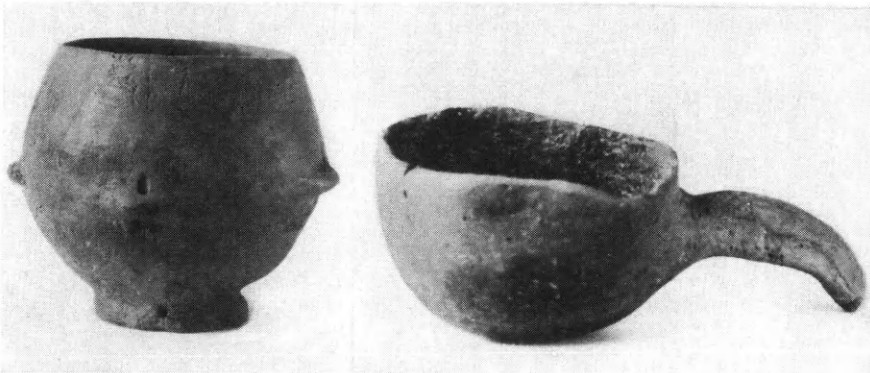
ἐπίχωσις ἐν τῷ συνόλῳ ἀνήκεν εἰς τὴν παλαιότεραν ὑποπερίοδον τῆς ἀρχαιότερας νεολιθικῆς (ἀποκλειστικῶς μονόχρωμος κεραμεικὴ), εἶχε δὲ πάχος 2 μ. περίπου καὶ κατὰ τὸ ἀνώτατον τμήμα τῆς ἐλάχιστα ὄστρακα περιεῖχε. Κατωτέρω ὅμως καὶ δὴ καὶ ἐντὸς τεφρῶν ἐπιχώσεων ἡ κεραμεικὴ ἦτο ἀφθονος τόσον, ὥστε ἀποτελεῖ ἤδη τὴν σπουδαιότεραν σειρὰν κεραμεικῆς τῆς ἀρχῆς τῆς νεολιθικῆς, θέλει δὲ ἀποτελέσει τὸ ἀντικείμενον εἰδικῆς μελέτης.

Ἀξιόλογα, καίτοι ἀποσπασματικά, λόγῳ τοῦ περιορισμένου τῆς ἀνασκαφῆς, ὑπῆρξαν τὰ ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα: Εἰς μίαν ὄψιμον φάσιν ἔχομεν καὶ ἐδῶ κατασκευὴν τοίχων ἐκ πηλοῦ (pisé), με ὀρθίας πλάκας δίκην ὀρθοστατῶν, εὐθύγραμμοι δὲ κάτοψιν. Βαθύτερον παρετηρήθη ἀσθενὲς λίθινον θεμέλιον καὶ ὄλμος θύρας, ἀκόμη δὲ παλαιότερον φαίνεται ἐπίμηκες λιθόστρωτον (πιθανῶς «κοίτη» πηλίνου τοίχου), εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὁποίου ἔκειτο πάλιν ὄλμος θύρας. Ὡστε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δυνάμεθα καὶ εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν νὰ βεβαιώσωμεν τρεῖς τεκτονικὰς φάσεις τῆς ἀρχῆς τῆς κεραμεικῆς νεολιθικῆς καὶ δὴ καὶ με λιθόκτιστα θεμέλια ἡ πηλὸν ἐπενδεδυμένον διὰ πλακῶν κατὰ μῆκος τῆς μιᾶς πλευρᾶς. Οἱ τοῖχοι ἔχουν μικρὸν πάχος (0.35 - 0.45 μ.) καὶ ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ μικρῶν διαστάσεων οἰκημάτων μᾶλλον παρὰ καλυβῶν, ἅτινα προσέτι εἶναι τὰ παλαιότερα κτίσματα τῆς κεραμεικῆς νεολιθικῆς ἐν Ἑλλάδι.

Τέλος, εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς δοκιμῆς ἀπεκαλύφθη εἰς βάθος ὄρυγμα τῆς προκεραμεικῆς, ἐσκαμμένον ἐντὸς τοῦ στερεοῦ ἐδάφους καὶ σωζόμενον εἰς μῆκος 3 μ. περίπου. Ἡ ἐντὸς τοῦ ὄρυγματος ἐπίχωσις ἀπετελεῖτο ἐκ τεφρῶν χωμάτων, μικρῶν τεμαχίων ἀνθράκων καὶ ἀφθόνων ὀστῶν ζώων. Ὀλίγα ἐξ ἄλλου ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ ἦσαν τὰ ἐκ πυριτολίθου ἢ ὄψιανου τεμάχια λεπίδων. Τὸ πάχος τῆς ἐπιχώσεως τῆς προκεραμεικῆς δὲν ὑπερέβαινε τὰ 0.40 μ., ἦτο δηλαδή ὅσον κατὰ μέσον ὄρον καὶ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως. Ἀφ' ἐτέρου τὰ ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως λείψανα τῆς προκεραμεικῆς κεῖνται ὑψομετρικῶς εἰς τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπίπεδον, ὡς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ἡ δὲ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἀκραίων ἐπὶ τοῦ λόφου συγχρόνων λειψάνων ἀπόστασις εἶναι 125 μ. Εἰκάζεται ἐπομένως ὅτι ἀκόμη καὶ ὁ προκεραμεικὸς οἰκισμὸς τοῦ Σέσκλου ἦτο ἀρκετὰ ἐκτεταμένος καὶ ἐπὶ πλέον ἦτο συνεχῆς,

ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ὑπῆρχε διαχωρισμὸς τῆς ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου πρὸς Δυσμὰς αὐτῆς χώρου. Ὁ ἀποχωρισμὸς ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα μεταγενεστέρων διαβρώσεων. Εἰς τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ἄγουν καὶ ἄλλαι παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας ὁ ἀνασκάπτων θέλει ἐκθέσει ἀλλαχοῦ.

4. Εἰς τὸν τομέα Δ, ἐντὸς ἀγροῦ τῆς Κοινότητος Σέσκλου, κείμενον πρὸς τὰ ΒΒΔ. τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐκεῖθεν τοῦ ρεύματος, εἰς ἀπόστασιν δὲ 250 μ. περίπου, μικρὰ δοκιμὴ, ὀρμηθεῖσα ἐξ ἐπιφανειακῶν ἐνδείξεων, ἔφερεν εἰς φῶς ἀφθονον κεραμεικὴν τοῦ τέλους τῆς μέσης νεολιθικῆς, κατὰ σημαντικὸν ποσοστὸν γραπτῆν.

Εἰκ. 5. Μονόχρωμον ἀγγεῖον καὶ ἀρυτήρ τῆς ἀρχαιοτέρας νεολιθικῆς.

Πρὸς τὸ παρὸν δὲν διεπιστώθησαν ἀντίστοιχα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀποκλείει ἐπέκτασιν τοῦ οἰκισμοῦ μέχρι τοῦ σημείου αὐτοῦ.

Τὰ κινητὰ εὐρήματα, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὰ κεραμεικὰ, ὑπῆρξαν ἀφθονα. Ἡ κατὰταξις καὶ μελέτη τοῦ ὕλικου δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ὀλοκληρωθῇ μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ ἐκ τῆς πρώτης διαλογῆς κατεγράφησαν 750 μικρὰ ἀντικείμενα (εἰδῶλια, λίθινα ἐργαλεῖα, πήλινα ἀντικείμενα, ὀστέινα κλπ.) καὶ συνεπληρώθησαν πολλὰ ἀγγεῖα, ἀνήκοντα εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν (εἰκ. 5) καὶ τὴν μέσην νεολιθικὴν (εἰκ. 6). Σπουδαιότερα ἐξ ὅλων τῶν λοιπῶν εὐρημάτων εἶναι τὰ πήλινα εἰδῶλια καὶ δὴ καὶ τὰ χρονολογούμενα εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν φάσιν τῆς κεραμεικῆς νεολιθικῆς, ἐπειδὴ συμβάλλουν εἰς ἐδραιότεραν γνῶσιν τῆς ἀρχῆς τῆς εἰδωλοπλαστικῆς ἐν Θεσσαλίᾳ. Πρέπει τέλος νὰ μνημονευθοῦν δύο τμήματα πήλινων ὑπο-

δειγμάτων οικειῶν. Μέγα πλῆθος ὀστῶν ζώων καὶ ἀρκετοὶ κοχλῖαι ἢ ὄστρεα συνελέγησαν ἐξ ὅλων τῶν τομέων, καθὼς καὶ πολλὰ δείγματα ἀνθρακος ἐκ διαφόρων στρωμάτων. Ἐλπίζεται ὅτι πάντα ταῦτα θὰ ἐξετασθοῦν ὑπὸ εἰδικῶν ἐν καιρῷ.

Εἰκ. 6. Πήλινα ἀγγεῖα τῆς μέσης νεολιθικῆς. Τὸ πρῶτον φέρει «ξεστήν» (Scraped) διακόσμησιν. Τὸ δεύτερον ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐρυθρῶν μονοχρῶμων (A1).

Γενικαὶ παρατηρήσεις. Ἐκ τῶν προσφάτων ἐν Σέσκλω ἀνασκαφῶν ἐνισχύθη ἡ ὑπόθεσις ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα μέγας οἰκισμὸς τῆς Νεολιθικῆς — ἀληθῆς «πόλις», μετὰ τὰ μέτρα τῆς ἐποχῆς, ἀφοῦ ἡ ἔκτασις αὐτῆς ὑπολογίζεται σήμερον ὅτι ἐκάλυπτε χῶρον ἄνω τῶν 100 στρεμμάτων — καὶ δὴ καὶ ὄχι μόνον τῆς μέσης, ὡς εἶχεν ὁ ἀνασκάπτων ἀρχικῶς εἰκάσει, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχαιοτέρας. Ὁ οἰκισμὸς αὐτός, καταλαμβάνων μέγα μέρος τοῦ ἐπιπέδου μεταξὺ τῶν ρευμάτων «Λεύκα» καὶ «Σουληνάρι», ἦτο ἀρχικῶς ἐνιαῖος, μόνον δὲ κατὰ τὴν μέσῃν νεολιθικὴν καὶ ὀλίγον πρὸ τοῦ τέλους αὐτῆς ἀπεχωρίσθη διὰ τειχισμοῦ (καὶ πιθανῶς καὶ δι' ἐκσκαφῶν) τὸ πρὸς Ἄνατολὰς ἀκραῖον τμήμα, ὅπερ ἀπετέλεσε τὴν ἀκρόπολιν. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἀλλάζουν ἄρδην τὰς γνώσεις μας περὶ τῆς οἰκιστικῆς κλίμακος τῆς Νεολιθικῆς καὶ ὑποδεικνύουν ὅτι πολλαὶ ἰδέαι καὶ ὀργανωτικὰ ἐπιτεύγματα, τὰ ὅποια ἐθεωροῦντο μεταγενέστερα, ἔχουν βαθυτέρας ρίζας εἰς τὴν ἄγνωστον ἐν πολλοῖς εἰσέτι νεολιθικὴν ἐποχὴν.

3. ΦΘΙΩΤΙΑΕΣ ΘΗΒΑΙ. Νέα Ἀγχιάλος.

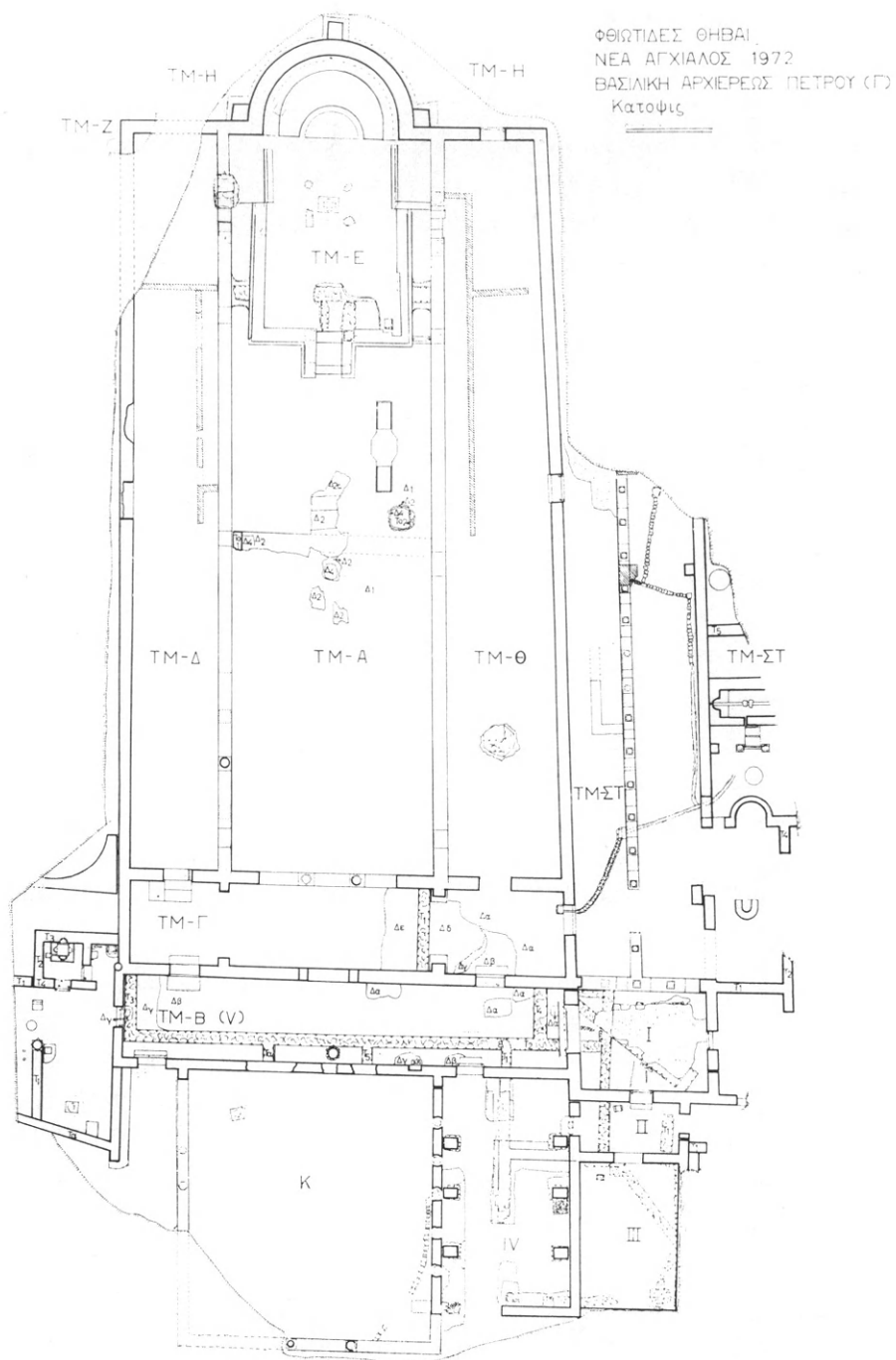
Συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1972, διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Π. Λαζαρίδη, αἱ ἐν τῇ κωμοπόλει τῆς Ν. Ἀγχιάλου ἀνασκαφαὶ τῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν: τῆς τοῦ Ἀρχιερέως Πέτρου (βασιλικῆς Γ), τῆς τοῦ Ἀγ. Δημητρίου (βασιλικῆς Α), καὶ τῆς Κοιμητηριακῆς (βασιλικῆς Δ).

Εἰς τὴν πρώτην, τὴν τοῦ Ἀρχιερέως Πέτρου, ἡ ἔρευνα ἔφερεν εἰς φῶς σημαντικὰ κτηριακὰ στοιχεῖα τοῦ Ἰουστινιανείου κτίσματος ἀλλὰ καὶ τῶν προηγηθέντων τούτου (εἰκ. 7).

Οὗτω, εἰς τὸ κεντρικὸν κλιῖτος, εἰς βάθος 0.89 μ. ὑπὸ τὸ σημερινὸν μαρμαρόστρωτον πάτωμα, εὑρέθη ἕτερον ἐπεστρωμένον, ὁμοίως διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, μεγάλων διαστάσεων, ἔτι δὲ χαμηλότερον, ἦτοι εἰς βάθος 1.26 μ., ψηφιδωτὸν δάπεδον. Κάτωθι τούτου καὶ εἰς συνολικὸν βάθος 1.60 μ. εὑρέθησαν λείψανα τοιχοδομίας ἀνηκούσης, βεβαίως, εἰς κτήριον παλαιότερον ἐκεῖνου, εἰς ὃ ἀνήκε τὸ ψηφιδωτὸν (εἰκ. 7).

Εἰς τὸν ἐσωνάρθηκα καὶ ὑπὸ τὸ μαρμαρόστρωτον πάτωμά του ἀπεκαλύφθησαν: εἰς βάθος 0.55 μ. πλακόστρωτον δάπεδον καὶ εἰς βάθος 1.00 μ. ψηφιδωτὸν (εἰκ. 8 καὶ 7). Ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐπίχωσιν ὑπῆρχον εἰς μέγαν ἀριθμὸν σπαράγματα τοιχογραφιῶν καὶ ἐντοιχίων ψηφιδωτῶν, συνάγεται, ὅτι οἱ τοῖχοι τῶν προγενεστέρων κτισμάτων ἐκοσμοῦντο διὰ ζωγραφιῶν καὶ ψηφιδωτῶν. Ἐκ τῶν εὑρημάτων, τοῦ τρόπου κατασκευῆς καὶ τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων, τῶν ἀποκαλυφθέντων εἰς τὸ κεντρικὸν κλιῖτος καὶ τὸν ἐσωνάρθηκα, ἐξάγεται, ὅτι ταῦτα ἀνήκουν εἰς τὸν 4ον ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰ. μ.Χ. Εἰς τὸν ἐξωνάρθηκα, μετὰ τὴν ἀποκόλλησιν τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου πρὸς ἐπισκευήν, εὑρέθησαν ἕτερα δύο δάπεδα καὶ λείψανα τοίχων, συνεχιζομένων ὑπὸ τὸν ἐσωνάρθηκα, κάτωθι τοῦ νοτίως εὑρισκομένου δωματίου I (Δ1) καὶ ὑπὸ τὸ αἶθριον (εἰκ. 7).

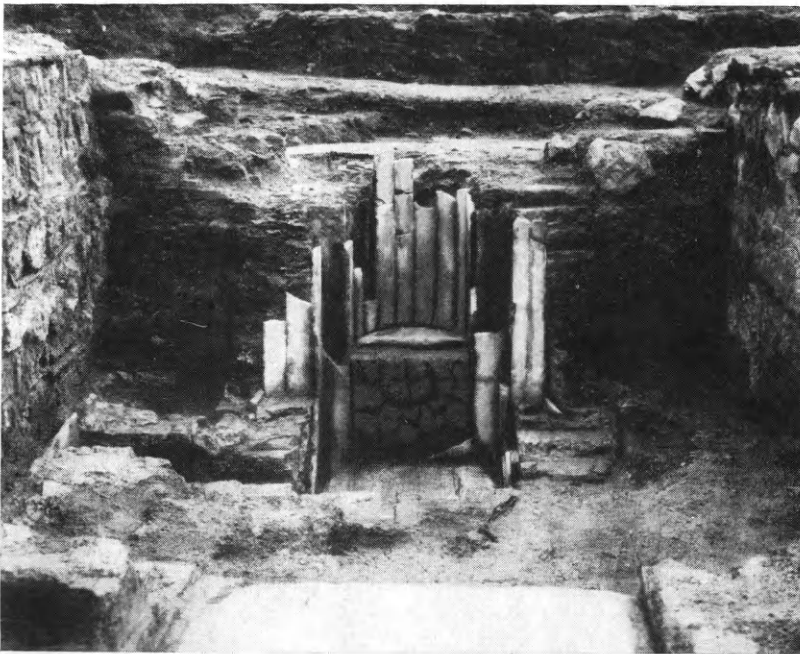
Νοτίως τῆς βασιλικῆς, ἀπεκαλύφθη τὸ νότιον κλιῖτος τῆς στοᾶς εἰς μῆκος 30 μ. ἀπὸ τοῦ τετραβήλου τοῦ δωματίου I (Δ1). Νοτίως δὲ καὶ τούτου, ναϊδιόσχημον κτίσμα, εἰς τὸν χῶρον τοῦ ὁποίου ἀνήκει καὶ ὁ παλαιότερον ἀποκαλυφθεὶς κλίβανος προπαρασκευῆς τῆς ὑαλομάζης τῶν ψηφιδωτῶν (εἰκ. 7). Ἀνατολικῶς τῆς κόγχης

Εικ. 7. Κάτοψις τῆς βασιλικῆς Γ' ('Αρχιερέως Πέτρου).

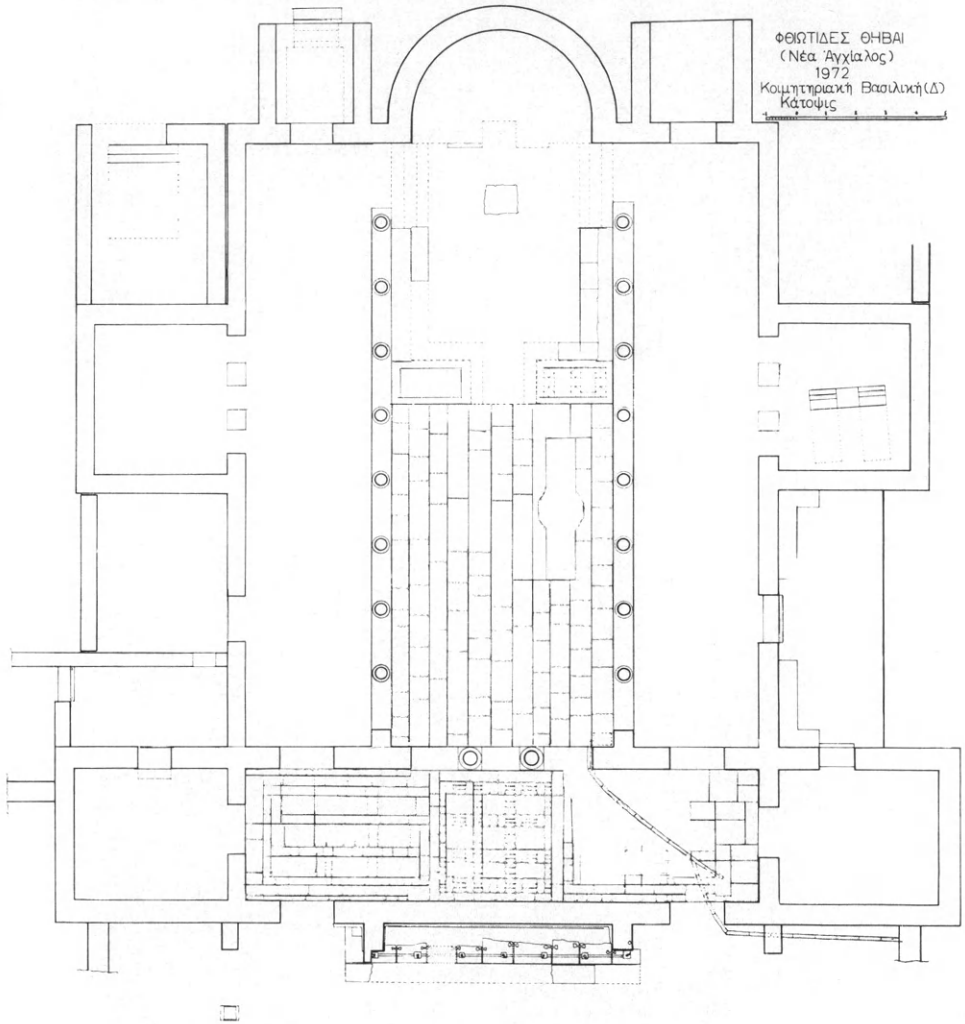

Είκ. 8. Βασιλική Ἀρχιερέως Πέτρου. Ψηφιδωτὸν ὑπὸ τὸ μαρμαρόστρωτον πάτωμα τοῦ ἐσωνάρθηκος.

Είκ. 9. Βασιλική Ἀρχιερέως Πέτρου. Τὸ βαπτιστήριον καὶ ἡ κολυμβήθρα.

τοῦ ναΐδιοσχήμου κτίσματος εὑρέθησαν: μαρμαρόστρωτον πάτωμα, δύο ἰωνικαὶ βάσεις καὶ λείψανα τοίχων. Ταῦτα ἀνήκουν εἰς συνεχῆ κτήρια, ἀποτελοῦντα, προφανῶς τοὺς βοηθητικούς χώρους — προσκτίσματα — τῆς τεραστίας βασιλικῆς.

Εἰκ. 10. Κάτοψις τῆς Κοιμητριακῆς βασιλικῆς.

Τέλος βορείως τοῦ ἐξωνάρθηκος καὶ τοῦ αἰθρίου ἀπεκαλύφθη τὸ μικρῶν διαστάσεων βαπτιστήριον (2.08 × 2.05 μ.) μετὰ τῆς τετρακόγχου κολυμβήθρας του (διαστάσεις τετραγώνου πυθμένος,

0.66 × 0.645 μ., απόστασις ἀπὸ κόγχης εἰς κόγχην 1.08 μ.) (εἰκ. 7).

Οἱ τοῖχοι τοῦ βαπτιστηρίου ὡς καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς κολυμβήθρας ἔφερον ὀρθομαρμάρωσιν (εἰκ. 9).

Εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὴν μέχρι τοῦδε γνω-

Εἰκ. 11. Κοιμητηριακὴ βασιλική. Πλακόστρωτον δάπεδον ἀποκαλυφθέντος νοτίου προσκτίσματος.

στὴν ὡς βασιλικὴν Α, ἐγένοντο ἀποχωματώσεις διὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ κτηρίου. Οὕτω, κατὰ μῆκος τῆς βορείου πλευρᾶς ἀπηλευθερώθη ζώνη πλάτους 9.50 μ., κατὰ μῆκος τῆς νοτίας, ζώνη πλάτους 14.00 μ. καὶ πρὸς Α. ἀπεκαλύφθη ἡ πλακόστρωτος λεωφόρος μετὰ τῶν ἐκατέρωθεν ταύτης καταστημάτων εἰς μῆκος 30.00 μ. ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ τῆς βασιλικῆς.

Ἄνευρέθησαν τὰ λείψανα τῶν περιβόλων τοῦ ναοῦ, πολλὰ προσκτίσματα σύγχρονα ἢ μεταγενέστερα τούτου, βορείως δὲ τῆς λεωφόρου, 14 πίθοι, σύγχρονοι τῆς βασιλικῆς, καὶ ἕτεροι 17 τάφοι, πέραν τῶν παλαιότερον γνωστῶν πέντε, χρονολογούμενοι εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν.

Σημειούνται ιδιαίτερος τὰ λείψανα τριβήλου, παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ περιβόλου τῆς βασιλικῆς, δι' οὗ ἐγένετο ἡ ἐπικοινωνία πρὸς τὸν λουτρῶνα καὶ τὸ γυμνάσιον καὶ εἰς μαρμαρίνος δόμος μετὰ ἀπελευθερωτικῶν ἐπιγραφῶν εἰς τὰς δύο πλευρὰς αὐτοῦ.

Σπουδαῖα τέλος, εἶναι καὶ τὰ ἀποκαλυφθέντα στοιχεῖα εἰς τὴν ἐκτὸς τῶν τειχῶν Κοιμητηριακὴν βασιλικήν, τὰ ὅποια συμπληροῦν τὴν μέχρι τοῦδε γνωστὴν κάτοψιν τοῦ μνημείου.

Τὰ σημαντικώτερα τούτων εἶναι: ὑποθεμελίωσις τῆς ἀψίδος τοῦ Ἱεροῦ (εἰκ. 10), προσκίσιμα εἰς τὴν βόρειον καὶ τὴν νοτίαν πλευρὰν, μετὰ δαπέδων ἐπεστρωμένων διὰ μαρμαρίνων ἢ πηλίνων πλακῶν (εἰκ. 11), μέρος τῶν τοίχων τῆς βορείου καὶ νοτίας πτέρυγος τοῦ αἵθριου καὶ τέλος ἡ κρήνη (εἰκ. 10). Αὕτη, καταλαμβάνουσα τὸ μετὰ τῶν δύο ἀντηρίδων τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος διάστημα, φέρει εἰς τὰς ἐπιφανείας τῶν τοίχων ὀρθομαρμαρίωσιν, ἔχει πάτωμα ἐκ μαρμαρίνων δόμων καὶ στηθαῖον ἐξ ἑπτὰ πεσίσκων καὶ ἕξ μαρμαρίνων θωρακίων.

Ἐκ τῶν ἐλαχίστων λειψάνων τοῦ ὑποστρώματος εἰς τὸ κεντρικὸν κλῖτος καὶ τὸν νάρθηκα κατέστη δυνατὴ ἡ σχεδιαστικὴ ἀποκατάστασις τῶν ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν δαπέδων τούτων (εἰκ. 10).

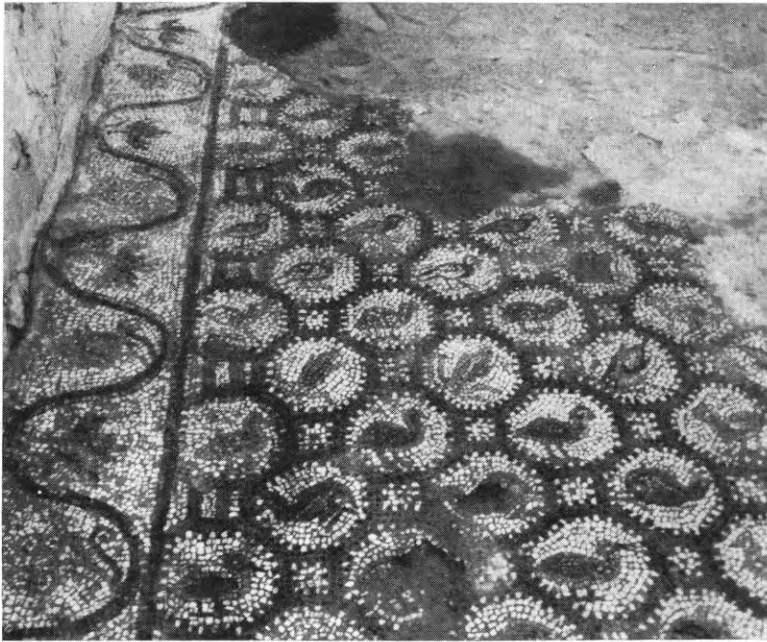
4. ΑΜΦΙΠΟΛΙΣ (Χριστιανική).

Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1972 συνεχίσθη διὰ τοῦ τέως Διευθυντοῦ Ἀναστηλώσεως ἀρχιτέκτονος κ. Εὐσταθίου Στίκα ἡ ἀνασκαφὴ τῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν καθὼς καὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ μεγάρου ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος Ἀμφιπόλεως.

Β α σ ι λ ι κ ῆ Α

Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν ἐγένετο πλήρης ἀποκάλυψις τοῦ πρὸς Βορρᾶν τοῦ νάρθηκος καὶ πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ πέρυσιν ἀποκαλυφθέντος εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν δωματίου, μικροῦ παρεκκλησίου (διακονικοῦ;) διαστάσεων 2.38×4.35 μ. Τὸ δάπεδον αὐτοῦ ἐκαλύπτετο ὑπὸ ὠραίων ψηφιδωτῶν ἐντὸς ὀρθογωνίου διαστάσεων 1.62×2.63 ὅπερ περιεβάλλετο ὑπὸ ὁμολόγου πλαίσιου, πλάτους 0.28 μ. (ταινίας) μετὰ κληματίδων. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὀρθογωνίου

ἔφερε 18 σειρὰς ἀλλεπαλλήλων ζωνῶν, ἐκάστη τῶν ὁποίων περιλαμβάναν ἐξ ὀκταγωνικῶν πιννακῶν μὲ ὀδοντωτὸν πλαίσιον, εἰκονίζοντας ἐναλλάξ ὑδρόβια πτηνά, κύνιστρα μὲ καρπούς, ἰχθῦς, δελφῖνας, σηπίας, ψιττακούς, ἅπαντα ἀπεικονιζόμενα εἰς ποικίλα

Εἰκ. 12. Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον τοῦ εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ νάρθηκος παρεκκλησίου τῆς βασιλικῆς Α.

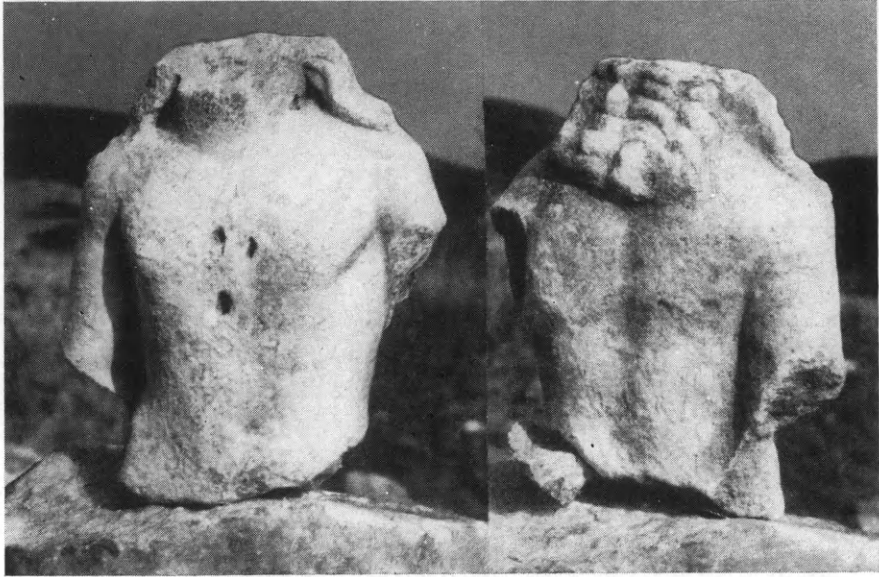
σχέδια μὲ ποικίλους συνδυασμούς καὶ χρωματισμούς (εἰκ. 12).

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ παρεκκλησίου τῆς βασιλικῆς Α ἀνευρέθησαν πολλὰ νομίσματα καὶ μικρὸν μαρμάρινον ἀγαλμάτιον ἀκέφαλον, διαστάσεων ὕψους 0.25 καὶ πλάτους 0.20 μ., ὡς δὲ ἐκ τῆς σωζομένης κόμης του προκύπτει πρόκειται περὶ μικροῦ κούρου ἑλληνιστικῶν χρόνων (εἰκ. 13).

Μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἀνασκαφῆς τῆς βασιλικῆς Α, τῆς κατατάξεως τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ περὶ τὸν χώρου, συνετελέσθη καὶ ἡ περίφραξις, τῆς βασιλικῆς ταύτης, διὰ καταλλήλου μεταλλικοῦ πλέγματος, πρὸς προστασίαν τοῦ ἀνευρεθέντος πλήθους ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καὶ τῶν θαυμασιῶν ψηφιδωτῶν παραστάσεων.

Β α σ ι λ ι κ ῆ Δ

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν καὶ ἐξωτερικῶς τοῦ νάρθηκος μικροῦ παρεκκλησίου τῆς βασιλικῆς Α, ἤρχισεν ἡ ἀνασκαφὴ τῆς βασιλικῆς Δ, τῆς ὁποίας εἶχεν ἀπὸ 10ετίας ἀνασκαφῆ τμήμα τοῦ ἱεροῦ (εἰκ. 14). Ἡ βασιλικὴ Δ κεῖται πλη-

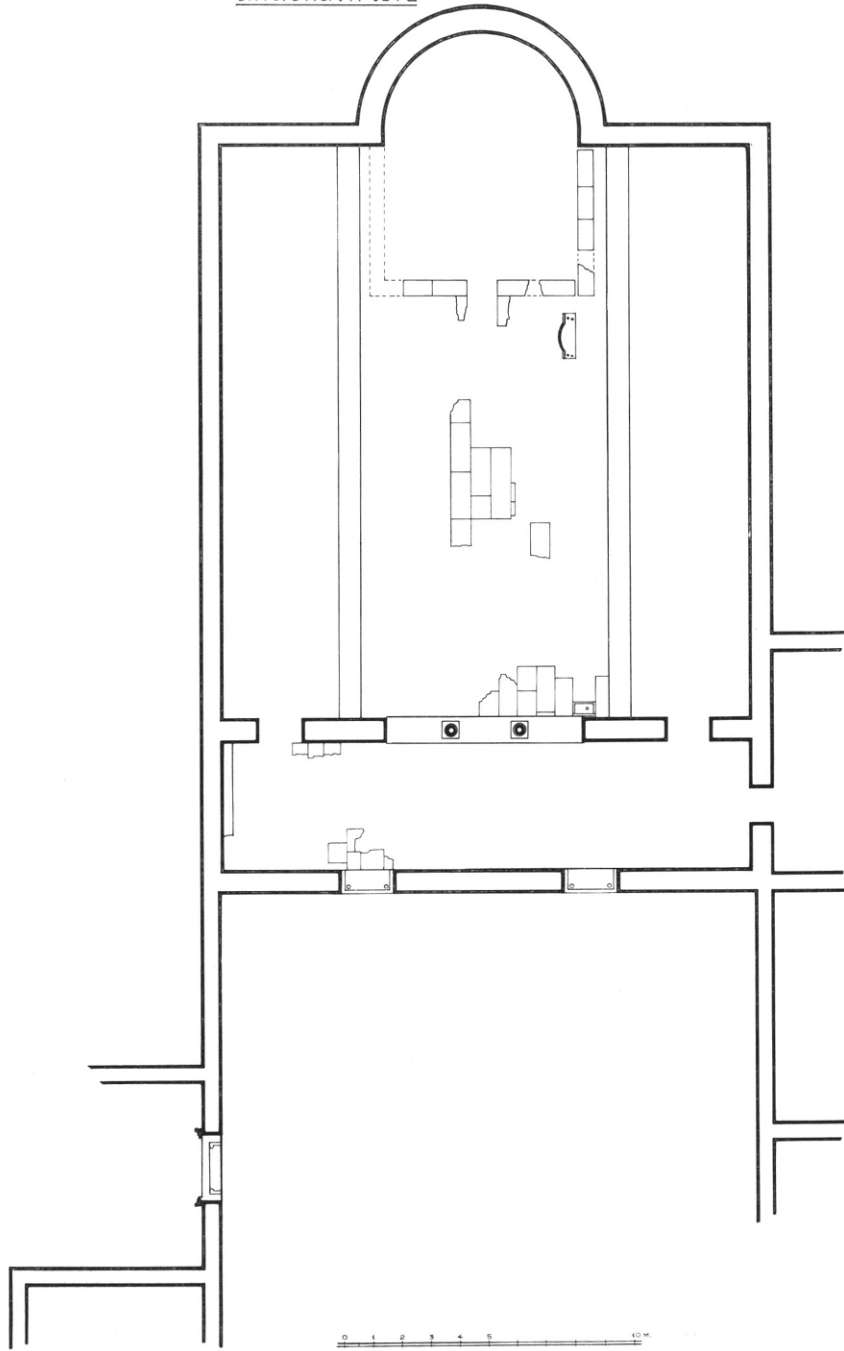

Εἰκ. 13. Μαρμαρίνον ἀκέφαλον ἀγαλμάτιον κόουρου ἐλληνιστικῶν χρόνων. Προσθία καὶ ὀπισθία ὄψεις.

σίον τῆς βασιλικῆς Α καὶ εἰς ἀπόστασιν 26.50 μ. ΝΑ. ταύτης. Ἡ ἀνασκαφὴ ἤρχισεν ἀπὸ τὸ ἱερόν, ἔνθα ἀνευρέθη ὁ μαρμαρίνος στυλοβάτης τοῦ τέμπλου μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν πρόστασιν παρὰ τὴν ὠραίαν πύλην. Ἐκεῖ ἀνευρέθησαν δύο πεσσίσκοι τοῦ τέμπλου μετὰ συμφυῶν κιονίσκων, προερχόμενοι πιθανώτατα ἀπὸ τοὺς δύο κίονας τῆς πρὸ τῆς ὠραίας πύλης προστάσεως τοῦ τέμπλου (εἰκ. 15).

Παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ σολέα καὶ παρὰ τὴν ὠραίαν πύλην τοῦ τέμπλου ἀνεκαλύφθη σημαντικὸν εὔρημα ἧτοι ἡ βᾶσις τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου, ἧτις εἶναι ἡμικυκλική, καὶ παρ' αὐτὴν μεγάλη μαρμαρίνη, τραπεζοειδῆς πλάξ (θωράκιον) διαστάσεων $0.94 \times (1.56 + 1.08)$ καὶ πάχους 0.21 μ. μετὰς χαρακτη-

ΒΑΣΙΛΙΚΗ Δ' ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ
 ΔΝΑΣΚΑΦΗ 1972

Είχ. 14. Κάτοψις τῆς βασιλικῆς Δ τῆς Ἀμφιπόλεως.

ριστικὰς βαθείας γλυφὰς καὶ μὲ σταυρὸν εἰς τὸ μέσον (εἰκ. 16). Ἐν συνεχείᾳ ἀνεσκάφη ὁλόκληρον τὸ μεσαῖον κλιῖτος, τὸ δάπεδον τοῦ ὁποῖου ἐκαλύπτετο μὲ μεγάλας μαρμαρίνας πλάκας διαστ. περίπου 0.80×1.20 μ. Περαιτέρω ἀνεσκάφησαν τὰ πλάγια κλιῖτη καὶ εὐρέθησαν πολλοὶ κορμοὶ μαρμαρίνων κιόνων προερχομένων ἀσφα-

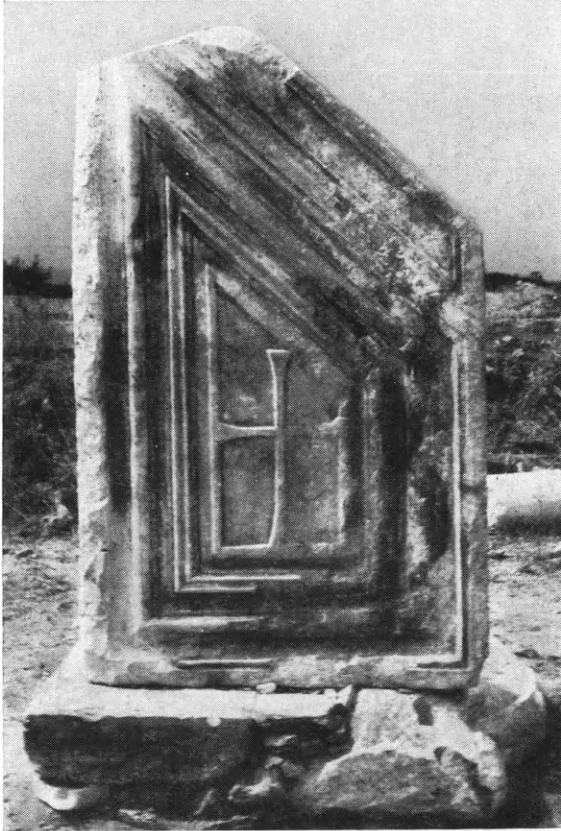

Εἰκ. 15. Ὅψις τῆς βασιλικῆς Δ μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν. Διακρίνεται τὸ τρίβηλον τοῦ νάρθηκος, τὸ τέμπλον καὶ δεξιὰ ὁ δεσποτικὸς θρόνος.

λῶς ἐκ τῆς κιονοστοιχίας τῶν στυλοβατῶν τῆς βασιλικῆς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν κατεσκευασμένοι μὲ σφονδύλους προερχομένους ἀπὸ ἀρχαῖον ναόν. Μετὰ ταῦτα ἐγένετο ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ νάρθηκος, ὅστις πρὸς Ἀνατολὰς ἔφερε τρίβηλον, τοῦ ὁποῖου εὐρέθησαν κατὰ χώραν αἱ βάσεις τῶν κιόνων, ἐνῶ ὁ δυτικὸς τοῖχος του ἔφερε δύο θύρας ἀνοίγματος 1.78 μ. μὲ μαρμάρινα κατώφλια σωζόμενα εἰς τὴν θέσιν των.

Ἐντὸς τοῦ κεντρικοῦ κλιῖτους καὶ παρὰ τὸ τρίβηλον τοῦ νάρθηκος εὐρέθησαν πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἤτοι πλῆθος μαρμαρίνων κιόνων μετὰ ἰωνικῶν βάσεων καὶ κιονοκράνων μετ' ἐπιθημάτων φερόντων ὠραίαν γλυπτὴν διακόσμησιν, τεμάχια μαρμαρίνων θωρακίων, πολλὰ τεμάχια ζεύξεων, μικρὸν μαρμάρινον περιρραν-

τήριον καὶ πλῆθος τεμαχίων φερόντων ἐγχρώμους ψηφίδας, τὰ ὁποῖα προέρχονται ἀσφαλῶς ἐκ τῶν ψηφιδωτῶν παραστάσεων αἱ ὁποῖαι ἐκάλυπτον τὰ ὑψηλὰ τμήματα τῶν τοίχων τῆς βασιλικῆς, δοθέντος ὅτι τὸ δάπεδον αὐτῆς ἐκαλύπτετο μὲ μαρμαρίνας πλάκας,

Εἰκ. 16. Τὸ πλάγιον θωράκιον τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου τῆς βασιλικῆς Δ μετὰ τῆς βάσεως αὐτοῦ.

τὰ δὲ κάτω μέρη τῶν τοίχων ἔφερον μαρμαρίνην ἐπένδυσιν (ὀρθομαρμάρωσιν), τῆς ὁποίας μαρμαρίναι πλάκες εὑρέθησαν εἰς πολλὰ μέρη εἰς τὴν θέσιν των.

Μετὰ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν καὶ τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς ἡ ἀνασκαφὴ ἐπροχώρησε δυτικῶς αὐτοῦ καὶ διεπιστώθη ὅτι ἡ βασιλικὴ Δ ἔφερε μέγα αἶθριον (εἰκ. 14), διότι ὁ μὲν βόρειος τοῖχος τῆς βασιλικῆς προχωρεῖ πρὸς Δυσμὰς καὶ ἀνεσκάφη πέραν τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος εἰς μῆκος 12.20 μ., ὁ δὲ δυτι-

κός τοίχος αὐτῆς ἀνεσκάφη ἐπὶ μήκους 7.95 μ. ἀπὸ τοῦ νάρθηκος. Ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου τοῦ αἵθριου καὶ εἰς ἀπόστασιν 8.30 μ. ἀπὸ τῆς ΒΔ. γωνίας τοῦ νάρθηκος ἀνευρέθη μεγάλη θύρα ἀνοίγματος 2.26, τῆς ὁποίας σώζεται τὸ μαρμαρίνον κατώφλιον διαστάσεων 2.26×0.83 μ. Ἐκ τῆς βορείου εἰσόδου ταύτης εἰσήρχετο τις πιθανῶς εἰς τὸ αἶθριον τῆς βασιλικῆς. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ αἵθριου δὲν ἀπεκαλύφθη εἰσέτι.

Β α σ ι λ ι κ ῆ Β

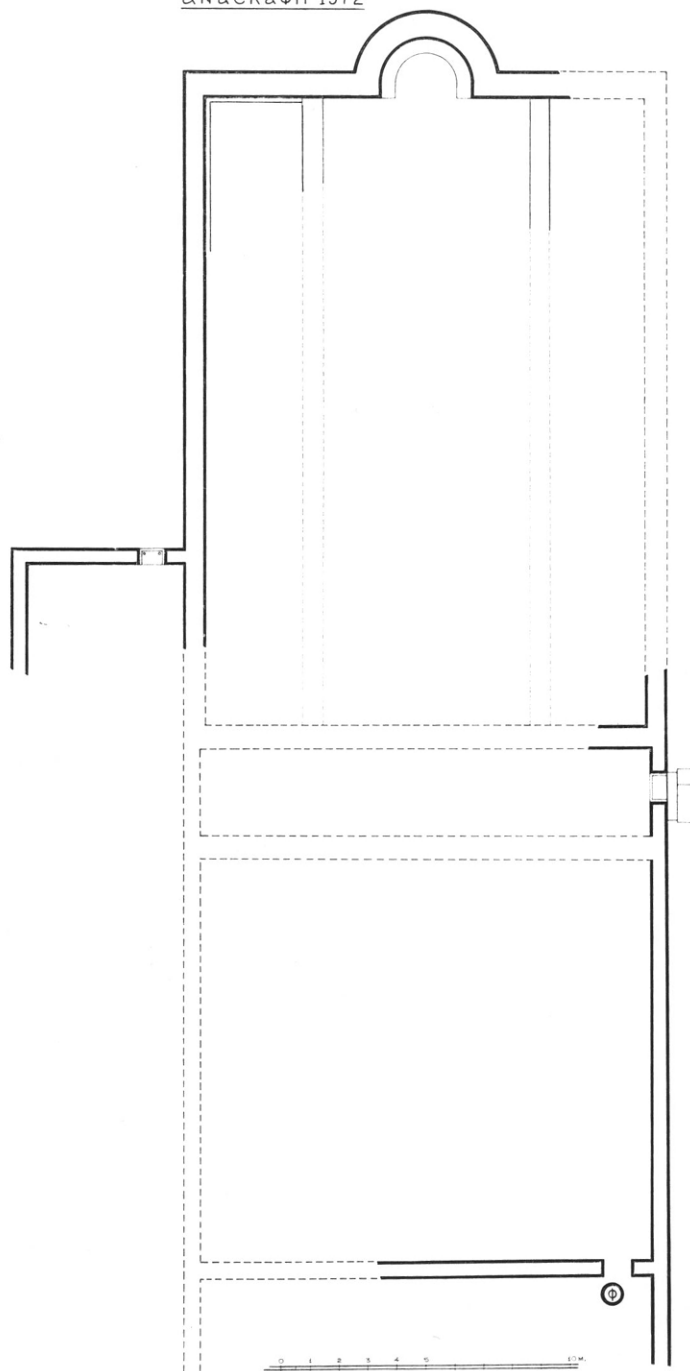
Ταυτοχρόνως μὲ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν βασιλικῶν Α καὶ Δ ἤρχισε καὶ ἡ ἀνασκαφὴ τῆς παλαιότερον ἐπισημανθείσης βασιλικῆς Β.

Εἰκ. 17. Ὁ βόρειος τοίχος καὶ τμήμα τοῦ βορείου κλίτους τῆς βασιλικῆς Β.

Ἡ βασιλικὴ αὕτη εὑρίσκεται εἰς τὸ ΒΑ. ἄκρον τῆς ἀκροπόλεως καὶ εἰς ἀπόστασιν 125 μ. περίπου ἀπὸ τῆς βασιλικῆς Α. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς βασιλικῆς ταύτης παρουσίασε μεγάλας δυσκολίας, διότι ἦτο κεκαλυμμένη ἀπὸ μεγάλων σωρὸν λίθων καὶ πυκνὴν βλάστησιν ἀγρίων δένδρων. Κατέστη δυνατὸν νὰ ἀνασκαφῇ μέχρι τοῦδε

ΒΑΣΙΛΙΚΗ Β' ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ
ΔΝΑΣΚΑΦΗ 1972

Εικ. 18. Κάτοψις τῆς βασιλικῆς Β τῆς Ἀμφιπόλεως.

ἡ ἀνατολική πλευρά καὶ τμήμα τοῦ βορείου τοίχου ἐπὶ μήκους 16.48 μ. (εἰκ. 17), ἔνθα ἀνευρέθη πλάγιον διαμέρισμα πλάτους 5.16 μ., πιθανῶς δὲ νὰ πρόκειται περὶ τοῦ βαπτιστηρίου τῆς βασιλικῆς. Ἐνευρέθησαν δύο ὀλόσωμοι κίονες μετὰ τῶν βάσεων καὶ τῶν ἐπιθημάτων των (εἰκ. 17) καὶ δύο ἀμφικιονίσκοι παραθύρων. Ἐπίσης διεπιστώθη, ὅτι τὸ βόρειον κλίτος τῆς βασιλικῆς ἦτο ἐστρωμένον μὲ ψηφιδωτά, διότι παρὰ τὸ μέσον τοῦ κλίτους αὐτοῦ ἀνευρέθη ψηφιδωτὸν μὲ καλλίγραμμα γεωμετρικὰ σχέδια καὶ ἐντὸς μεγάλου κύκλου ζῶον, πιθανῶς μῦθος, τοῦ ὁποίου σώζονται δυστυχῶς μόνον οἱ πόδες.

Περαιτέρω διεπιστώθη, ὅτι ἡ βασιλικὴ αὕτη εἶχε πλάτος 16.32 καὶ μῆκος 23.25 μ., ἔφερε νάρθηκα καὶ τετράγωνον αἶθριον (εἰκ. 18), εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη μαρμάρινον στόμιον φρεατίου διαμέτρου 0.77 μ., κάτωθεν τοῦ ὁποίου ὑφίσταται μεγάλη δεξαμενὴ ὕδατος.

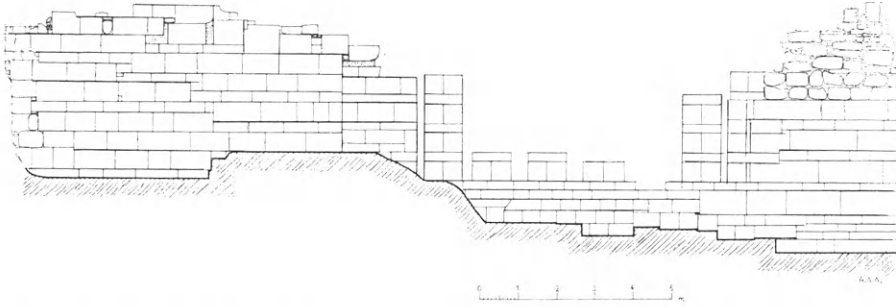
5. ΑΜΦΙΠΟΛΙΣ (Ἀρχαία).

Συνεχίσθησαν κατὰ τὸ 1972 αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς ἀρχαίας Ἀμφιπόλεως διὰ τοῦ τέως ἐφόρου κ. Δημητρίου Λαζαρίδη. Αἱ ἔρευναι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, περιορίσθησαν εἰς δύο κυρίως τομεῖς, μεγίστου ἐνδιαφέροντος, ἧτοι α) εἰς τὸ βορειότερον τμήμα τῆς πόλεως καὶ β) ἐκτὸς αὐτῆς εἰς τὸν ὑπερμεγέθη τύμβον τῆς θέσεως «Καστάς», ἐγγὺς τοῦ λόφου ὑψ. 133.

Εἰς τὸ πρῶτον τμήμα σχηματίζεται μεταξὺ δύο λόφων μικρὰ τριγωνικὴ κοιλάς, μήκους 800 καὶ πλάτους 200 μ. περίπου. Δοκιμαστικαὶ τομαί, γινόμεναι εἰς ἀπόστασιν 250 μ. περίπου ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμόνος, εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀποκάλυψιν μεγάλων τμημάτων τοῦ κλασσικοῦ περιβόλου τῆς Ἀμφιπόλεως, ὀλικοῦ μήκους 84.70 μ. ὡς καὶ τοῦ ἐντὸς τοῦ τείχους διηυθετημένου σημαντικοῦ τεχνικοῦ ἔργου ἀποχετεύσεως τῶν ὀμβρίων ὑδάτων. Λόγω τῆς ἐκ τῶν χωμάτων ἀπογυμνώσεως τῶν ἐκατέρωθεν λόφων καὶ τῆς ἀποθέσεως αὐτῶν εἰς τὸν χῶρον τῶν ἀνασκαφῶν, τὰ στρώματα τῆς ἐπιχώσεως ἦσαν παχύτατα, φθάνοντα τὸ ὕψος τῶν 7 ἕως 10 μ. Εἰς τὸ γεγονός αὐτὸ ὀφείλεται ἡ ἐκπληκτικὴ διατήρησις τοῦ τείχους εἰς τὰ σημεῖα ἔνθα δὲν ὑπέστη καταστροφὰς ἐκ τῶν πρὸ τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου ἐργα-

σιῶν ἀποχωματώσεως πρὸς κατασκευὴν σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, κυρίως ὅμως ὑπὸ δμάδος χωρικῶν, ἐργασθέντων πρὸς πορισμὸν οἰκοδομικοῦ ὕλικου.

Διὰ τῆς τομῆς Α ἀπεκαλύφθη τμήμα περιβόλου, βαίνοντος ἀπὸ ΒΑ. πρὸς ΝΔ., μήκους 24.70 μ. (εἰκ. 19). Εἰς τὸ τμήμα

Εἰκ. 19. Ὅψις τοῦ βορείου τείχους τῆς πόλεως μετὰ τοῦ τεχνικοῦ ἔργου τῶν ὀχετῶν.

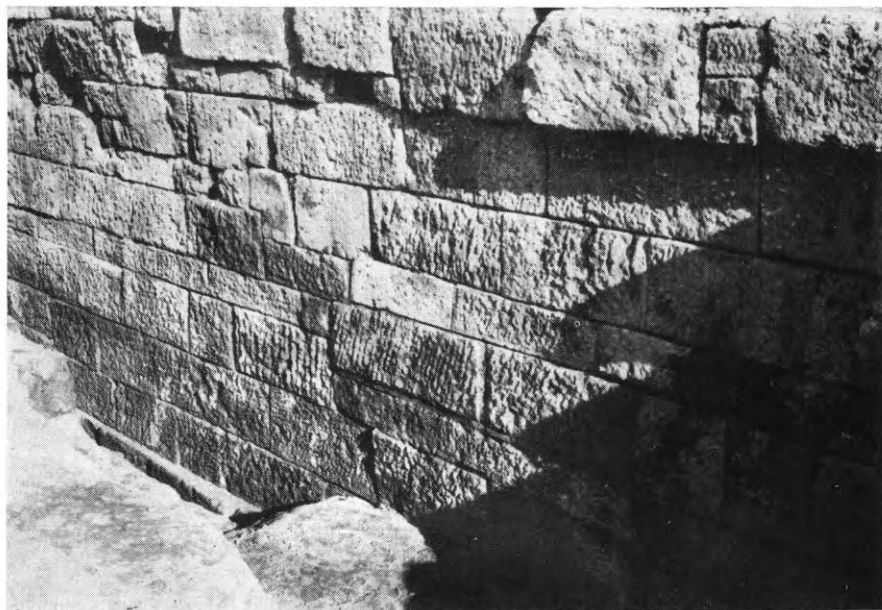
τοῦτο διεπιστώθη σύστημα ὀχετῶν, διηυθετημένων ἐντὸς τοῦ τείχους, ὀλικοῦ μήκους 8.05 μ. Τὸ λίαν ἀξιόλογον τεχνικὸν τοῦτο ἔργον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕξ πεσσούς τριγωνικῆς τομῆς, ἔχοντας τὸ πάχος τοῦ τείχους, ἦτοι 2 μ. περίπου, με ἀπεστρογγυλωμένας δίκην βάρων γεφύρας τὰς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν κειμένας ἀκμάς των (εἰκ. 20).

Μεταξὺ τῶν πεσσῶν σχηματίζονται ἑπτὰ κενοὶ χῶροι, ἐξωτερικοῦ ἀνοίγματος ± 0.22 μ., ἐσωτερικοῦ δὲ ἀπὸ 0.75 ἕως 1 μ., οἷτινες ἐλειτούργουν ὡς ὀχετοί. Ἄν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν πλάτος τῶν στομίων εἶναι ἀνεπαρκὲς διὰ τὴν δι' αὐτῶν διεΐσδυσιν ἐντὸς τοῦ τείχους ἀκόμη καὶ ἐφήβου, ἐν τούτοις ἐλήφθη πρόνοια μειώσεως τοῦ ἀνοίγματος διὰ τῆς τοποθετήσεως ὀβελίσκων, ἐσωτερικῶς τῶν στομίων, τομῆς $\pm 0.16 \times 0.18$ μ., ὅπως δεικνύουν οἱ διασωθέντες τῶροι. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ τείχους ἔχει οἰκοδομηθῆ διὰ λιθοπλίνθων πυρολίθου συμφώνως πρὸς τὸν ἰσόδομον καὶ τὸ ψευδοῖσόδομον σύστημα, παρουσιάζει δὲ ἐπιμελεῆ ἐργασίαν (εἰκ. 21). Αἱ λιθόπλινθοι εἶναι καλῶς συνηρμοσμένοι, συχνάκις δὲ φέρουν εἰς τὸ κάτω μέρος, ἦτοι κατὰ μῆκος τῶν ὀριζοντίων ἀρμῶν, στενὴν ἐλαφρῶς εἰσέχουσαν ταινίαν, οἷα ἀπαντᾶται καὶ εἰς κλασσικὰ μνημεῖα τῆς Ἀττικῆς. Ὁ ἀνασκάπτων φρο-

Εικ. 20. Τομή Α. Τμήμα τοῦ τείχους μετὰ τοῦ ἐντὸς αὐτοῦ διηρηθετημένου ἔργου τῶν ὀχετῶν.

νεϊ, ὅτι καὶ τὰ δύο συστήματα τοιχοποιίας ἐχρησιμοποιήθησαν ταυτοχρόνως κατὰ τὴν τείχισιν τῆς ἐν ἔτει 437 π.Χ. οἰκισθείσης ὑπὸ τοῦ Ἄγνωτος ἀποικίας τῶν Ἀθηναίων. Τὸ ὀλικὸν ὕψος τοῦ τείχους εἰς τὸ καλῦτερον διατηρούμενον σημεῖον εἶναι 6.50 μ., ἐξ ὧν τὸ κατώτερον τμήμα, ὕψους 4.30 μ. περίπου, ἀνήκει εἰς

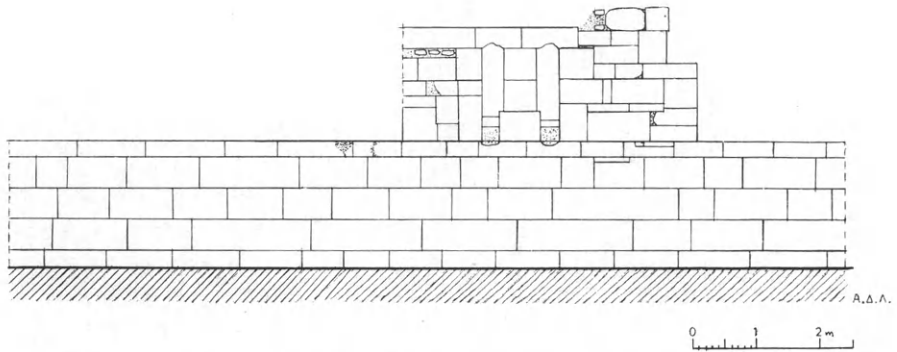
Εἰκ. 21. Τμήμα τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἐντὸς τῆς τομῆς Α κλασσικοῦ τείχους τῆς Ἀμφιπόλεως.

τὸ ἀρχικὸν τεῖχος, τὸ δὲ ὑπόλοιπον εἶναι πρόχειρος ἐπισκευὴ ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Ἐντὸς τῆς τάφρου Β ἀπεκαλύφθη τμήμα περιβόλου μήκους 13.20 μ., διατηρούμενον εἰς ὕψος 4.15 μ. Τὸ κατώτερον μέρος αὐτοῦ ἐκ πέντε δόμων ὀλικῷ ὕψους 2 μ. περίπου, ἐκτισμένον κατὰ τὸ ἰσόδομον σύστημα, ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν οἰκοδομικὴν φάσιν τοῦ τείχους, ἐνῶ τὸ ἄνωθεν αὐτοῦ τμήμα εἶναι ἐπισκευὴ ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι καὶ εἰς τὸ μεταγενέστερον τοῦτο τμήμα τοῦ τείχους διηυθετήθησαν δύο ὀχετοί, ὕψους 1.65 μ. καὶ πλάτους 0.39 μ., εἰς ἐπίπεδον ὑψηλότερον τοῦ ἀρχικοῦ, προφανῶς μετὰ τὴν ἐπιχωμάτωςιν τοῦ κλασσικοῦ τείχους (εἰκ. 22). Ἡ ὑπαρξίς τοῦ τείχους ἔχει διαπιστω-

θῆ εἰς δύο εἰσέτι τομάς, ἑκατέρωθεν τῆς τομῆς Β, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκαλυφθῆ τοῦτο καθ' ὅλοκληρίαν.

Τὰ στρώματα τῆς ἐπιχώσεως καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν ἀνασκαφῶν, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ὀχετῶν, περιεῖχον μέγαν ἀριθμὸν ἐνδιαφερόντων ὀστράκων ἀγγείων κλασσικῆς καὶ ἑλλη-

Εἰκ. 22. Τμήμα τοῦ ἐντὸς τῆς τάφρου Β ἀποκαλυφθέντος βόρειου τείχους.

νιστικῆς ἐποχῆς. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἀνήκουν εἰς μεγάλα ἀττικὰ ἀγγεῖα — κυρίως κρατῆρας — ἐρυθρομόρφου ρυθμοῦ μετὰ παραστάσεων. Περισυνελέγησαν ἐπίσης ἀποτμήματα ἐνδιαφερόντων πηλίνων εἰδωλίων κλασσικῶν χρόνων, ἐνσφράγιστοι λαβαὶ ὀξυπυθμένων ἀμφορέων, μικροαντικείμενα ἐκ χαλκοῦ καὶ τινα χαλκᾶ νομίσματα. Πρὸς τούτοις πρὸ τοῦ τείχους ἀνατολικῶς τῶν ὀχετῶν εὐρέθη σειρὰ ὀξυπυθμένων ἀμφορέων καὶ παχὺ στρώμα ἀποτελεσθὲν ἐκ τῶν θραυσμάτων μεγάλου ἀριθμοῦ ὁμοίων ἀγγείων.

Ὁ εἰς τὴν θέσιν «Καστὰς» ὑπερμεγέθης τύμβος, ὑπῆρξεν ἐπίσης ἀντικείμενον συστηματικῆς ἐρεῦνης. Κατ' ἀρχὰς ἐπανελήφθη ἡ ἔρευνα εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ τύμβου, διαπλατυθείσης τῆς τομῆς Β πρὸς τὸ κέντρον μέχρις ἀποστάσεως 17.50 μ. ἐκ τῆς περιφερείας. Εἰς σημεῖον ἀπέχον 17.15 μ. ἀπὸ τῆς περιφερείας πρὸς τὸ κέντρον καὶ εἰς βάθος 5.60 μ. ἀπὸ τῆς πρᾶνοῦς ἐπιφανείας τοῦ τύμβου ἀνευρέθη ἐντὸς ἀμμώδους στρώματος κρανίον ἀνθρώπου. Εἶτα κατασκευασθείσης ἀτραποῦ ἐπετεύχθη ἡ ἄνοδος τοῦ ἐκσκαφέως εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ τύμβου. Ἐδῶ, περὶ τὸ νοητὸν κέντρον τοῦ τύμβου, ἐγένετο ὀρθογώνιος τομή, διαστά-

σεων 20×20 μ. καὶ ἤρχισεν ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς τεχνητῆς ἐπιχώσεως, συγκειμένης ἐξ ἐναλλασσομένων στρωμάτων καθαρᾶς λεπτῆς ἄμμου καὶ ἄμμοδῶν ἐρυθρογαίων. Ἡ ἐκσκαφή τῆς τομῆς αὐτῆς ἐπροχώρησε μέχρι βάθους ± 6.50 μ. Περὶ τὸ κέντρον τοῦ τύμβου, εἰς τὰ ὑψηλότερα στρώματα, ἀπεκαλύφθη τοῖχος ὕψ.

Εἰκ. 23. Τοῖχος ἀδήλου προορισμοῦ, ἀποκαλυφθεὶς ἐγγὺς τοῦ κέντρου τοῦ τύμβου.

3.40 μ. καὶ πλ. 1.20 μ. ἀγνώστου προορισμοῦ, ἐκτισμένος κατὰ τὸ ἰσόδομον σύστημα διὰ τραχέων καὶ μὲ φυσικὴν ὄψιν ἀκατεργάστων λιθοπλίνθων (εἰκ. 23).

Ἐξαντλουμένης τῆς πιστώσεως ἡ ἀνασκαφή περιορίσθη εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς τομῆς, δυτικῶς τοῦ τοίχου, φθάσασα μέχρι βάθους 8.50 μ. Εἰς τὸ ἐπίπεδον αὐτό, τομὴ διαστ. 5.50×5.50 μ. ἔφθασε μέχρι βάθους 12.30 μ. ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ τύμβου. Λιθόπλινθοι πωρολίθου, λίθοι τοῦ βουνοῦ καὶ κροκάλοι, οἵτινες ἀνευρίσκοντο κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τῶν βαθυτέρων στρωμάτων, πιθανῶς ὑποδηλοῦν τὴν ἐκεῖ που πλησίον ὑπαρξίν μεγάλου τάφου, ὡς συμβαίνει καὶ μὲ ἄλλας γνωστὰς περιπτώσεις μακεδονικῶν τάφων. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εὐρέθησαν ἐν ἀφθονίᾳ μεγάλα ἀποτμήματα κεράμων καὶ στομίων πίθων, ὄστρακα ἀγγείων, ὧν τινα μελαμβαφῆ, χαλκοῦν περιεστραμμένον ἔλασμα (σφηκωτήρ;),

λατύπαι, ὄστρεα, ὄστᾶ μικρῶν ζώων καὶ ἄνθρακες. Ἡ ἔρευνα τοῦ τύμβου θὰ πρέπει νὰ συνεχισθῇ.

6. ΦΙΛΙΠΠΟΙ

Αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς τὸ συγκρότημα τοῦ Ὀκταγώνου τῶν Φιλίππων συνεχίσθησαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σ. Πελεκανίδου.

1) Εἰς τὴν Ἑγνατίαν ὁδὸν αἱ ἐργασίαι περιορίσθησαν κατὰ κύριον λόγον εἰς τὴν ἔρευναν τῆς βορείου αὐτῆς πλευρᾶς καὶ εἰς τὸ ἀποκαλυφθὲν κατὰ τὴν προηγουμένην ἀνασκαφικὴν περίοδον θαυμαστόν ἀποχετευτικὸν αὐτῆς σύστημα.

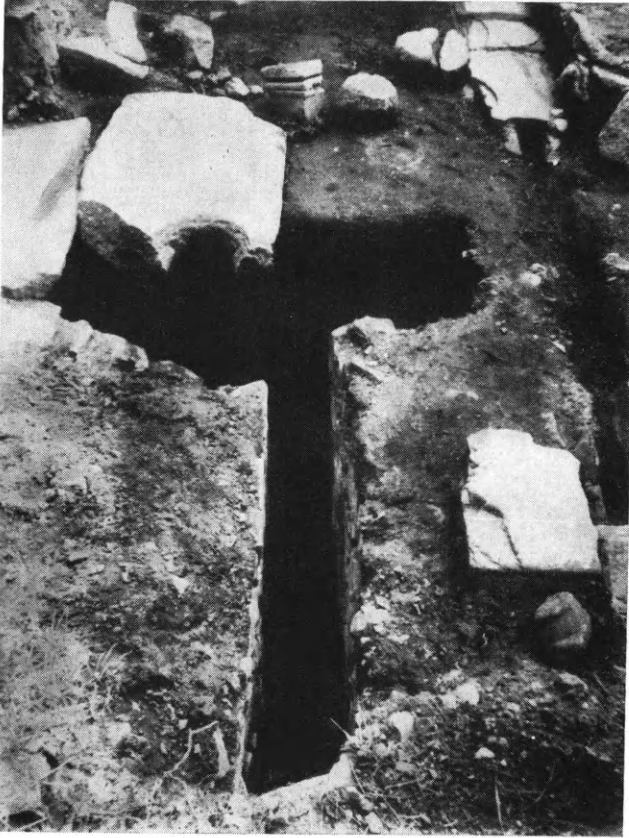
Ἐντὸς τῶν κατὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀποκαλυφθέντων πέρυσιν εἰς τὰ κρημνίσματα ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καὶ τῶν καταπεσόντων ἀλλὰ διατηρηθέντων σχεδὸν ἀκεραίων πλινθοκτίστων τόξων, διεπιστώθη ὅτι καθ' ὅλον τὸ ἐρευνηθὲν τμήμα καὶ εἰς μῆκος 10.00 μ., ἐκτείνεται χθαμαλὸς καλῶς ῥυθμιζόμενος τοῖχος, χρησιμεύων ὡς κρηπίς. Ἐπ' αὐτοῦ καὶ κατ' ἀποστάσεις διαφόρου ἐκάστοτε μήκους, κυμαινομένου μεταξὺ 1.45 μ. ἕως 1.70 μ. ἐδράζονται πεσσοί. Οὗτοι, ἐπιχεχρισμένοι κατὰ τὴν προσθίαν ἐπιφάνειαν διὰ κεραμικοῦ κονιάματος, εἰσέχουν ἐκ τῆς παρεῖδς τοῦ τοίχου ἐφ' οὗ ἐπικάθηνται περὶ τὰ 0.15 μ.

Τὰ ἀποκαλυφθέντα μέχρι σήμερον ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἤτοι κίονες, βάσεις, κιονόκρανα ὡς καὶ τὰ πλινθόκτιστα τόξα ἐν συνδυασμῷ πρὸς τοὺς ὑπάρχοντας πεσσούς, ὀδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, κατὰ μῆκος τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ ὑπῆρχε στωικὸν τι κτήριο ὀριζόμενον ἐκ Δυσμῶν καὶ Ἀνατολῶν ὑπὸ τῶν παρόδων Α καὶ Β, αἵτινες ἐκτείνονται πρὸς Βορρᾶν.

Πολλοῦ λόγου ἄξιον εἶναι τὸ ἀποχετευτικὸν σύστημα καὶ δὴ καὶ κατὰ τὴν συμβολὴν τῆς Ἑγνατίας καὶ τῆς παρόδου Β. Εἰς τὸ σημεῖον τῆς διασταυρώσεως τῶν δύο ἀνίσων κατὰ σπουδαιότητα τούτων ὁδῶν ἐγένετο τομὴ πρὸς διερεύνησιν τῆς συμβολῆς τῶν ὑπονόμων αὐτῶν (εἰκ. 24). Ἐκ τούτων ὁ τῆς παρόδου Β διακόπτεται εἰς τὸ σημεῖον συναντήσεώς του μετὰ τοῦ ἀγωγοῦ τῆς Ἑγνατίας καὶ συνεχίζεται πρὸς Νότον κατὰ τι δυτικώτερον, οὕτως ὥστε ἡ ὁρμὴ τῶν ἐκ τῶν ὑπωρείων τῶν βορείως κειμένων

λόφων κατερχομένων υδάτων να ανακόπτεται πως εις την συμβολήν αὐτῶν.

2) Ἀνατολικῶς τῆς κόγχης τοῦ Ὀκταγώνου ἀπεκαλύφθη πλήρως τὸ ἡμικύκλιον τοῦ δακτυλίου τοῦ περιβάλλοντος τὸν ἡμικύκλιον αὐτῆς, ὡς καὶ ὁ συνεχόμενος πρὸς τὸν δακτύλιον ὀριζόν-

Εἰκ. 24. Ἡ διασταύρωσις τῶν ἀποχευτικῶν ἀγωγῶν Ἐγνατίας καὶ παρόδου Β.

τιος τοῖχος, ὅστις βαίνει ὁμολόγως πρὸς τὸν ΝΑ. ἐξωτερικὸν τοῦ-
χον τοῦ ναοῦ. Ὁ ἀποκαλυφθεὶς τοῖχος ἐνοῦται κατ' ὀρθὴν γωνίαν μετὰ τοῦ κατὰ Νότον τοῦ Ὀκταγώνου ἀναλημματικοῦ τοί-
χου (εἰκ. 25), ὅστις, ὡς διεπιστώθη παλαιότερον, στηρίζει τὴν κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ στοάν.

Παραλλήλως ἦλθεν εἰς φῶς ἡ συνέχεια τῆς ἐκκινούσης ἐκ τῆς

ρωμαϊκῆς ἐμπορικῆς ἀγορᾶς ὁδοῦ, ἣτις προεκτείνεται πρὸς Ἀνατολάς. Τὰ ἐκ τῆς ἐρεύνης εἰς τὸν τομέα τοῦτον ἀποτελέσματα ἐπαληθεύουν τὴν γενομένην κατὰ τὸ 1969 ὑπόθεσιν ὅτι, ὁ βαίνων παραλλήλως καὶ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ νοτίου ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ Ὁκταγώνου καὶ εἰς ἀπόστασιν 3.60 μ. ἀπ' αὐτοῦ τοῦ-

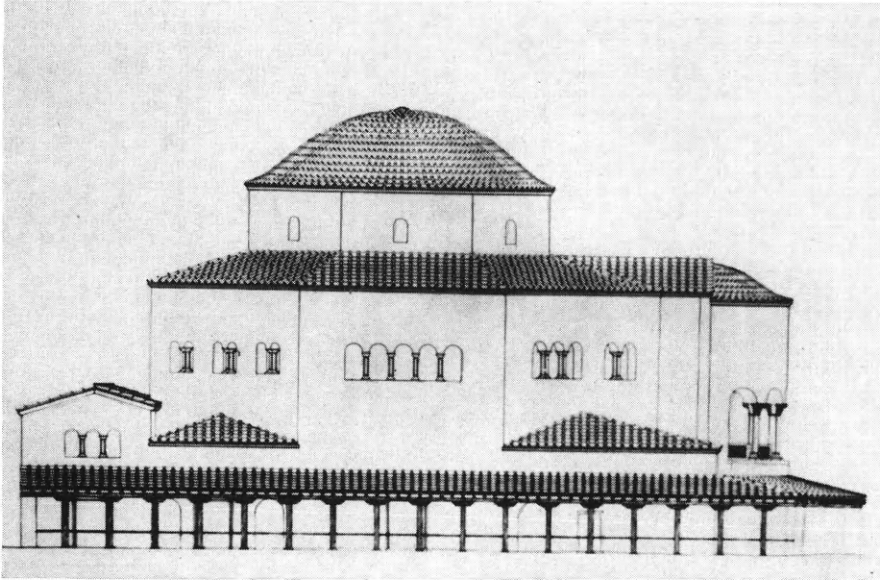

Εἰκ. 25. Ὁ περιβάλλον τὴν κόγχην τοῦ Ὁκταγώνου δακτύλιος καὶ οἱ συνεχόμενοι μετ' αὐτοῦ ἀνατολικοὶ καὶ νότιοι τοῖχοι.

χος, ἐνοῦται μετὰ τοῦ δακτυλίου. Οὕτω κατὰ τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν νοτιάν πλευρὰν τοῦ Ὁκταγώνου διαμορφοῦνται συνεχῆς στοά, ἣτις ἐκαλύπτετο διὰ μονορρίκτου στέγης. Ἡ ἐν λόγῳ στοά καθ' ὅλον τὸ νότιον αὐτῆς τμήμα ἦτο ἀνοικτὴ μὲ κιονοστοιχίαν, κατὰ δὲ τὸ ἀνατολικὸν κλειστὴ ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἐξωτερικοῦ αὐτῆς τοίχου (εἰκ. 26).

3) Εἰς τὸν τομέα τοῦ ἀρχαιοτέρου τοῦ Ὁκταγώνου ναοῦ αἰθρίου καὶ τοῦ προτύλου αὐτοῦ ἡ σκαφή ἀπεκάλυψεν ὅλον τὸ αἶθριον τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον καλύπτεται διὰ μεγάλων, ἀνισομεγέθων καὶ παχειῶν πλακῶν ἐκ μαρμάρου. Ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς ἐρεύνης ἐνταῦθα ἀπέδειξεν, ὅτι τὸ αἶθριον τοῦτο ἦτο τρίσφων. Ἡ δυτικὴ στοά ὀρίζεται ἀνατολικῶς ἐκ τοῦ δυτικοῦ στυλοβάτου, νοτίως δέ, βορείως καὶ δυτικῶς ὑπὸ τριῶν τοίχων εἰς σχῆμα .

Ἐκ τούτων ὁ νότιος καὶ ὁ βόρειος, βαίνοντες παραλλήλως, ἔχουν ἑκάτερος μῆκος 2.60 μ. καὶ πάχος 1.30 μ. ὁ δὲ δυτικὸς μῆκος 18.30 μ. καὶ πάχος 1.24 μ. Ὅλοι οἱ τοῖχοι ἐξ ἐπιμελοῦς ἀργολιθοδομῆς ἔφερον ἐσωτερικῶς ὀρθομαρμάρωσιν, ἧς λείψανά τινα διετηρήθησαν κατὰ χώραν. Τὸ δάπεδον τοῦ στενομήκους τούτου

Εἰκ. 26. Ἀναπαράστασις τῆς νοτίας ὀψέως τοῦ Ὀκταγώνου μετὰ τῆς πρὸ αὐτῆς στοᾶς.

χώρου ἦτο ἐστρωμένον διὰ πλινθίνων πλακῶν ἐπὶ ἰσχυροῦ ὑδραυλικοῦ κονιάματος. Μετὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ χώρου διεπιστώθησαν: 1) ἡ χρῆσις παχέος ὑδραυλικοῦ κονιάματος παντοῦ ὅπου ὑπῆρχον ἄρμοι διὰ τῶν ὁποίων ἦτο πιθανὴ ἡ διαρροὴ ὕδατος, 2) ἡ ὑπαρξίς καθ' ὅλον τὸ ὕψος καὶ εἰς τρία σημεῖα συμμετρικῶς ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντα ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς παρειάς τοῦ δυτικοῦ τοίχου ἀφθόνου ἰζήματος πάχους ± 0.05 μ., 3) ἡ εὐρέσις συνανηκόντων μαρμαρίνων τεμαχίων, τὰ ὁποῖα ἐνούμενα συνθέτουν τρία ὀρθογώνια τρίγωνα, ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, μήκους καθέτων πλευρῶν 0.92 μ. καὶ βάσεως 0.50 μ. \times 0.50 μ. Ἐν τούτων, τὸ πλέον καλῶς διατηρούμενον, φέρει ἐπὶ τῆς προσθίας ὀψέως ἑπτὰ ἐπαλλήλους ὀριζοντίας πριονωτὰς ταινίας κατὰ δὲ τὰς πλαγίας πλευρὰς ἀναγλύφους παραστάσεις δελφῖνος μετὰ κογχυλίου καὶ

θαλασσίου μαλακίου (είκ. 27), ἐνῶ ἡ ὀπισθία εἶναι ἀδρῶς εἰργασμένη διὰ ξοῖδος, τοῦθ' ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἐπεκολλᾶτο ἐπὶ τοίχου. Τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα, ὡς καὶ τινὰ ἄλλα συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ταυτίσεως τοῦ χώρου πρὸς κρηναῖον οἰκοδόμημα. Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν θέσιν καὶ τὴν μορφήν τῆς φιάλης τῆς βασιλικῆς Α

Εἰκ. 27. Τριγωνικὸν κεκοσμημένον μάρμαρον τῆς κρήνης τοποθετούμενον ὑπὸ τὸν κρουνόν.

τῶν Φιλίππων, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι καὶ εἰς τὸ ἐρευνώμενον αἶθριον ἡ φιάλη κατεῖχε τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ τριστώφου διαμορφουμένη εἰς αὐτόνομον κτίσμα.

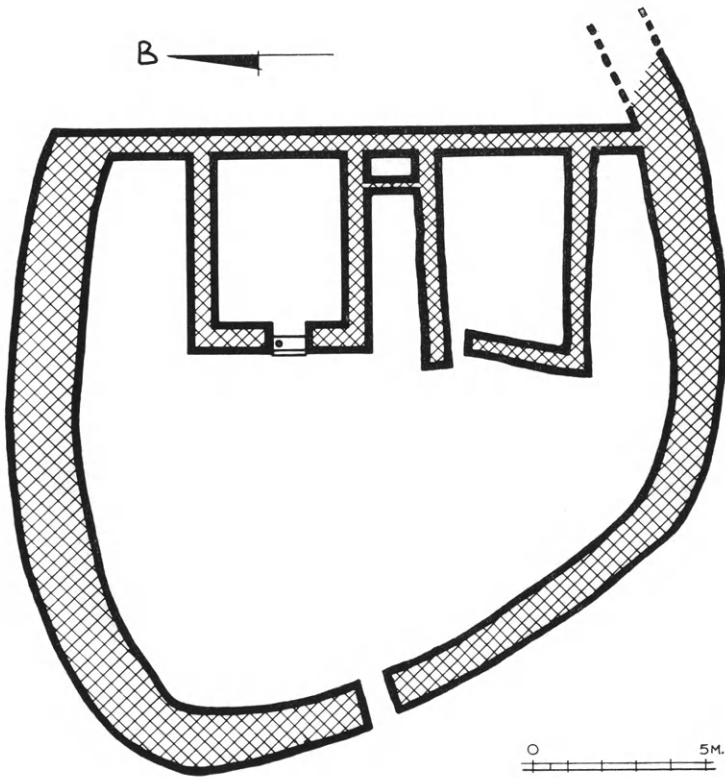
Ἀνατολικῶς τοῦ προπύλου τοῦ αἶθρίου ἀπηλευθερώθησαν ἐκ

τῶν κρημισμάτων καὶ ἠρυνήθησαν δύο δωμάτια καὶ μέγα τμήμα τῆς ὁδοῦ τῆς ἐμπορικῆς ἀγορᾶς.

7. ΘΡΑΚΗ

Συνεχίσθησαν διὰ δευτέραν ἀνασκαφικὴν περίοδον αἱ διὰ τοῦ τέως ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Εὐαγγ. Πεντάζου ἔρευναι εἰς δύο προϊστορικὰς ἀκροπόλεις τοῦ Νομοῦ Ροδόπης τῆς Θράκης μὲ τὰ κατωτέρω ἀποτελέσματα συνοπτικῶς:

1) Ἀσάρ - Τεπέ. Αἱ ἐργασίαι εἰς τὴν προϊστορικὴν αὐτὴν

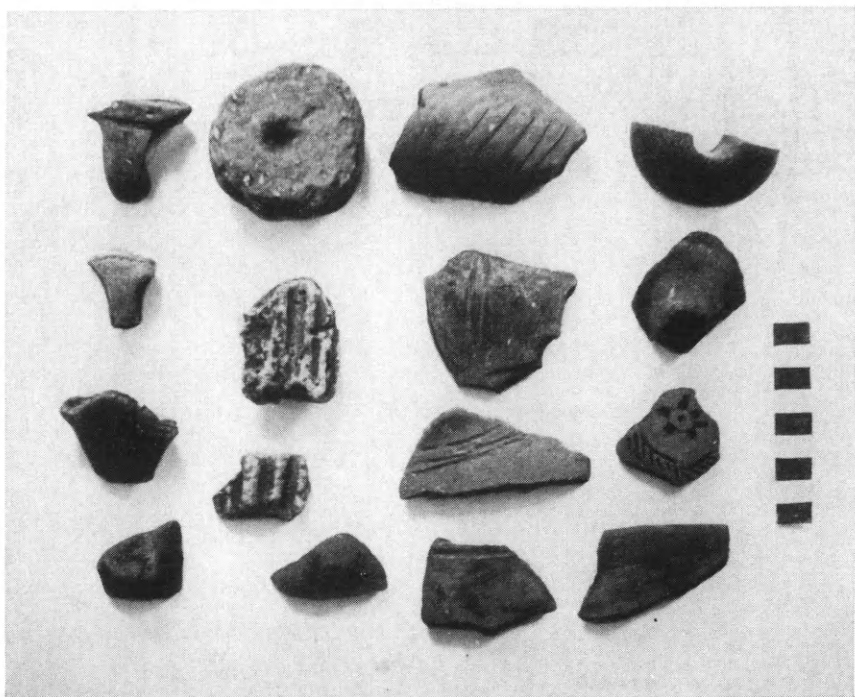

Εἰκ. 28. Κάτοψις κυκλικοῦ κτίσματος εἰς Ἀσάρ - Τεπέ.

ἀκρόπολιν σκοπὸν εἶχον τὴν συμπληρωματικὴν ἔρευναν εἰς δύο τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1969 μερικῶς ἐρευνηθέντων κυκλικῶν κτισμάτων καὶ τὴν διερεύνησιν τοῦ ὑψηλοτέρου τμήματος τῆς ἀκροπόλεως. Ἐνῶ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἔτους 1969 μόνον ἓν βυζαν-

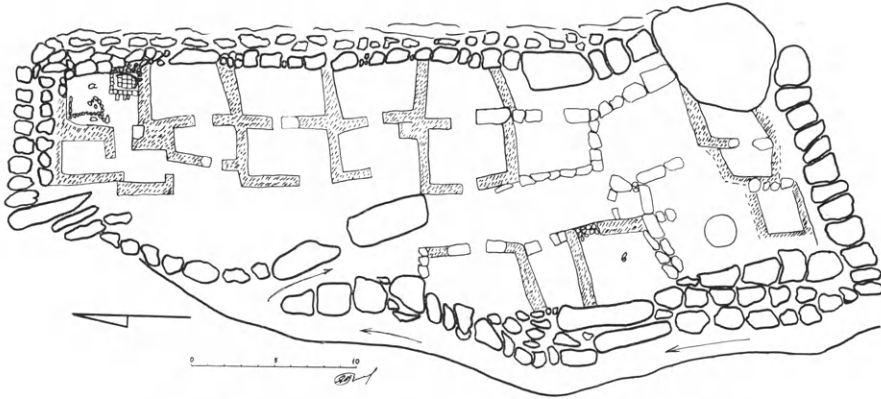
Εικ. 29. 'Ασάρ - Τεπέ. Τὰ ερείπια τοῦ βυζαντινοῦ ναΐσκου.

Εικ. 30. 'Ασάρ - Τεπέ. Ἡ ἐκ τοῦ κυκλικοῦ κτίσματος συλλεχθεῖσα προϊστορικὴ κεραμεικὴ.

τινὸν ὄστρακον εἶχεν ἀνευρεθῆ, ἡ ἐφετινὴ ἔρευνα ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ χώρος αὐτὸς εἶχε χρησιμοποιηθῆ διὰ τὴν ἀνέγερσιν μικροῦ ναοῦ βυζαντινῶν χρόνων (εἰκ. 28, 29).

Ἡ συλλεχθεῖσα κεραμικὴ ἀνήκει εἰς τοὺς ὑστέρους χρόνους

Εἰκ. 31. Κάτοψις κτισμάτων περιοχῆς Ἁγ. Γεωργίου Μαρωνείας.

Εἰκ. 32. Ἁγιος Γεώργιος Μαρωνείας. Τὰ προϊστορικὰ οἰκήματα τοῦ τομέως Α ἀπὸ Ν.

τῆς χαλκῆς ἐποχῆς (13ος - 12ος π.Χ. αἰ.) (εἰκ. 30) καὶ εἰς τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν.

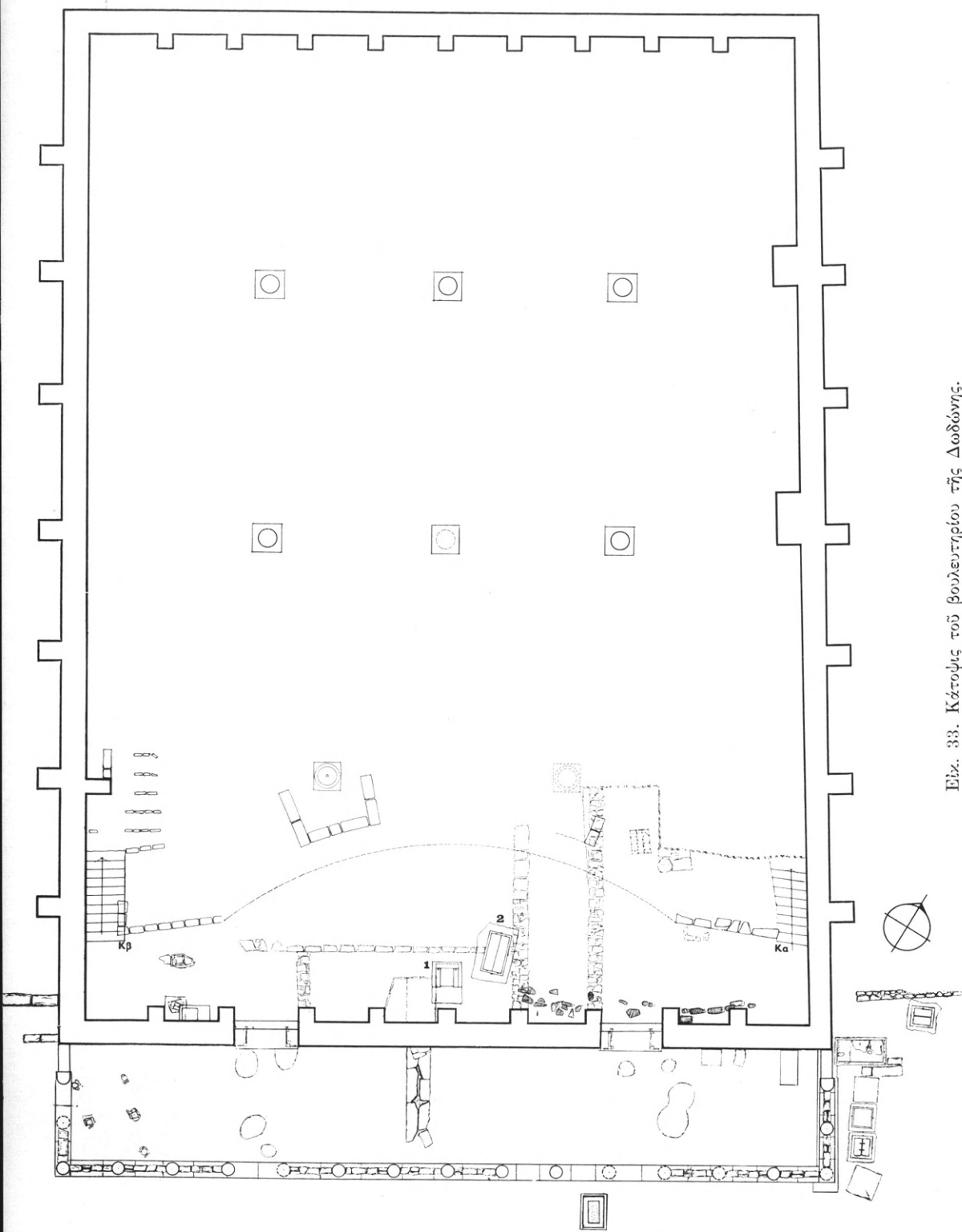
2) Ἄγιος Γεώργιος Μαρωνείας. Ἡ ἔρευνα εἰς τὴν ἀκρόπολιν περιωρίσθη εἰς τὴν ἀποψίλωσιν δύο τμημάτων ἀπὸ τὴν ἀγρίαν βλάστησιν καὶ τὴν πραγματοποίησιν ὀλίγων τομῶν εἰς τοὺς ἀποψιλωθέντας χώρους.

Εἰς τὸ βόρειον τμήμα τῆς ἀκροπόλεως ὁ καθαρισμὸς ἀπεκάλυψε σειρὰν διαμερισμάτων ἐκ δύο δωματίων, προσκεκολλημένων εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ τείχους. Οἱ ἐξ ἀργῶν λίθων ἀκανόνιστοι τοῖχοι, ἡ ἀσυμμετρία τῶν δωματίων καὶ γενικῶς τὸ ὅλον σχέδιον τῆς ἐρευνηθείσης περιοχῆς (εἰκ. 31, 32) ἐπιβεβαιώνουν τὴν τοποθέτησιν τῆς ἀκροπόλεως εἰς τὸ τέλος τῆς ὑστεροχαλκῆς ἐποχῆς (13ος - 12ος π.Χ. αἰ.).

Ἡ συλλεχθεῖσα κεραμεικὴ, ἀνήκουσα κυρίως εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, περιεῖχε καὶ ἄφθονα ἀυλακωτὰ καὶ μετ' ἐφυαλώσεως ὄστρακα. Ἡ κεραμεικὴ τῶν βυζαντινῶν χρόνων, εὔρεθεῖσα καὶ εἰς τὰ κατώτατα στρώματα τῶν ἐρευνηθέντων δωματίων, ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ μεσαιωνικοὶ κάτοικοι τῆς ἀκροπόλεως ἐχρησιμοποίησαν ἐκ νέου τὰ προϊστορικὰ κτίσματα. Ἡ ὀλίγη κεραμεικὴ τῶν κλασσικῶν χρόνων ἐπιβεβαιοῖ, ὅτι κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ ἀκρόπολις εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ καὶ πιθανώτατα ἐχρησιμοποιοῦτο ὡς παρατηρητήριον.

8. ΔΩΔΩΝΗ

Ἐν Δωδώνῃ συνεχίσθη τὸ παρελθὸν θέρος διὰ τοῦ καθηγ. κ. Σωτ. Δάκαρη ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ βουλευτηρίου, ἀπεμακρύνθησαν δὲ καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἐτῶν 1971 καὶ 1972 χώματα. Ἀφηρέθησαν ἐπίσης αἱ ἐπιχώσεις ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ βουλευτηρίου κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα μέχρι τῆς βορείου κιονοστοιχίας (εἰκ. 33-34). Ὡς εἶχε διαπιστωθῆ πέρυσιν (Ἔργον 1971, σ. 119), ἡ κλίσις τοῦ δαπέδου, ὅπου ἐκάθηντο οἱ σύεδροι, δὲν ἦτο ἐνιαία, ἀλλὰ ἰσχυροτέρα μεταξὺ τῆς πρώτης ἐκ Νότου καὶ τῆς δευτέρας κιονοστοιχίας, ἴση πρὸς 21 ἢ 22 μοίρας, καὶ ἠπιωτέρα ὑψηλότερον, μεταξὺ τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης κιονοστοιχίας, ἴση πρὸς 15 μοίρας. Καθ' ὅλην τὴν ἀνασκαφεῖσαν ἔκτασιν

Είχ. 33. Κάτοψις τοῦ βουλευτηρίου τῆς Δωδώνης.

τὸ ἀρχαῖον δάπεδον ἦτο ἰσχυρῶς διαβεβρωμένον, ἕνεκα τῶν ὑδάτων τῶν βροχῶν, ἐκτὸς τμήματος παρὰ τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ βουλευτηρίου, ὅπου εὐρέθη σχεδὸν ἄθικτος ἡ ἐκ πηλοῦ στρώσις τοῦ δαπέδου, πάχους 0.15 - 0.20 μ. Ἡ στρώσις αὕτη, ἡ ὁποία ἐπικάθηται ἐπὶ τῶν μελανωπῶν χωμάτων τῆς κατωφερείας, ἀντι-

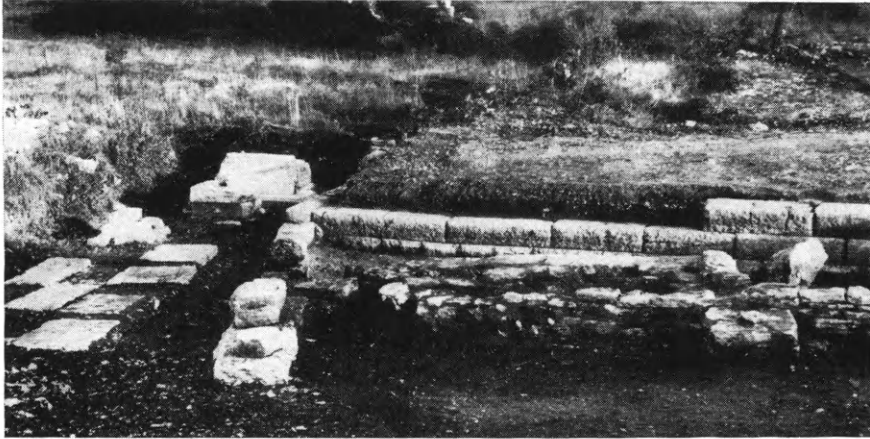

Εἰκ. 34. Ἀποψὶς ἀπὸ Δυσμῶν τοῦ βουλευτηρίου καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ χώρου.

στοιχεῖ περίπου πρὸς τὴν κλίσην τῶν 21 μοιρῶν, ἡ ὁποία προκύπτει ἐκ τῆς ὑψομετρικῆς διαφορᾶς τῶν στυλοβατῶν τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας κιονοστοιχίας (Ἔργον 1971, εἰκ. 148). Εἰς τὸν τομέα τοῦτον εὐρέθησαν ἐπίσης καὶ μερικὰ ἄλλα λείψανα τῶν καθισμάτων, ὅπου ἐκάθητο οἱ σύνεδροι. Εὐρέθησαν ἐπίσης ἐνταῦθα καὶ δύο κιβωτιόσχημοι τάφοι, κατασκευασθέντες μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ βουλευτηρίου, πιθανῶς τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων. Ὁ μεγαλύτερος, ἐσωτερικῶν διαστάσεων 1.95×0.65 μ., περιεῖχε δύο σκελετοὺς εἰς ὑπίαν θέσιν, ἐστραμμένους πρὸς Ἀνατολάς, καὶ μικρὰν χαλκῆν πόρπην, εἶχε δὲ συληθῆ εἰς πολὺ παλαιούς χρόνους, τὰ δὲ ὅστ᾽ αὐτῶν σκελετῶν μέχρι τῆς λεκάνης εὐρέθησαν παρὰ τοὺς πόδας. Ὁ μικρότερος τάφος, ἐσωτερικῶν διαστάσεων 0.76×0.34 μ., περιεῖχεν ὀλίγα μόνον ὅστ᾽ ἀβρέφους ἄνευ κτερισμάτων.

Νοτίως τοῦ βουλευτηρίου ἀπεκαλύφθη ὠραῖος ἰσοδομικὸς τοῖ-

χος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., συγκλίνων πρὸς Δυσμᾶς (εἰκ. 35), προφανῶς διὰ τὴν σχηματίσθαι τὴν δυτικὴν πύλην τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβόλου, διὰ τῆς ὁποίας διήρχετο ἡ ἐκ τοῦ σταδίου καὶ τοῦ θεάτρου πρὸς τὴν ἱερὰν οἰκίαν ὁδός. Ὁ τοῖχος οὗτος βαίνων πρὸς Ἀνατολὰς κάμπτεται πρὸς Νότον ὀλίγον, πρὸ

Εἰκ. 35. Ὁ πρὸ τοῦ βουλευτηρίου ἰσοδομικὸς τοῖχος καὶ βᾶθρα.
Εἰς τὸ βάθος τῆς εἰκόνος διακρίνεται μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβόλου.

τῶν βᾶθρων, διὰ τὴν ἐνωθῆναι πιθανώτατα μὲ τὸ ἐπίμηκες οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον εἶχον φέρει εἰς φῶς αἱ παλαιότεραι ἀνασκαφαὶ τοῦ Καραπάνου, ἐσωτερικῶς τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβόλου. Πρὸ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου ὁ Καραπάνος εἶχεν ἀποκαλύψει σειρὰν βᾶθρων, ἡ ὁποία συνεχίζεται πρὸς Βορρᾶν διὰ τῶν βᾶθρων, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἐτῶν 1965 καὶ 1971. Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἔτους 1965 εἶχον εὑρεθῆναι παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ βουλευτηρίου ἐξ βᾶθρα, ἐκ τῶν ὁποίων τρία σώζον τρία ψηφίσματα τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν καὶ ἕτερον τοῦ Κοινοῦ τῶν Βυλλιόνων (ΠΑΕ 1965, σ. 57 κέ.). Νοτίως τούτων ἀκολουθεῖ, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, ἕτερα σειρὰ ἐκ δεκατριῶν βᾶθρων, ἑνδεκα τῶν ὁποίων εἶχον εὑρεθῆναι πέρυσι (Ἔργον 1971, σ. 122 κέ. εἰκ. 147 καὶ 151) καὶ δύο προσφάτως. Μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας σειρᾶς τῶν βᾶθρων διήρχετο ἡ δυτικὴ ὁδός ἐκ τοῦ σταδίου πρὸς τὴν ἱερὰν δρῦν καὶ τὴν ἱερὰν οἰκίαν.

Εικ. 36 - 37. Χαλκᾶ ἐλάσματα με ἀνάγλυφον παράστασιν τῆς πάλης τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τὸν λέοντα τῆς Νεμέας καὶ λεοντόκρανον.

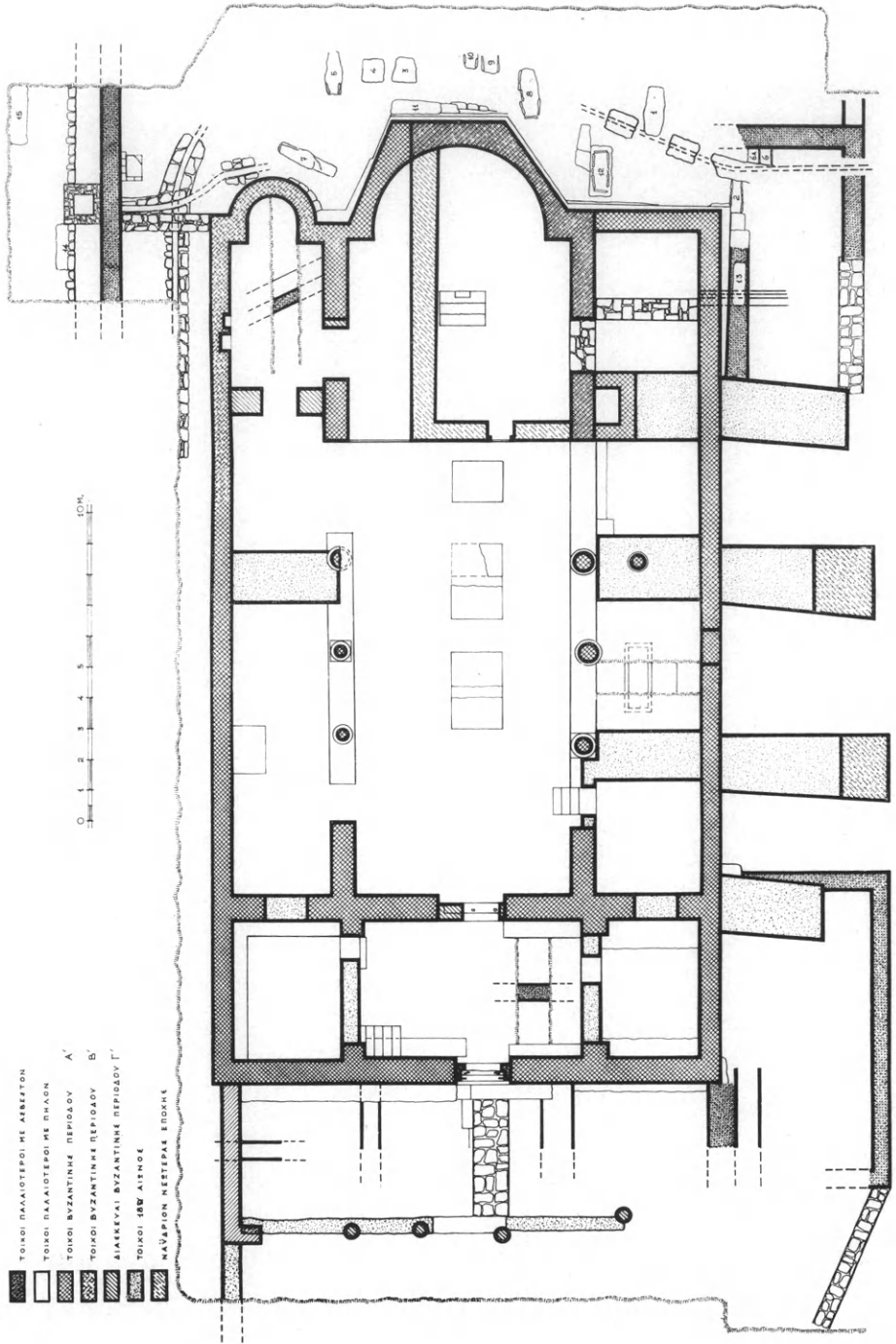
Ὁ ἀποκαλυφθεὶς ἰσοδομικὸς τοῖχος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος περιώριζε τὴν ἱεράν ὁδὸν ἐκ δεξιῶν τοῦ εἰσερχομένου καὶ ἀνῆκεν ἀσφαλῶς εἰς οἰκοδόμημα ἢ τέμενος, τὸ ὁποῖον συνείχετο πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν περίβολον (εἰκ. 35).

Ἡ ἀνασκαφὴ τμήματος τοῦ χώρου μεταξύ τοῦ βουλευτηρίου

καὶ τοῦ κλασσικοῦ ἰσοδομικοῦ τοίχου ἔφθασε μέχρι τοῦ στρώματος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ὀκοδομημένοι τοῖχοι, ἀνήκοντες εἰς δύο μεταγενέστερα κτήρια ἑλληνοιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, σφζόμενοι μερικῶς. Καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ στρώματος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ὑπῆρχον εὐρήματα καὶ κεραμίδες στέγης, προερχόμενα πιθανώτατα ἐκ τοῦ ἰσοδομικοῦ οἰκοδομήματος, πρὸ τῶν ὁποίων εὐρίσκεται ἡ σειρὰ τῶν βάθρων. Τοιοῦτον στρῶμα εἶχε διαπιστωθῆ πρὸ ἐτῶν καὶ ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς ἑλληνοιστικῆς στοᾶς τοῦ βουλευτηρίου, μὲ εὐρήματα ἐπίσης τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐκ τῶν ποικίλων εὐρημάτων ἀναφέρομεν χαλκᾶ ἐλάσματα μὲ ἀνάγλυφον παράστασιν τοῦ Ἡρακλέους, ὁ ὁποῖος καταβάλλει τὸν λέοντα τῆς Νεμέας (εἰκ. 36), ἕτερον μὲ ἱππόκαμπον, λεοντόκρανον (εἰκ. 37), ἀνθέμια ἑλληνοιστικῶν χρόνων καὶ ἄνθη λωτοῦ. Αἱ ἐπὶ τῆς περιφερείας τῶν ἐλασμάτων ὀπαὶ δεικνύουν, ὅτι τὰ χαλκᾶ ἐλάσματα ἦσαν συνηλωμένα. Μεταξὺ τῶν λοιπῶν εὐρημάτων μνημονευτέοι ἐπίσης δύο πήλινοι λύχνοι τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, πήλινον ἀλάβαστρον, κεφαλὴ πήλινου εἰδωλίου γυναικός, θραύσματα χαλκῶν ἐλασμάτων, τὰ ὁποῖα διατηροῦν μέρος ἐπιγραφῶν, ἐλάχιστα μολύβδινα ἐλάσματα μὲ μέρος χρηστηρίων ἐπιγραφῶν, νομίσματα, μερικὰ μυκηναϊκὰ ὄστρακα τῆς ΥἼΕ ΠΙΑ2 - Β1 περιόδου καὶ ἐν ὑστερογεωμετρικῶν χρόνων.

9. ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΓΛΥΚΕΟΣ

Εἰς τὴν βυζαντινὴν βασιλικὴν τοῦ Γλυκέος παρὰ τὸν Ἀχέροντα, εἰς τὴν Θεσπρωτίαν, ἀρχικὸς σκοπὸς τῶν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας διὰ τοῦ καθηγ. κ. Δ. Πάλλα ἐργασιῶν ὑπῆρξεν ἐφέτος ὁ καθαρισμὸς τοῦ ἔξω αὐτῆς χώρου ἀπὸ τῆς πυκνῆς βλαστήσεως καὶ ἡ διευθέτησίς του διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν ὑπὲρ τὴν στάθμην τοῦ ἐδάφους ἐξωτερικῶς τῆς μακρᾶς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος συσσωρευμένων χωμάτων. Κατὰ τὴν πρόοδον ὁμως τῶν σχετικῶν ἐργασιῶν παρέστη ἀνάγκη νὰ μετατραπῆ ἡ διευθέτησις τοῦ χώρου ἐν μέρει εἰς ἀνασκαφικὴν ἔρευναν. Κατὰ τὴν βαθμηδόν, δηλαδὴ, ἀπομάκρυνσιν τῶν χωμάτων ἐπεσημάνθη τοῖχος εἰς ἀπόστασιν περίπου 5.00 μ. ἀπὸ τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς καὶ ἀκολούθως ἀπεκαλύφθη ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ νότιος τοῖ-

Είχ. 38. Κάτωψις της βασιλικής του Γλυκεός.

χος τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς πατεῖ ἀκριβῶς ἐπὶ ἄλλου ἀρχαιότερου τοίχου. Οὕτω ἐκ τῶν πραγμάτων προέκυψεν ἡ ὑποχρέωσις νὰ τροποποιηθῇ τὸ πρόγραμμα. Εἰς τοῦτο συνέβαλεν ἰδιαίτερος ἡ αὐθόρμητος συνεργασία τῆς ἀρμοδίας ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας.

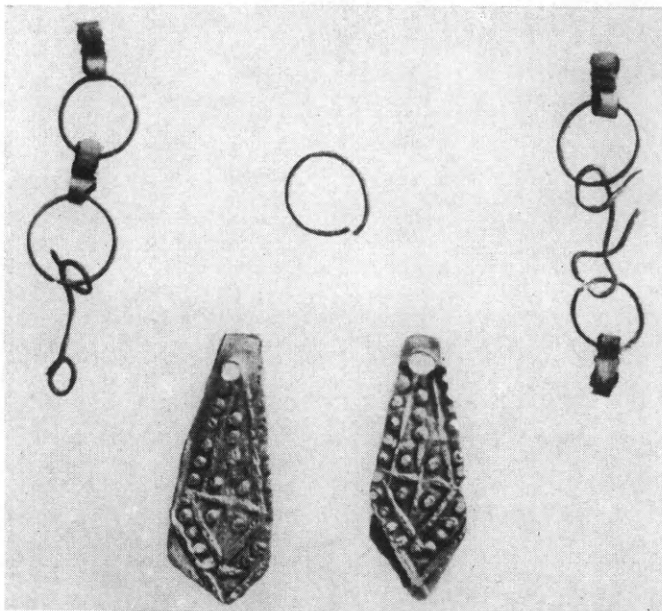
Εἰκ. 39. Λεπτομέρεια ἐκ τῆς τοιχοδομίας τοῦ νοτίου τοίχου.

Περὶ τῶν ὡς ἀνωτέρω παλαιότερων τοίχων δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ λεχθῇ μόνον ὅτι ἀνήκουν εἰς οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον πρὸς Α. φαίνεται νὰ φθάνη τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ βήματος τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς καὶ νὰ ἔχη πρὸς τὰ ΝΔ. προσεκτισμένον πλαγιαστὸν ὀρθογώνιον χῶρον ἐξωτερικῶν διαστάσεων 10.30 πρὸς 5.35 μ. (εἰκ. 38). Τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἀρχαιότερου τούτου οἰκοδομήματος ἔφερε πρὸς Ν. ἄνοιγμα πλάτους ± 1.20 μ., τὸ ὁποῖον κατὰ τὰς ἐργασίας ἀνεγέρσεως τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς ἀπλῶς ἐγομώθη διὰ λίθων (εἰκ. 39). Ἡ τοιχοδομία του εἶναι σαφῶς παλαιοχριστιανική, τὸ δάπεδόν του δὲ πρέπει νὰ κεῖται εἰς στάθμην περὶ τὰ 2.00 μ. χαμηλοτέραν τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς.

Ἐκ τῶν λιθίνων εὐρημάτων ἐφέτος ἀξιομνημόνευτα εἶναι: ἓν μέγα ἰωνικὸν κιονόκρανον (διαμ. ± 0.60 μ.) ἀτυχῶς πολὺ ἐλλι-

Εἰκ. 40. Ἀπότμημα ἐπικράνου.

Εἰκ. 41. Ζεῦγος ἐνώτιων (ἢ ζεῦγος ἐξαρτημάτων πρεπενδουλίου).

Εἰκ. 42. Ἀργυροῦν ἐνώτιον.

πὲς καὶ ἓν ἀπότμημα ἐπικράνου (εἰκ. 40), τὸ πρῶτον μὲ ἐχῖνον καὶ τὸ δεῦτερον μὲ ἄκανθαν, τῶν ὁποίων ἡ καλλιτεχνικὴ μορφή

ΐσταται ἀκόμη ἐγγύς πρὸς τὴν ἀρχαιότητα. Ἐνδέχεται, συνεπῶς, νὰ συσχετίζωνται ἀμφότερα πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν πηγῶν μαρτυρουμένην οἰκοδομικὴν δραστηριότητα τοῦ Ἁγίου Δονάτου, Ἐπισκόπου Εὐροίας, τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου. Ἐν τούτοις, δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ μετὰ βεβαιότητος ὅτι τὰ ἐν λόγῳ μαρμάρια μέλη προέρχονται ἐκ τοῦ προκειμένου ἀρχαιότερου οἰκοδομήματος.

Ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἐξωτερικῆς ὀψεως τοῦ νοτίου τοίχου τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς παρέσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρηθῇ πληρέστερον ἢ τοιχοδομία του. Νοτίως καὶ ἀνατολικῶς τοῦ διακονικοῦ ἀπεκαλύφθησαν περαιτέρω τὰ κατὰ τὰς προηγουμένας ἐρεῦνας ἐπισημανθέντα ὑδραυλικά συστήματα. Εὐρέθησαν δ' ἐπίσης καὶ ἄλλαι ταφαὶ ἔξω τῆς ἐκκλησίας.

Ἐκ τῶν μικρῶν εὐρημάτων τῆς ἐφετινῆς ἐρεύνης εἰς τὸ Γλυκὸ ἀξιόλογα εἶναι: ζευγὸς ἐνωτίων — ἢ, πιθανῶς, ζευγὸς ἐξαρτημάτων ἀνηκόντων εἰς ἓν πρεπενδούλιον — ἐκ κράματος χαλκοῦ καὶ ἀργύρου τῆς ἐποχῆς τοῦ Δεσποτάτου (εἰκ. 41) καὶ ἐν ἀργυροῦν ἐνώτιον τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας (εἰκ. 42).

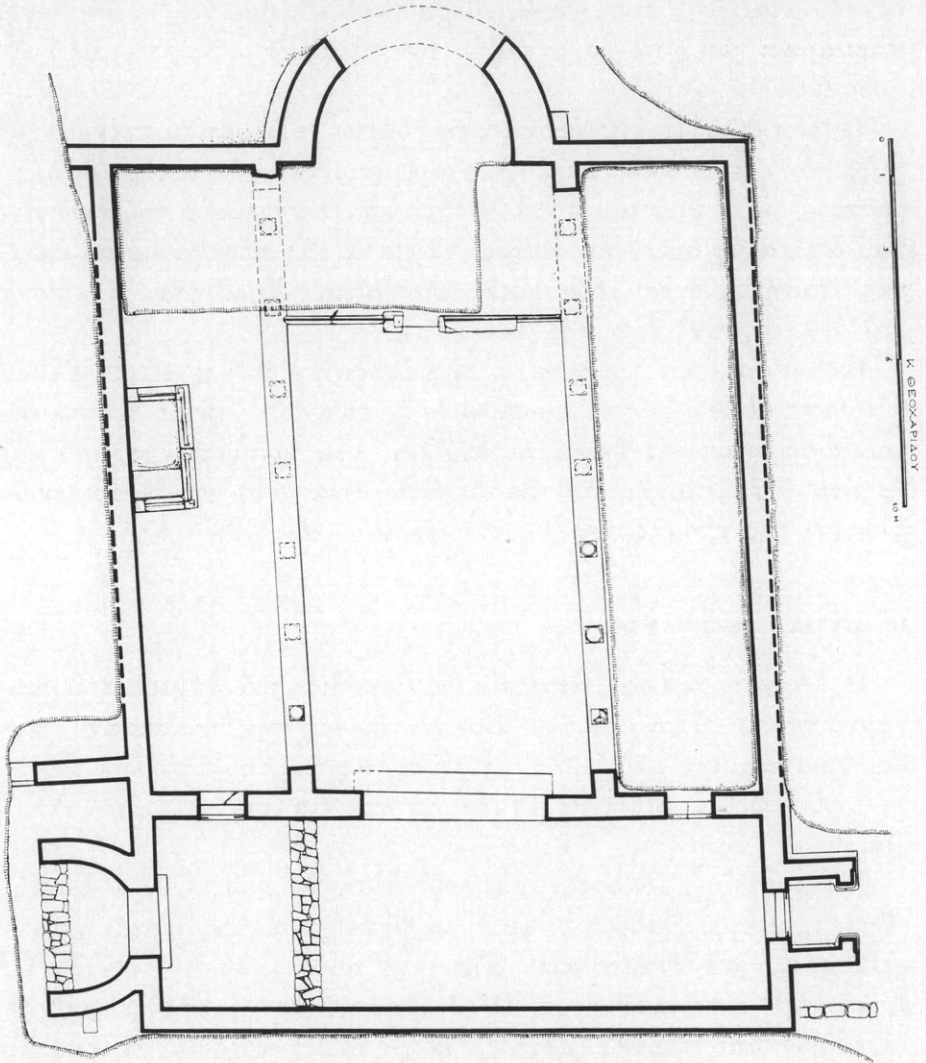
10. ΜΥΤΙΚΑ ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἤρchiσε διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Παναγιώτου Βοκοτοπούλου τὴν ἀνασκαφὴν παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, κειμένης πλησίον τοῦ παραλίου ἀκαρνανικοῦ χωρίου Μύτικας, παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ἀλυζίας.

Τὸ μνημεῖον, γνωστὸν εἰς τοὺς ἐντοπίους ὡς Ἁγία Σοφία, εἶναι τρίκλιτος βασιλικὴ μετὰ νάρθηκος καὶ ἐξεχούσης ἡμικυκλικῆς ἀψίδος, διαστάσεων ἄνευ τῆς ἀψίδος 24.30×17.70 μ. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1972 ἠρευνήθησαν ὁ νάρθηξ καὶ τὸ κεντρικὸν καὶ βόρειον κλίτος, πλὴν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος αὐτῶν (εἰκ. 43).

Ὁ κυρίως ναὸς ἔχει διαστάσεις 18.50×17.70 μ. Τὸ πλάτος τοῦ κεντρικοῦ κλίτους εἶναι 7.35 μ., τῶν δὲ πλαγίων 3.75 μ. κατὰ μέσον ὄρον, ἐπομένως ἡ ἀναλογία πλάτους τοῦ μεσαίου πρὸς τὰ πλάγια κλίτη εἶναι 1.96:1.

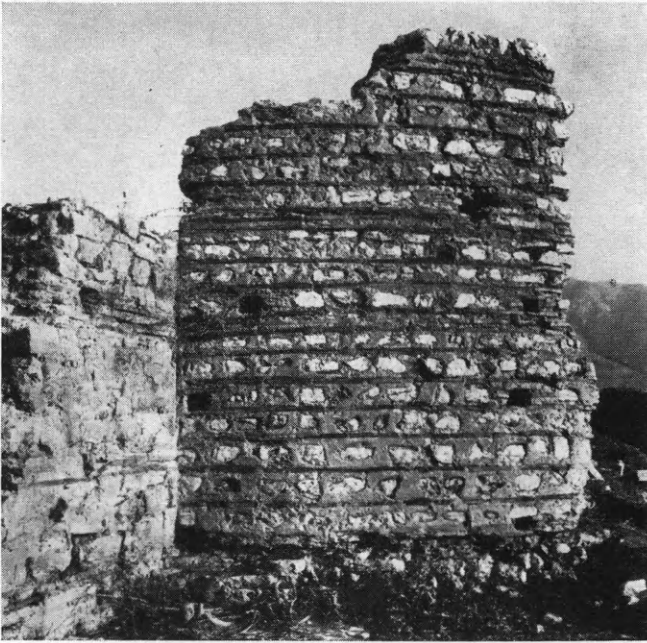
Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ μνημεῖον ἐγένετο διὰ θυρῶν ἀνοιγομένων εἰς τὴν βόρειον καὶ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ νάρθηκος, πρὸ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον πρόφυλα. Τὸ νότιον πρόφυλον ἦτο ὀρθογώνιον· τὸ βό-

Εἰκ. 43. Κάτοψις τῆς βασιλικῆς Μύτικα Ἀχαρνίας.

ρειον καμπυλόπλευρον, ἐνθυμίζον τὰ ἐκ Φιλίππου γνωστά παραδείγματα. Ὁ χωρισμὸς τοῦ κεντρικοῦ ἀπὸ τῶν πλαγίων κλιτῶν ἐγένετο διὰ κιονοστοιχιῶν ἐξ ἑπτὰ ἀρραβδῶτων κιόνων, βαινόντων

ἐπὶ στυλοβατῶν ὕψους 0.12 μ. καὶ στηριζόντων πλίνθινα τόξα. Ἡ βᾶσις τοῦ φράγματος τοῦ πρεσβυτερίου ἀπεκαλύφθη εἰς τὸ κεντρικὸν κλιῖτος εἰς ἀπόστασιν 4.10 μ. ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου. Εἰς τὸ βόρειον κλιῖτος σώζεται ἡ βᾶσις, ταφικοῦ προφανῶς, μνημείου, διαστάσεων 3.40×1.65 μ. (εἰκ. 43).

Εἰκ. 44. Ἐξωτερικὴ ἀποψὶς τῆς ἀψίδος τοῦ Ἱεροῦ.

Ὁ ναὸς εἶναι ἐκτισμένος δι' ἀργῶν λίθων τεθειμένων ἐντὸς ἀφθόνου ὑδραυλικοῦ κονιάματος, καλύπτοντος μέρος τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν. Κατὰ διαστήματα παρεμβάλλονται ζῶναι ἐκ τριῶν πλίνθων. Εἰς τὴν ἀψίδα, σωζομένην μέχρις ὕψους 3 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, οἱ λίθοι σχηματίζουν ὀριζοντίας στρώσεις, χωριζομένας ὑπὸ μονῶν σειρῶν πλίνθων, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρεντίθενται τρεῖς ζῶναι, ἐκ τριῶν πλίνθων (εἰκ. 44).

Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος ἦτο ἐπενδεδυμένος ἐσωτερικῶς, εἰς τὸ κατώτερον τοῦλάχιστον τμημά του, διὰ λιθίνων πλακῶν μετὰ ζεύξεων. Οἱ λοιποὶ τοῖχοι ἐκοσμοῦντο διὰ τοιχογραφιῶν, τῶν ὁποίων εὐρέθησαν μόνον ἀσήμεντα σπαράγματα.

Τὸ δάπεδον τοῦ κυρίως ναοῦ ἦτο ἐστρωμένον δι' ὀρθογωνίων

λιθίνων πλακῶν. Εἰς τὸ πρεσβυτέριον ἀντιθέτως ὑπῆρχε μαρμαροθέτημα (εἰκ. 45).

Ἐκ τῶν πολυαρίθμων γλυπτῶν, τὰ ὅποια ἔφερον εἰς φῶς ἡ

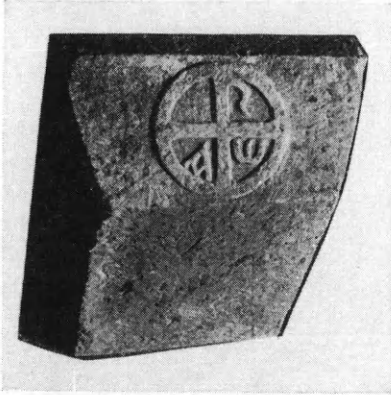
Εἰκ. 45. Μαρμαροθέτημα τοῦ πρεσβυτερίου τῆς βασιλικῆς Μύτικα.

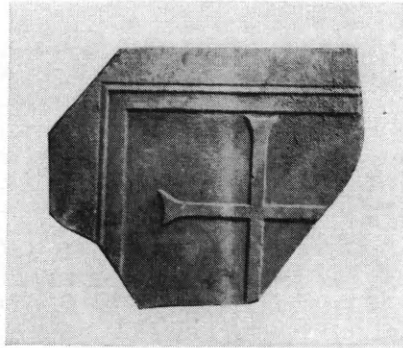
Εἰκ. 46. Ἴωνικὸν κιονόκρανον μετ' ἐπιθήματος.

ἀνασκαφή, σημαντικώτερα εἶναι τὰ κιονόκρανα καὶ τὰ ἐπιθήματα τῶν κιονοστοιχιῶν. Τὰ κιονόκρανα εἶναι Ἴωνικοῦ ρυθμοῦ καὶ ἀμε-

λοῦς μᾶλλον ἐκτελέσεως (εἰκ. 46). Ὁ ἐχῖνός των κοσμεῖται ὑπὸ τριῶν ὠδῶν, ἐνῶ τὸ προσκεφάλαιον εἶναι ἀκόσμητον. Τὰ ἐπιθήματα δὲν εἶναι συμφυᾶ πρὸς τὰ κιονόκρανα. Κοσμοῦνται εἰς μὲν τὴν πρὸς τὸ κεντρικὸν κλίτος βλέπουσαν πλευρὰν δι' ἀναγλύφου

Εἰκ. 47. Ἐπίθημα κιονοκράνου.

Εἰκ. 48. Θωράκιον.

μονογραμματικοῦ σταυροῦ καὶ τῶν γραμμάτων Α καὶ Ω ἐντὸς κύκλου (εἰκ. 47), εἰς δὲ τὴν πρὸς τὰ πλάγια κλίτη δι' ἐγχαράκτου φύλλου ὑδροχαροῦς φυτοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐκφύονται δύο ἐλικοειδεῖς βλαστοί (εἰκ. 46). Αἱ πρὸς τὰ μετακίονια βλέπουσαι πλευραὶ τῶν ἐπιθημάτων εἶναι, ὡς συνήθως, ἀκόσμητοι. Αἱ βάσεις τῶν κίωνων εἶναι ἰωνικαί, μετὰ συμφυοῦς τετραγώνου πλίνθου. Πλησίον τοῦ μνημείου τοῦ βορείου κλίτους εὐρέθησαν τεμάχια θωρακίων, φερόντων κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν ἀναγλύφους σταυρούς, μετὰ τὰς κεραίας διαπλατυνομένας εἰς τὰ ἄκρα (εἰκ. 48).

Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ νάρθηκος εὐρέθησαν ταφαὶ ἄνευ κτερισμάτων.

11. ΚΟΡΙΝΘΟΣ. Βασιλικὴ Κρανείου.

Μετὰ διακοπὴν ἐνὸς ἔτους ἐπανελήφθη ἐφέτος διὰ τοῦ καθηγ. κ. Δ. Πάλλα, ἡ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κρανείου ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τῆς γνωστῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ὁμοῦ δὲ καὶ μαρτυρίου. Ἡ ἔρευνα διεξήχθη εἰς δύο τομεῖς: Ἄφ' ἐνὸς ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸ ἐν μέρει κατὰ τὸ ἔτος 1970 ἀποκαλυφθὲν βαπτιστήριον, πρὸς Α. τούτου, καὶ ἄφ' ἑτέρου καὶ κυρίως ἔξω τοῦ βορείου πτε-

ρουγίου τῆς βασιλικῆς, ὅπου, ἤδη κατὰ τὴν πρώτην ἔρευναν τοῦ μνημείου, εἶχεν ἐπισημανθῆ νεκρικὸν πρόσκτισμα. Παραλλήλως ἀπεκαλύφθη ἐξ ὀλοκλήρου τὸ βόρειον κλιῖτος τῆς βασιλικῆς (εἰκ. 49).

Τὸ βόρειον κλιῖτος, μήκους ἐν ὄλῳ ± 40.75 μ., εἶναι ἐλαφρῶς

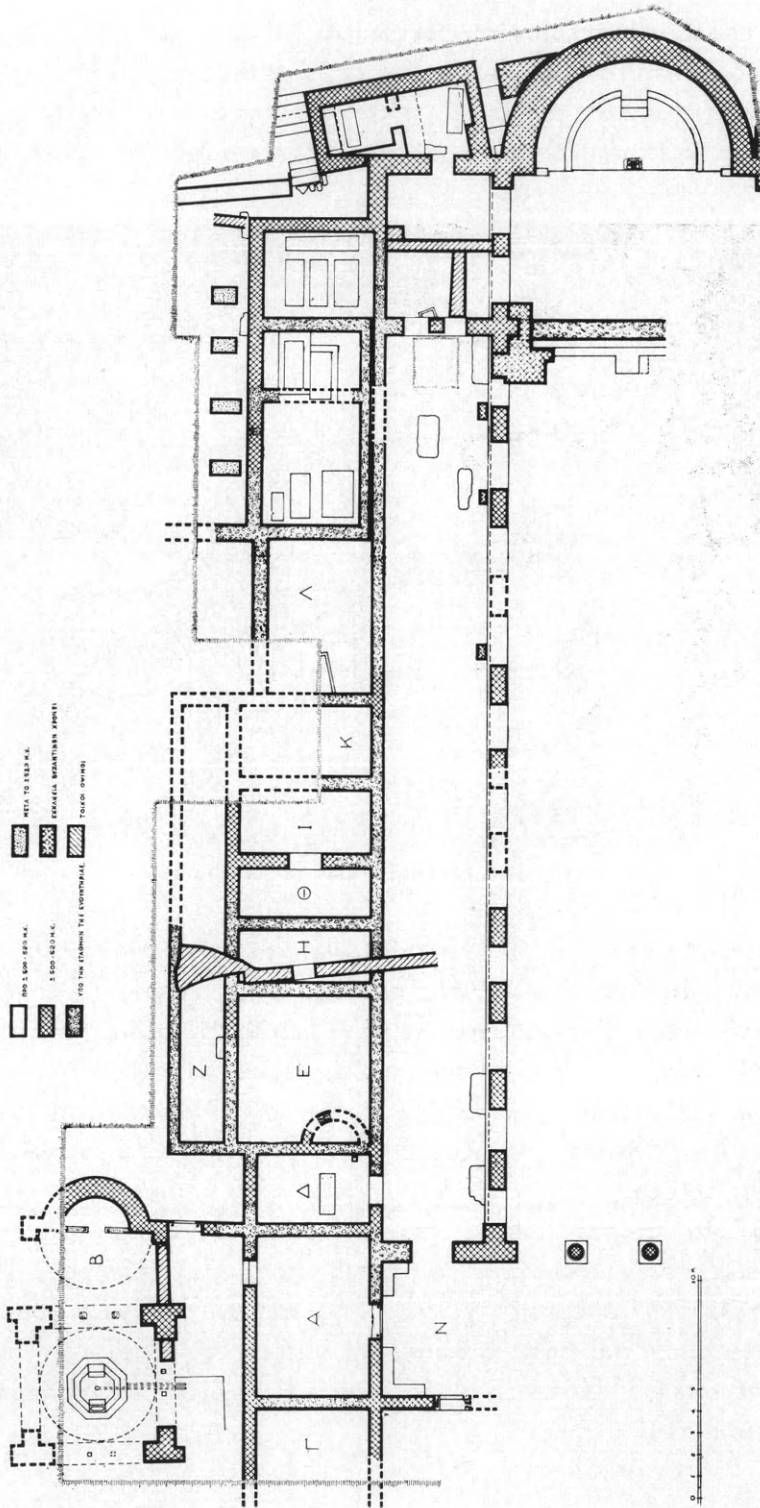

Εἰκ. 49. Ἐπιπέδον τῆς ἀνασκαφῆς τῆς βασιλικῆς τοῦ Κρανείου (ἀπὸ Δ.).

ἀκανόνιστον· πρὸς Α. εἶναι κατὰ ± 0.25 μ. εὐρύτερον ἢ πρὸς Δ. (πλάτος πρὸς Δ. 4.60 μ.) (εἰκ. 50). Ἐκ τῶν μαρμαροθετημάτων τοῦ δαπέδου τοῦ ἐλάχιστα λείψανα εἶχον ἀπομείνει (εἰκ. 51).

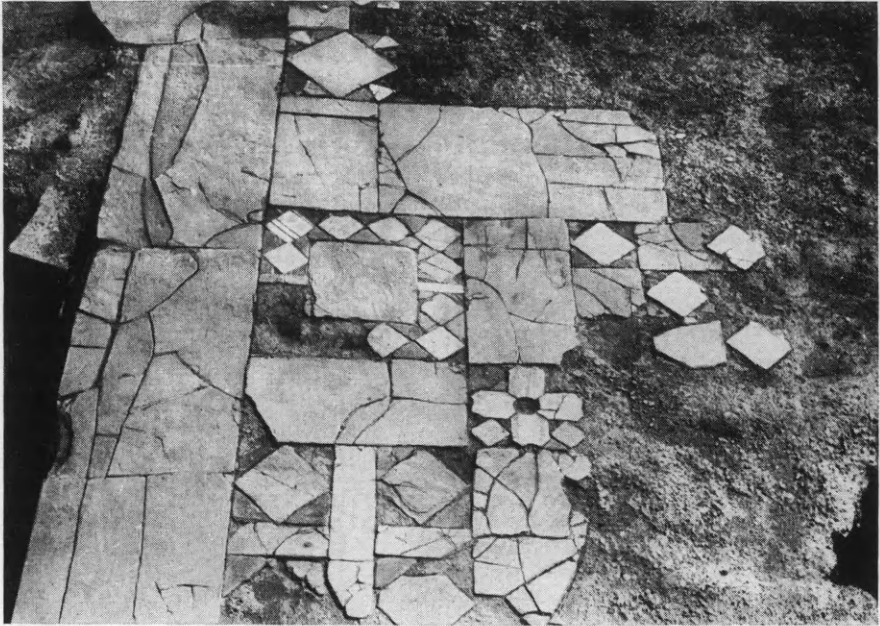
Ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸ βόρειον κλιῖτος ἀπεκαλύφθησαν δύο συγκροτήματα προσκτισμάτων (εἰκ. 50): Τὸ ἐν πρὸς τὰ ΒΔ. καὶ τὸ ἕτερον πρὸς τὰ ΒΑ., ἀλλ' ἀτυχῶς τῶν προσκτισμάτων τούτων ἐν πολλοῖς μόνον τὰ θεμέλια ἔχουν διασωθῆ, ἐνιαχοῦ δ' ἔχει ἀφαιρεθῆ ὑλικὸν καὶ ἐκ τῶν θεμελίων.

Ἐκ τῶν ἐν λόγῳ προσκτισμάτων τὸ ΒΔ., συνδεόμενον ὀργανικῶς μετὰ τοῦ βαπτιστηρίου, ἀποτελεῖται ἐκ πέντε κατὰ σειρὰν ἰσομήκων, ἀλλὰ διαφόρου πλάτους, χώρων (Ε - Κ), καθέτων πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ οἰκοδομήματος· καὶ ἐξ ἑνὸς εἰσέτι πλαγιαστοῦ στενοῦ χώρου (Ζ), πλάτους μόλις ± 1.95 μ. ὅστις ἐκτείνεται πρὸς Β. τῶν ὡς ἀνωτέρω καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς αὐτούς.

Εβκ. 50. Κάτοψις τού βορείου ήμισους τής βασιλικής τού Κρανείου.

Μετά τοῦ βαπτιστηρίου συνδέεται τὸ συγκρότημα τοῦτο χώρων δομικῶς διὰ τοῦ γνωστοῦ ἤδη ἀπὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1970 χώρου Δ, ὅστις ὀργανικῶς ἀνήκει εἰς τὸ συγκρότημα τοῦ βαπτιστηρίου. Ἐφέτος διεπιστώθη ὅτι ὁ χώρος Δ ἐπεκοινώνει διὰ θύρας μετὰ

Εἰκ. 51. Μαμαροθέτημα τοῦ βορείου κλίτους.

τοῦ κλίτους· πιθανώτατα δ' ἐπεκοινώνει καὶ μετὰ τοῦ προθαλάμου (Α) τοῦ βαπτιστηρίου. Ἐντὸς τοῦ ἐπομένου χώρου (Ε) ἀπεκαλύφθησαν, μὲν διασωζόμενα, λείψανα θεμελίου ἀψίδος, τῆς ὁποίας ἡ χορδὴ κεῖται ἐπὶ τῆς εὐθείας τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ χώρου Δ. Συνεπῶς ἡ ἀψὶς συνίστα ἀρχιτεκτονικὸν στοιχεῖον τοῦ χώρου τούτου· ἦτο, δηλαδή, ὁ χώρος Δ ἐφωδιασμένος δι' ἐξέδρας. Πλησίον τῆς ἐξέδρας, παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ προκειμένου χώρου, ἀπεκαλύφθη προσέτι βόθρος ἐπενδεδυμένος διὰ πλακῶν καὶ τελῶν, προφανῶς, ἐν λειτουργικῇ συναφείᾳ πρὸς τὴν ἐξέδραν. Ὅθεν εἶναι πιθανόν, ὅτι εἰς τὸν χώρον Δ θὰ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὸ χρισμάριον τοῦ βαπτιστηρίου· ἢ, ἀκόμη, τὸν ὑπὸ τῶν πηγῶν μνημονευόμενον «ἀσπαστικὸν οἶκον» καὶ «χώρον εἰς πρόσρησιν» τοῦ ἐπισκόπου.

Ὁ χώρος (E) καὶ οἱ μετὰ τοῦτον (H - K) πιθανῶς ἐχρησίμευον ὡς χώροι καταθέσεως τῶν προσφορῶν, καταγραφῆς τῶν ὀνομάτων κλπ. Ἐπειδὴ δὲ ἀμέσως παρά τὸ οἰκοδόμημα διήρχετο ἡ ἀρχαία ὁδὸς ἢ ἄγουσα πρὸς τὴν μόλις δεκάδας τινὰς μέτρων ἀπὸ τῆς βασιλικῆς ἀπέχουσαν ἄλλοτε πύλην — τῶν Κεγ-

Εἰκ. 52. Τὸ βορειοανατολικὸν πρόσκτισμα (ἀπὸ Δ.).

χεῶν —, δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ὁ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τοὺς ἐν λόγῳ χώρους ἐκτεινόμενος στενομήκης χώρος (Z) ἀνήκει εἰς στοάν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπεσκοπεῖτο νὰ προσδοθῆ εἰς τὸ οἰκοδόμημα μνημειώδης ὄψις.

Τὸ ΒΔ. πρόσκτισμα εἶναι σύγχρονον πρὸς τὸ βαπτιστήριον (καὶ πρὸς τὴν βασιλικήν).

Τὸ ΒΑ. πρόσκτισμα συνίσταται ἐκ τριῶν κατὰ σειρὰν νεκρικῶν θαλάμων. Ὁ πρῶτος ἐξ Α., γνωστὸς ἤδη, ἀπεκαλύφθη ὅτι περικλείει τέσσαρας τάφους· ὁ ἐπόμενος περικλείει δύο καὶ ὁ τρίτος — ὁ δυτικὸς — τρεῖς (εἰκ. 52). Οἱ τάφοι εἶναι κτιστοί, ἔφερον δ' ἄλλοτε ἐπένδυσιν διὰ μαρμαρίνων πλακῶν. Ὁ κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ τρίτου νεκρικοῦ θαλάμου τάφος εἶναι χα-

ρακτηριστικός διὰ τὸ ἀσυνήθιστον πλάτος του (1.45 μ.) καὶ διὰ τὸ μεγαλύτερον βάθος του (κατὰ 0.35 μ. βαθύτερος τοῦ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τοῦτον εὐρισκομένου). Ὁ ἀνατολικὸς ἐκ τῶν χώρων τούτων ἦτο προσιτὸς ἐκ τοῦ βορείου πτερυγίου τῆς βασιλικῆς δι' ἀνοίγματος, πιθανῶς τοξωτοῦ, πλάτους ± 3.20 μ. Εἶναι εὐλογον νὰ

Εἰκ. 53. Ἐξωτερικὴ γωνία μεταξύ τοῦ βορείου πτερυγίου καὶ τοῦ βορειοανατολικοῦ προσκτίσματος.

δεχθῶμεν ὅτι καὶ οἱ ὑπόλοιποι δύο ἦσαν προσιτοὶ ἐκ τοῦ βορείου κλίτους.

Τὸ προκείμενον πρόσκτισμα προσετέθη ὡς αὐτοτελὲς οἰκοδόμημα, μὲ ἰδικόν του τοῖχον πρὸς Ν. κτισθέντα ἐν ἐπαφῇ καὶ ἀφοῦ εἶχεν ἤδη ὑψωθῆ ὁ βόρειος τοῖχος τῆς βασιλικῆς· οἱ δύο τοῖχοι ἠνώθησαν ὀργανικῶς μεταγενεστέρως, ἀφοῦ ἐν μέρει καθηρέθησαν ἀμφότεροι καὶ ἐπανεκτίσθησαν. Εἶναι προφανές, ὅτι τὸ πρόσκτισμα τοῦτο δὲν περιλαμβάνετο ἀρχικῶς εἰς τὸν σκάριφον τῆς βασιλικῆς. Τὸ σχετικῶς δὲ ἀρκετὸν πάχος τοῦ κατ' Α. νεκρικοῦ θαλάμου ὑποσημαίνει ὅτι οὗτος ἦτο πιθανώτατα θολωτός· οἱ ἄλλοι θὰ ἦσαν ξυλόστεγοι.

Νομίσματα εὐρεθέντα εἰς καιρίας θέσεις, προερχόμενα δηλαδὴ

ἐκ τῶν χρόνων δομῆσεως τῶν τοίχων, παρέχουν περὶ τοῦ ΒΑ. προσκτίσματος ὡς χρονολογικὸν ὄριον ante quem non τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀναστασίου Α' (498 - 518). Περὶ τοῦ ΒΔ. προσκτίσματος αἱ νομισματικαὶ ἐνδείξεις ὑπῆρξαν ὀλιγώτερον ρηταί· ἐπεββαίωσαν ὅμως τὸ παλαιότερον συμπέρασμα, ὅτι, δηλαδή, ἡ βασιλικὴ τοῦ Κρανείου δὲν πρέπει νὰ χρονολογηθῆ πρὸ τοῦ ἔτους — συμβατικῶς — 500 μ.Χ.

Ἀπροσδόκητος ὑπῆρξε, τέλος, ἡ ἀποκάλυψις ὅτι τὸ ΒΑ. πρόσκτισμα ἐχρησιμοποίησεν ἐν μέρει ὑλικὸν καὶ τὸ θεμέλιον ἀρχαίου οἰκοδομήματος (εἰκ. 53). Ὑπὸ τοῦ Παυσανίου παρέχεται ἡ πληροφορία ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κρανείου ἔκειτο ναὸς τῆς Ἀφροδίτης Μελαϊνίδος, θεότητος χθονίας· διεπιστώθη δ' ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ὅτι ἡ βασιλικὴ εἶχε κτισθῆ ἐπὶ τῆς θέσεως ἀρχαίου νεκροταφείου.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπέδωκεν ἀποτμήματα ἐκ τοῦ μαρμαρίνου ὑλικοῦ τοῦ μνημείου, ὄστρακα ἀγγείων διαφόρων ἐποχῶν, μετάλλινα ἀντικείμενα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ σιδηρᾶ ἐργαλεῖα τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν, ἐν μολυβδόβουλον τοῦ ἐπισκόπου Λακεδαιμονίας Νικολάου, δεκάδας τινὰς νομισμάτων καὶ ἄλλα.

Διὰ τῆς βασιλικῆς τοῦ Κρανείου ἀποδεικνύεται ἡ Κόρινθος, ἀκόμη μίαν φοράν, ὡς τὸ σημαντικώτερον ἑλλαδικὸν κέντρον παλαιοχριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς· γενικῶς δ' ὡς ἐν τῶν σπουδαίων κέντρων παλαιοχριστιανικῆς τέχνης.

12. ΜΥΚΗΝΑΙ

Κατὰ τὴν ἐφετινὴν περίοδον ἡ ἀνασκαφὴ τῶν Μυκηναῶν, γενομένη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγ. κ. Γ. Μυλωνᾶ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ καθηγ. κ. Σπ. Ἰακωβίδη ἐπεξετάθη καὶ πέραν τῆς ἀκροπόλεως εἰς τέσσαρας διαφόρους τομεῖς.

Τομεὺς Α. Δυτικὴ κλιτὺς τῆς ἀκροπόλεως.

Ἡ κατὰ τὸ 1971 πλήρης ἀποκάλυψις τοῦ τετραπλεύρου βωμοῦ καὶ τῆς πομπικῆς ὁδοῦ τῆς καταληγούσης εἰς τὸ κτήριον τοῦ ὑψηλοτέρου ἀνδῆρου τῆς λεγομένης «Οἰκίας Τσουντα», ἐπέβαλλε τὴν πλήρη ἔρευναν τοῦ κτηρίου ἐκείνου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐρευνηθῆ μερικῶς τὸ 1886 ὑπὸ τοῦ Τσουντα καὶ πληρέστερον τὸ 1950 ὑπὸ τοῦ Wace.

Ἡ ἐκ νέου ἀποκάλυψις τοῦ κτηρίου ἀπέδειξεν, ὅτι τὸ βόρειον τμήμα του, μήκους 6.45 καὶ πλάτους 4.50 μ., ἦτο νεωτέρα προσθήκη εἰς τὸ νοτιώτερον, γενομένη εἰς ὙΕ ΠΙΒ χρόνους. Ἡ βόρειος τοῦ δωματίου πλευρά, ἢ πρὸς τὴν πομπικὴν ὁδόν, ἦτο ἀνοικτὴ καὶ ἀπετέλει τὴν εἴσοδόν του. Κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς

Εἰκ. 54. Βωμός - ἐστία δωματίου Γ1.

πλευρᾶς του καὶ ὑπεράνω βράχων προεκτεινομένων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ δωματίου, ἐδημιουργήθη ἔδρανον, τὸ ὁποῖον εἰς μεταγενεστέρους ὙΕ ΠΙΒ χρόνους ἀπετέλεσε μέρος δαπέδου διὰ τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ἐκαλύφθη τὸ ὅλον πλάτος τοῦ δωματίου. Περὶ τὰ 0.80 μ. ἀπὸ τοῦ νοτίου μεσοτοίχου τοῦ δωματίου ἀπεκαλύφθη καὶ πάλιν ὁ ὑπὸ τοῦ Wace τὸ πρῶτον εὑρεθεὶς πεταλόσχημος βωμός, κατεσκευασμένος ἐκ πηλοῦ (εἰκ. 54). Ὁ βωμός ὑψοῦται 0.20 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου καὶ ἔχει μῆκος μέγιστον ἀπὸ Β. πρὸς Ν. 1.40 μ. καὶ πλάτος μέγιστον ἀπὸ Α. πρὸς Δ. 1.35 μ. Τὰ τοιχώματά του φέρουν ἐπάλληλα ἐπιχρίσματα ἀσβεστοκονίας. Εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν του ἄκρον προσετέθη κυκλωτερῆς ἐπέκτασις (0.40 × 0.57 μ.) εἰς τὸ κέντρον περίπου τῆς ὁποίας εἶχεν ἀφεθῆ

κυκλικὸν βάθυσμα διαμέτρου 0.16 μ. Περὶ τὰ 0.09 μ. ἀπὸ τῆς ἐπεκτάσεως διατηρεῖται ἡμικυλινδρικός κεχρισμένος, συμπαγῆς

Εἰκ. 55. Βωμὸς - ἐστία καὶ ὀγκόλιθος κατὰ χώραν δωματίου Γ1.

ὄγκος πηλοῦ, ὁ σκοπὸς τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι φανερός. Ἴχνη καπνοῦ καὶ καύσεως εἶναι καταφανῆ ἐπὶ τῆς ἐλαφρῶς κοίλης ἐπιφανείας τοῦ βωμοῦ· ταῦτα εἶναι τόσον ἐλαφρά καὶ ἐπιπόλαια,

ὥστε ἀποδεικνύουν, ὅτι τὸ κτίσμα δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο δι' οἰκιακὰς χρήσεις ἢ καὶ διὰ θέρμανσιν.

Κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ βωμοῦ καὶ μεταξύ αὐτῆς καὶ τοῦ νοτίου μεσοτοίχου εὑρέθησαν ὑπολείμματα στρώματος πλέσιας, διατηρούμενα εἰς διάφορα τμήματα μέχρις ὕψους 0.20 μ.

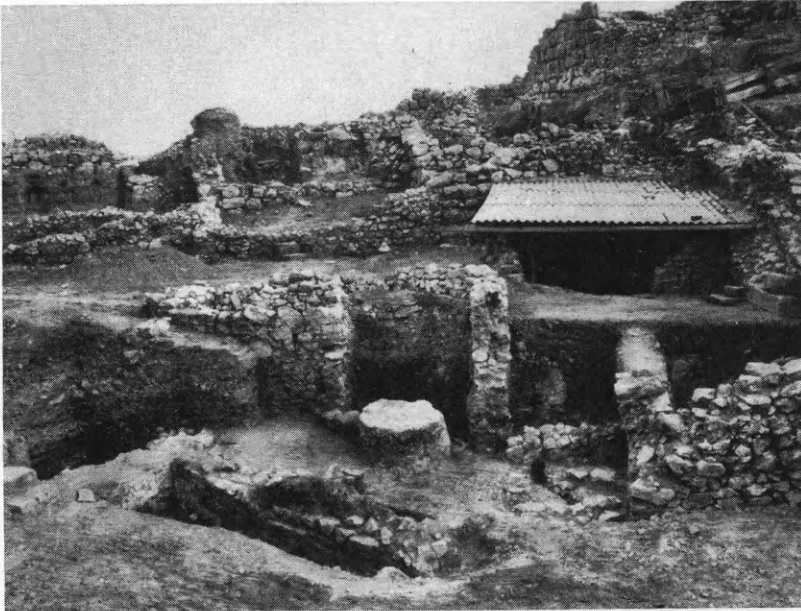

Εἰκ. 56. Γενικὴ ἄποψις τοῦ τετραπλεύρου βωμοῦ καὶ τοῦ κτηρίου Γ1, ἀπὸ Β.

Τὸ στρώμα ἐσχημάτιζεν ἓν εἶδος βαθμίδος, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἴσως ἴστατο ὁ ἀρχιερεὺς κατὰ τὰς ἱεροπραξίας τὰς τελουμένας πρὸ καὶ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ. Πέραν τοῦ στρώματος τῆς πλέσιας ὁ νότιος τοῖχος διακοπτόμενος σχηματίζει ὑπόβαθρον κατωφλίου παραλλήλου πρὸς τὸ κατώφλιον τοῦ νοτίου τμήματος. Τὸ ὑπόβαθρον ἐκαλύπτετο ὑπὸ ξυλίνου οὐδοῦ, καταστραφέντος ὑπὸ πυρός· εἰς τὴν εἰκόνα τῶν κατωφλίων φαίνεται σαφῶς, ὅτι τὸ νότιον τμήμα ἀρχικῶς ἀπετέλει ἴδιον μικρὸν κτήριο εἰς τὸ ὁποῖον προσετέθη τὸ βόρειον δωμάτιον. Ἡ διατήρησις τῶν τοίχων τοῦ νοτίου τμήματος καὶ μετὰ τὴν προσθήκην ἀποδεικνύει τὴν ἰδιά-

ζουσαν σημασίαν τὴν ὁποίαν οἱ μυκηναῖοι ἀπέδιδον εἰς τὸ νότιον δωμάτιον· φαίνεται ὅτι τοῦτο εἰς τοὺς χρόνους τῆς προσθήκης ἐχρησίμευεν ὡς ἄδυτον.

Περὶ τὰ 0.82 μ. πρὸς Βορρᾶν τοῦ βωμοῦ εὐρέθη ἐσφηνωμένος εἰς τὴν βραχῶδη ἐπιφάνειαν τοῦ χώρου ὀγκόλιθος (1.15×0.70

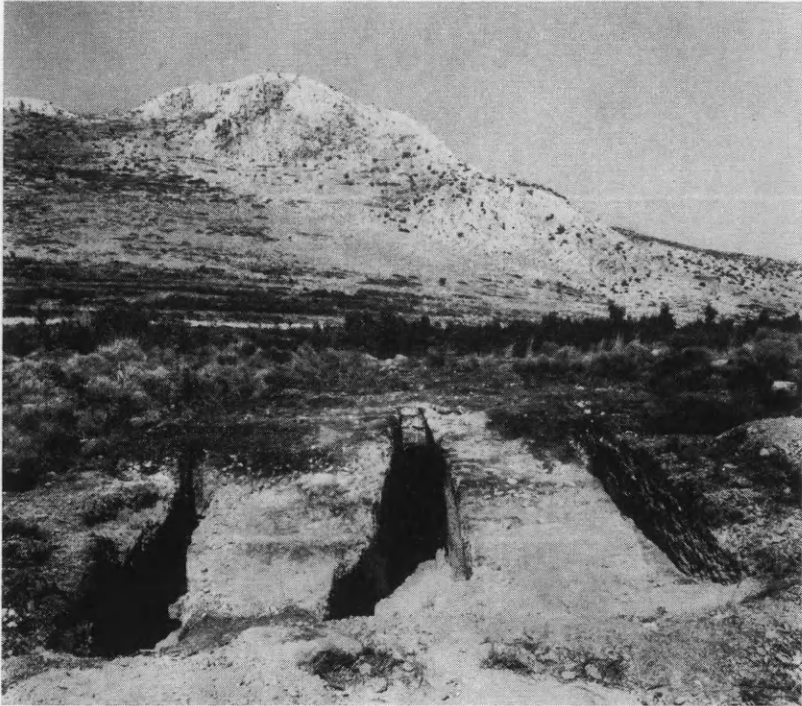
Εἰκ. 57. Γενικὴ ἄποψις ἀπὸ Ν. τῆς περιοχῆς τοῦ κυκλικοῦ βωμοῦ τῶν Μυκηναίων.
Ὁ ἐστεγασμένος χώρος εἶναι τὸ δωμάτιον «τῶν εἰδώλων».

$\times 0.65$ μ.) ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὁποίου ὑψουμένη περὶ τὰ 0.25 μ. ἄνωθεν τοῦ δαπέδου, εἶναι ἀκατέργαστος καὶ ἀνώμαλος (εἰκ. 55). Προφανῶς ὁ ὀγκόλιθος ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν ἀπόθεσιν καὶ σφαγὴν τῶν θυμάτων θυσιῶν (slaughtering stone).

Ἡ νέα ἔρευνα τοῦ χώρου ἀπέδειξε τὴν ὀρθότητα τοῦ γενικοῦ συμπεράσματος τοῦ Wace. Τὸ κτήριο ἦτο ναὸς καὶ εἰς τοῦτον κατέληγεν ἡ πομπικὴ ὁδὸς καὶ τῆς δυτικῆς κλιτύος. Θὰ πρέπει νὰ διακριθοῦν δύο περίοδοι χρήσεως τοῦ ναοῦ τούτου, ἀναγόμεναι εἰς τοὺς μέσους καὶ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ΥἼ ΠΙΒ περιόδου. Δύο περιόδους ὑποδεικνύουν ἐπίσης καὶ τὰ ἐπάλληλα δύο δάπεδα τῆς πομπικῆς ὁδοῦ. Εἰς τὴν νεωτέραν περίοδον ἀνήκει ὁ τετράπλευρος βωμός, ὁ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος

φαίνεται, ὅτι ἰδρύθη διὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ τὸν πεταλόσχημον (εἰκ. 56).

Ἡ ἔρευνα τοῦ ἐπιπέδου τοῦ μεγάρου τῆς «Οἰκίας Τσουντα» ἀπέδειξεν, ὅτι πρὸς τὸ προαύλιόν του ἔφερε κεχρισμένος κατηφορικός δρομίσκος ἀπὸ τὴν δυτικὴν κλίμακα τῆς πομπικῆς ὁδοῦ. Πρὸς

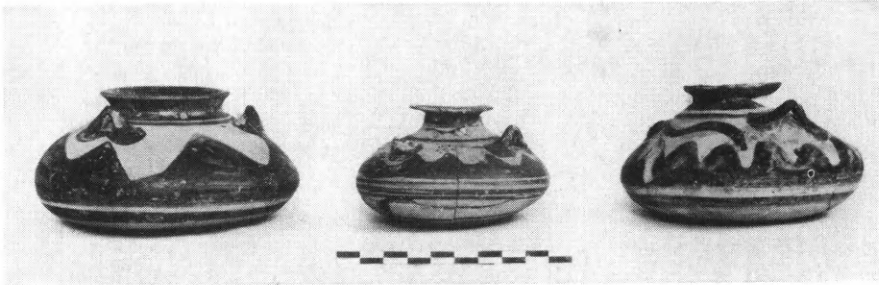

Εἰκ. 58. Θαλαμῶτοι τάφοι Καψάλας — Μυκηνῶν.

τούτοις ἀπέδειξεν, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Τσουντα ἀποκαλυφθὲν δάπεδον τοῦ προαυλίου ἦτο νεώτερον κατασκεύασμα ἐπιτεθὲν ἐπὶ ἀρχαιότερου δαπέδου. Οὕτω καὶ εἰς τὸ προαύλιον διασώζεται ἡ ἀπόδειξις δύο χρονολογικῶς διαφόρων περιόδων χρήσεως, αἱ ὁποῖαι σαφῶς ὑποδεικνύονται καὶ ὑπὸ τῶν βαθμίδων τῆς κλίμακος, ἣτις φέρει πρὸς τὸν διάδρομον τῶν ὑπογείων τῆς «Οἰκίας Τσουντα». Κατὰ τὴν ἀρχαιότεραν περίοδον, ὑπῆρχε κατηφορικὴ κἀθοδος ἀπὸ τοῦ προαυλίου πρὸς τὸν πρὸ τοῦ δωματίου τῶν εἰδώλων χῶρον. Ἡ κἀθοδος αὕτη ἐκλείσθη ὑπὸ τοίχου εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους τῆς ΥἸ ΠΙΒ περιόδου καὶ πρὸ τοῦ τοίχου ἐκείνου ἐδη-

μιουργήθη τετράπλευρον δωμάτιον, οἱ τοῖχοι τοῦ ὁποίου διασώζονται εἰς ἀρκετὸν ὕψος.

Πρὸς Δυσμὰς τοῦ δωματίου τούτου καὶ εἰς ἄσκαπτον λωρίδα γῆς, μεταξύ τῶν ἀνασκαφῶν Τσουντα καὶ Taylour, ἤχθη εἰς φῶς κυκλικὸς ἐκ πηλοῦ καὶ ἀργῶν λίθων βωμὸς ὕψους 0.68 μ. καὶ μέ-

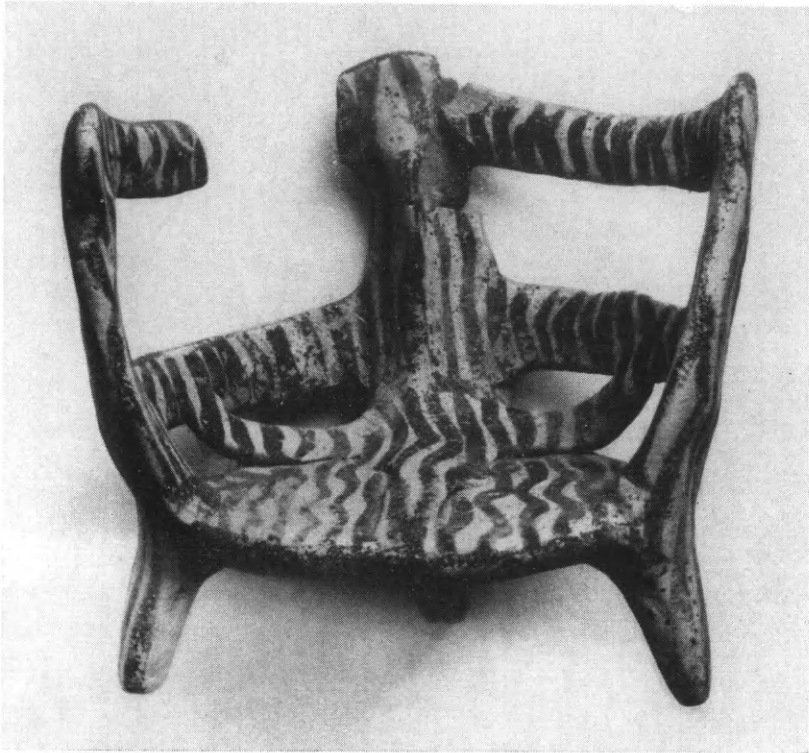
Εἰκ. 59. Ἀρτόσχημα ἀλάβαστρα ἐκ τοῦ λακκοειδοῦς τάφου Παναγίτσας.

σης διαμέτρου 1.40 μ. (εἰκ. 57). Ἡ περὶ τὸν βωμὸν πλήρης τέφρας ἐπίχωσις ἀπέδωκεν ὄστρακα τῶν ΥἼΕ ΠΙΒ χρόνων. Ὁ βωμὸς κεῖται εἰς τὸ μέσον τετραπλεύρου κτίσματος τοῦ ὁποίου διασώζονται τὰ θεμέλια τοῦ νοτίου καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου. Τὸ κεντρικὸν τμήμα τοῦ κτηρίου ἦτο ὑπαίθριον κατὰ μῆκος δὲ τῶν τοίχων τοῦ ἐσχηματίζετο στοὰ καλυπτομένη διὰ πλακῶν. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ βωμοῦ καὶ ἡ περὶ ταύτην περιοχὴ εὐρέθη κεκαλυμμένη ὑπὸ στρώματος πλέσιας μέσου πάχους 0.25 μ. Προφανῶς ὁ βωμὸς εἶχε «σφραγισθῆ» ὅταν, διὰ λόγους ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς, ἡ χρῆσις του ἐτερματίσθη. Τοῦτο δ' ἔγινεν, ὡς ὑποδεικνύουν τὰ εὐρεθέντα ὄστρακα εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς ΥἼΕ ΠΙΒ περιόδου. Ἡ ἄνωθεν τοῦ στρώματος τῆς πλέσιας ἀδιατάρακτος ἐπίχωσις ἀπέδωκεν ὄστρακα τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ΥἼΕ ΠΙΒ περιόδου.

Ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ἔρευνα τῶν πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ νοτιοδυτικοῦ κτηρίου τῆς κλιτύος κτισμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνέσκαψεν ὁ Τσουντας ἔφερον εἰς φῶς δύο βαθμίδας κλίμακος διὰ τῆς ὁποίας τὰ κτίσματα ἐπεκονιώνουν μὲ τὰ ὑψηλότερα τμήματα τῆς κλιτύος. Ἐπίσης ἀπεκαλύφθη μικρὸν τετράπλευρον δωμάτιον, πρὸ τῶν μακρῶν τοίχων τοῦ ὁποίου, ὑπῆρχον ἔδρανα ἐνῶ εἰς τὸ μέσον τοῦ δαπέδου του μεγάλη τετράπλευρος ἐστία, αἱ διαστάσεις

τῆς ὁποίας (1.15 × 1.50 μ.) καὶ ἡ τοποθέτησίς τῆς εἰς τὸ δωμάτιον ὑποδεικνύουν ἴσως ὅτι καὶ αὐτὴ ἦτο βωμός.

Ἡ ἀποκάλυψις τῶν ἱερῶν καὶ βωμῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς «Οἰκίας Τσουντα» ἀποδεικνύει ὅτι ὄντως ἡ περιοχὴ αὕτη τῆς δυτικῆς κλιτύος ἦτο τὸ θρησκευτικὸν κέντρον τῶν Μυκηνῶν.

Εἰκ. 60. Θρόνος μετὰ καθημένης γυναικείας μορφῆς (θεᾶς;) ἐκ τοῦ θαλαμωτοῦ τάφου Παναγίτσας.

Τομεὺς Β.

Περὶ τὰ δύο χιλιόμετρα πρὸς τὰ ΒΑ. τῆς ἀκροπόλεως εἰς τὰς θέσεις Βλαχόστρατα καὶ Καψάλα ἀνεσκάφησαν πλήρως 5 θαλαμωτοὶ τάφοι, τοῦ συνήθους τύπου. Αἱ βυθισθεῖσαι στέγαι τῶν δύο θαλαμωτῶν τάφων τῆς Βλαχόστρατας εἶχον φανερώσει τὴν ὑπαρξίν των, καὶ δυστυχῶς οὗτοι εἶχον συληθῆ πρὸ ὀλίγου καιροῦ. Μόνον εἰς κόγχην τοῦ θαλάμου τοῦ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν εὑρέθησαν σωρευμένα ὅστ᾽ αὐ καὶ 4 ἀγγεῖα ΥἚ ΙΙΒ χρόνων. Οἱ 3 τάφοι τῆς Καψάλας φαίνεται ὅτι ἐγένοντο εἰδικῶς διὰ τὸν ἐνταφιασμὸν

παιδίων, εἰς τοῦτο δ' ἔγκειται ἡ σπουδαιότης των (εἰκ. 58). Εἰς τὸν μεσαῖον τάφον εὐρέθησαν ὀλίγα παιδικὰ ὄστᾶ καὶ ψευδόστομος ἀμφορεὺς ΥἼΕ ΠΙΒ χρόνων.

Τομεὺς Γ.

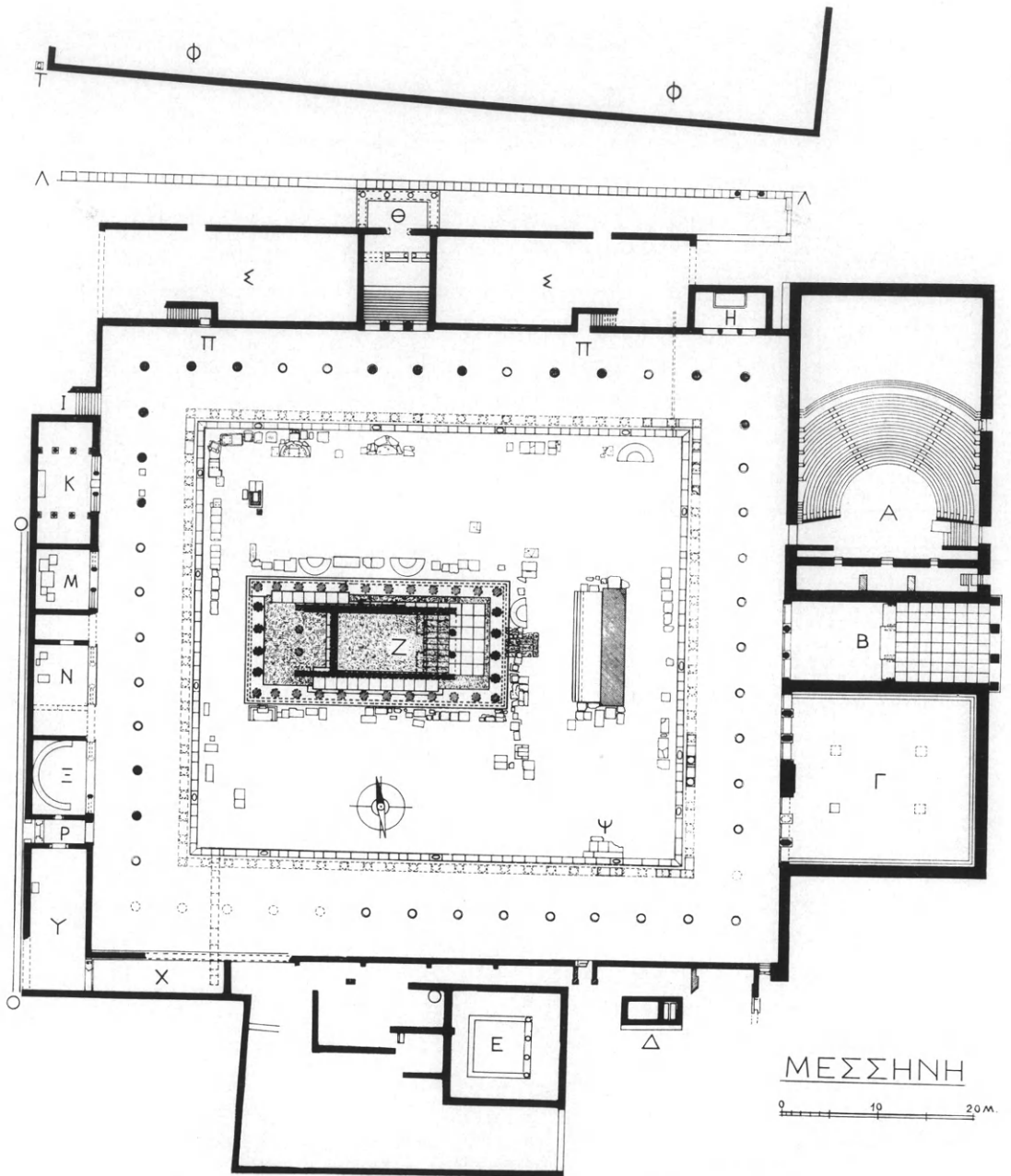
Εἰς τὴν βόρειον κλιτὸν τοῦ λόφου τῆς Παναγίτσας καὶ περὶ τὰ 250 μέτρα πρὸς τὰ ΒΔ. τῆς Πύλης τῶν Λεόντων ἀνεσκάφησαν εἰς θαλαμωτὸς τάφος, τμῆμα δρόμου ἑτέρου τάφου, τοῦ ὁποίου ὁ θάλαμος δὲν εἶχε λαξευθῆ λόγῳ τῆς σκληρότητος τοῦ βράχου, καὶ λακκοειδῆς τάφος ὁ ὁποῖος ἀπέδωκεν ὀλίγα ὄστᾶ καὶ τρία ἀρότσημα ἀλάβαστρα (εἰκ. 59). Τὸ περιεχόμενον τοῦ θαλάμου τοῦ θαλαμωτοῦ εἶχε διαταραχθῆ προηγουμένως, ἀλλ' εἰς τοῦτον εἶχον ἐνταφιασθῆ τρεῖς ἐνήλικες τοῦλάχιστον καὶ δύο παιδία. Μεταξὺ τῶν παιδικῶν ὄστῶν εὐρέθησαν δύο μικρὰ ἀγγεῖα, τέσσαρα πῆλινα εἰδώλια καὶ τριποδικὸς θρόνος ἐπὶ τοῦ ὁποίου κάθεται γυναικεία μορφή (θεά;) μὲ τὰς χεῖρας εἰς τὴν χαρακτηριστικὴν τῆς εὐλογίας στάσιν (εἰκ. 60). Πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ θαλάμου καὶ εἰς ἀβαθῆ λάκκον εἶχον σωρευθῆ ὄστᾶ ἀρχαιότερων τάφων, παρὰ τὴν εἴσοδον δὲ τοῦ δρόμου εὐρέθη ἡμικυκλικὸν ὄρυγμα περιλαμβάνον παιδικὰ ὄστᾶ καὶ τέσσαρα ἀγγεῖα ΥἼΕ ΠΙΒ χρόνων. Οἱ θαλαμωτοὶ τάφοι οὐδὲν νέον στοιχεῖον προσέθεσαν εἰς τὰ ἐκ προηγουμένων ἀνασκαφῶν γνωστά, ἢ ἀνασκαφῆ των ὅμως ἐπεβλήθη διὰ τὰ ἀποφευχθῆ ἢ πλήρης σύλησιν των.

Τομεὺς Δ.

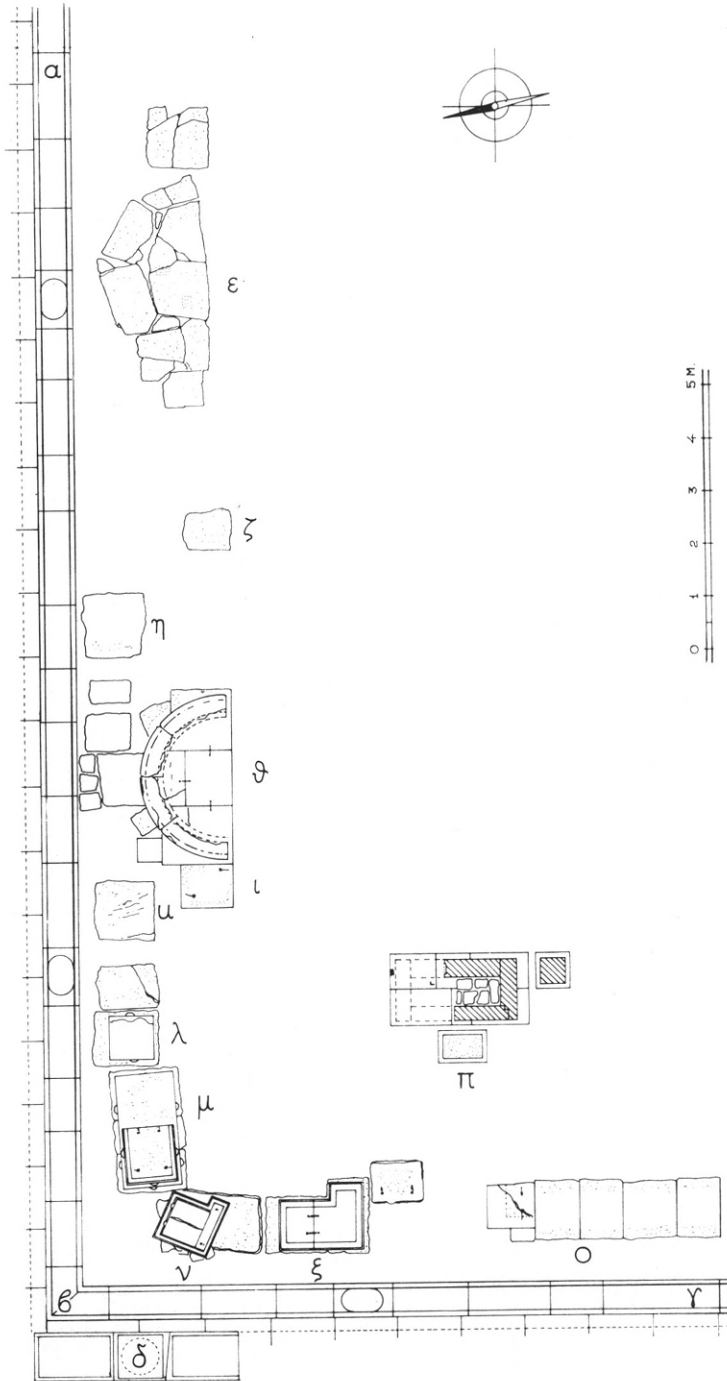
Δοκιμαστικὴ τάφος σκαφεῖσα εἰς τὸ κτῆμα τοῦ κ. Π. Χριστοπούλου, περὶ τὰ 200 μ. πρὸς Βορρᾶν τῆς πυλίδος, ἔφευρεν εἰς φῶς θεμέλια ὑποδεικνύοντα τὴν ὑπαρξίν ἐκεῖ σημαντικοῦ κτηρίου, ἐπεὶδὴ μεταξὺ τῶν θεμελιῶν εὐρέθη πλῆθος ὀστράκων ΥἼΕ ΠΙΒ χρόνων ὡς καὶ πολλὰ κονιάματα φέροντα ἐγχρώμους παραστάσεις. Ἐλπίζεται ὅτι τὸ κτῆριον τοῦτο θὰ ἀποκαλυφθῆ πλήρως κατὰ τὴν προσεχῆ ἀνασκαφικὴν περίοδον.

13. ΜΕΣΣΗΝΗ

Ἡ ἔφετινὴ ἐν Μεσσηνί σκαφῆ συνεχίσθη καὶ πάλιν διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀναστ. Ὀρλάνδου, βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ Ἀρχιτεχνίτου τῆς Ἀναστηλώσεως Χαριλάου Σφακιανᾶκη.

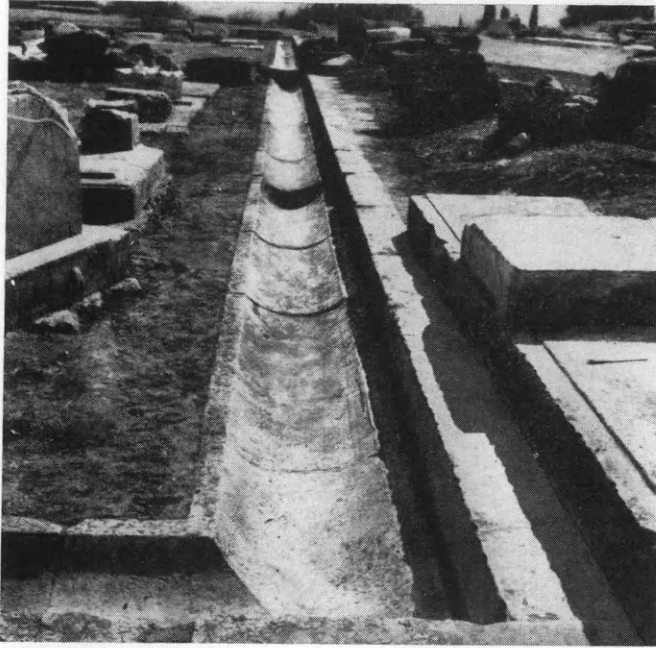

Εικ. 61. Γενική κάτοψις τῆς «Ἀγορᾶς» τῆς Μεσσήνης μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1972.

Είχ. 62. Τοπογραφικόν διάγραμμα τοῦ κατὰ τὸ 1972 ἀνασκαφέντος τμήματος τῆς αὐλῆς.

Διὰ τῶν δύο προηγουμένων ἀνασκαφῶν τῆς Ἑταιρείας, ἰδίᾳ δὲ τῆς περυσινῆς (1971) εἶχεν ἀποκαλυφθῆ, ἐξαιρέσει τῆς βορειοδυτικῆς μόνον γωνίας (βλ. Ἔργον 1971, εἰκ. 173), ὀλόκληρος ἡ ἔκτασις τῆς αὐλῆς, τὴν ὁποίαν περιέβαλλε τὸ τετράστων οἰκοδόμημα τοῦ Ἀσκληπιείου, καὶ τοῦ ὁποίου ὁ συνολικὸς ὄγκος

Εἰκ. 63. Ὅψις ἀπὸ Β. τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς ἀποστραγγιστηρίου αὐλακος. Δεξιὰ τμήμα τοῦ στυλοβάτου καὶ τῆς πλίνθου Δ ἐνὸς τῶν κίωνων τῆς στοᾶς.

ἀνήρχετο εἰς 1500 περίπου κυβικὰ μέτρα. Λόγω τοῦ μεγάλου ὕψους τῆς ἐπιχώσεως (2 καὶ πλέον μ.) ἡ σχετικὴ ἀποχωμάτωσις ἐπετεύχθη διὰ μὲν τὰ ἀνώτερα στρώματα (ἦτοι μέχρι βάθους 1.20 μ.) τῇ βοθηεῖᾳ μηχανικῶν ἐκσκαφῶν, διὰ δὲ τὰ ὑπόλοιπα κατώτερα, τὰ καλύπτοντα τὰ ἀρχαῖα λείψανα, διὰ προσεκτικοῦ χειρισμοῦ τῆς σκαπάνης.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἤρχισεν ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς ἀσκάφου γωνίας, ἀπεκάλυψε δὲ κατ' ἀρχὰς τὴν ἀρτίως σωζομένην πωρίνην αὐλακα τὴν τρέχουσαν παρὰ τὴν πρώτην βαθμίδα τοῦ στυλοβάτου τῆς βορείου πλευρᾶς (εἰκ. 62, α - β) τῆς αὐλῆς. Τῆς αὐλακος ἀπεκαλύφθησαν ὅλοι οἱ λίθοι (βλ. εἰκ. 62), ἦτοι ἐπὶ συνολικοῦ

μήκους 24 μ. τῆς βορείου πλευρᾶς μέχρι τῆς καμπῆς πρὸς Δυσμᾶς καὶ τῆς περαιτέρω πρὸς Δυσμᾶς κατ' ὀρθὴν γωνίαν (εἰκ. 62, 63) συνεχείας αὐτῆς (β - γ) ἐπὶ μήκους 14 μ. Εἰς ἀμφότερα τὰ ἀποκαλυφθέντα σκέλη τῆς αὐλακος εὐρέθησαν καὶ δύο ἀκόμη πρὸς Β. καὶ μία πρὸς Δ. ἐλλειψοειδεῖς κοιλότητες, χρησιμεύουσαι πρὸς κα-

Εἰκ. 64. Ἡ ΒΔ. γωνία τῆς αὐλακος μετὰ τοῦ στυλοβάτου τῶν στοῶν.

τακάθισιν τῆς ἰλῦος τῶν ἐκ τῆς Β. καὶ τῆς Δ. στοᾶς τῆς αὐλῆς καταρρεόντων ὀμβρίων ὑδάτων.

Κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν καὶ εὐθὺς παρὰ τὴν γωνίαν εὐρέθησαν προσθέτως καὶ τρεῖς λίθοι τοῦ στυλοβάτου, ἐπὶ τοῦ δευτέρου τῶν ὁποίων ἴσταται ἀκόμη ἡ πλίνθος τῆς βάσεως (εἰκ. 62, δ) τοῦ δευτέρου ἀπὸ τῆς γωνίας κίονος τῆς ἐσωτερικῆς στοᾶς (εἰκ. 62, 63, 64).

Ἐσωτερικῶς τῆς κατ' ὀρθὴν γωνίαν καμπτομένης καὶ ἀνωτέρω περιγραφείσης ἀποστραγγιστηρίου αὐλακος, ἦτοι πλέον ἐντὸς τοῦ ὑπαιθρίου χώρου τῆς αὐλῆς, ἀπεκαλύφθησαν τὰ ἑξῆς:

1) Τὸ ἐκ πλακῶν ἡμικυκλικὸν θεμέλιον μιᾶς ἐξέδρας (διαμέτρου ± 4.40 μ. καὶ βέλους 2.00 μ.) (εἰκ. 62, ε).

Κατόπιν τὰ θεμέλια δύο μικρῶν βάθρων ἀναθημάτων (ζ, η) καὶ μετὰ ταῦτα δευτέρα ἡμικυκλικὴ ἐξέδρα ἐκ λευκοῦ λίθου (θ), τῆς ὁποίας εὐρέθη τὸ ἐκ τετραγώνων πλακῶν δάπεδον (εἰκ. 65) καί

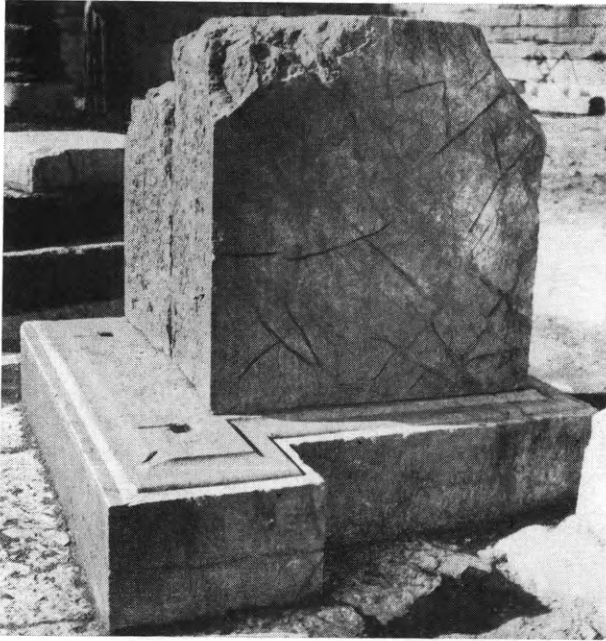
Εἰκ. 65. Τὰ τεμάχια τῆς ἐξέδρας θ προχείρως συναρμολογηθέντα.

Εἰκ. 66. Τὰ παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τῆς αὐλῆς ἀποκαλυφθέντα βάθρα ἀναθημάτων (λ, μ, ν).

τινες τῶν λίθων τοῦ κοίλου ἡμικυκλικοῦ καθίσματος, οὐχὶ ὅμως κατὰ χώραν. Οἱ λίθοι οὗτοι ἐτοποθετήθησαν περίπου εἰς τὰς θέσεις των (εἰκ. 65). Ἡ ἐξέδρα αὕτη ἔχει ἐξωτερικὴν διάμετρον 3.20 μ. καὶ βέλος 1.65 μ. Τὸ πλάτος τοῦ καθίσματος τῆς ἦτο 0.40 μ. ὡς ἐκ τῶν ἰχνῶν ἐξάγεται. Ὁρθοστάται δὲν εὐρέθησαν.

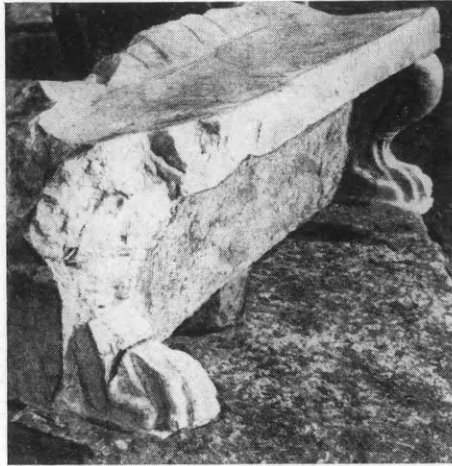
Εύρέθησαν επίσης περαιτέρω πρὸς Δυσμὰς διάφορα βάθρα ἀναθημάτων, ἄλλα τετράγωνα (κ καὶ λ), καὶ ἄλλα ὀρθογώνια, (μ), τῶν ὁποίων σώζεται ἢ ὅλῳ ἢ ἐν μέρει καὶ ἡ πρώτη βαθμὶς τῆς βάσεως, τινῶν δὲ καὶ ἡ δευτέρα, παρουσιάζουσαι ἐξέχοντας τεκτονικοὺς ἀγκῶνας (εἰκ. 66). Ἔτι περαιτέρω καὶ παραλλήλως

Εἰκ. 67. Ἀποψὶς τοῦ γαμματοειδοῦς ἀναθηματικοῦ βάθρου ν.

πλέον πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς αὐλῆς εὐρέθησαν δύο ἄλλα βάθρα (ν, ξ) σχήματος Γ. Ἐκ τούτων τὸ πρὸς Βορρᾶν (εἰκ. 62, ν καὶ 64) φαίνεται ἐπὶ τοῦ σχεδίου ὡς μετατοπισθέν, ἐνῶ πράγματι εὐρίσκεται εἰς τὴν θέσιν του, τεθὲν οὕτω διὰ λόγους καλύτερας ἐμφανίσεως τῆς κατ' ὀρθὴν γωνίαν βαινούσης καὶ μὴ σωζομένης κεραίας τοῦ Γ. Τὰ εἰς σχῆμα Γ ταῦτα βάθρα ἀπαρτίζονται ἐκ μιᾶς ὑψηλῆς βάσεως, ὕψους 0.23 μ. φεροῦσης ἄνω συμφυῆς χθαμαλὸν κοιλόκυρτον κυμάτιον. Εἰς τὸ βόρειον ἐξ αὐτῶν (εἰκ. 62, ν καὶ 67) σώζονται καὶ οἱ ὀρθοστάται, δύο κατὰ τὸ πάχος, ὕψους 0.76 μ. καὶ μήκους 0.70 μ., ἐξ ὧν οἱ μὲν τῆς κάτω κεραίας τοῦ γάμμα εἶναι διπλοῦ, πάχους 0.36 καὶ 0.375 μ., ὁ δὲ τῆς ἄνω καὶ καθέτως πρὸς αὐτοὺς βαίνων, μὴ σωζόμενος σήμερον, ἦτο ἀπλοῦς,

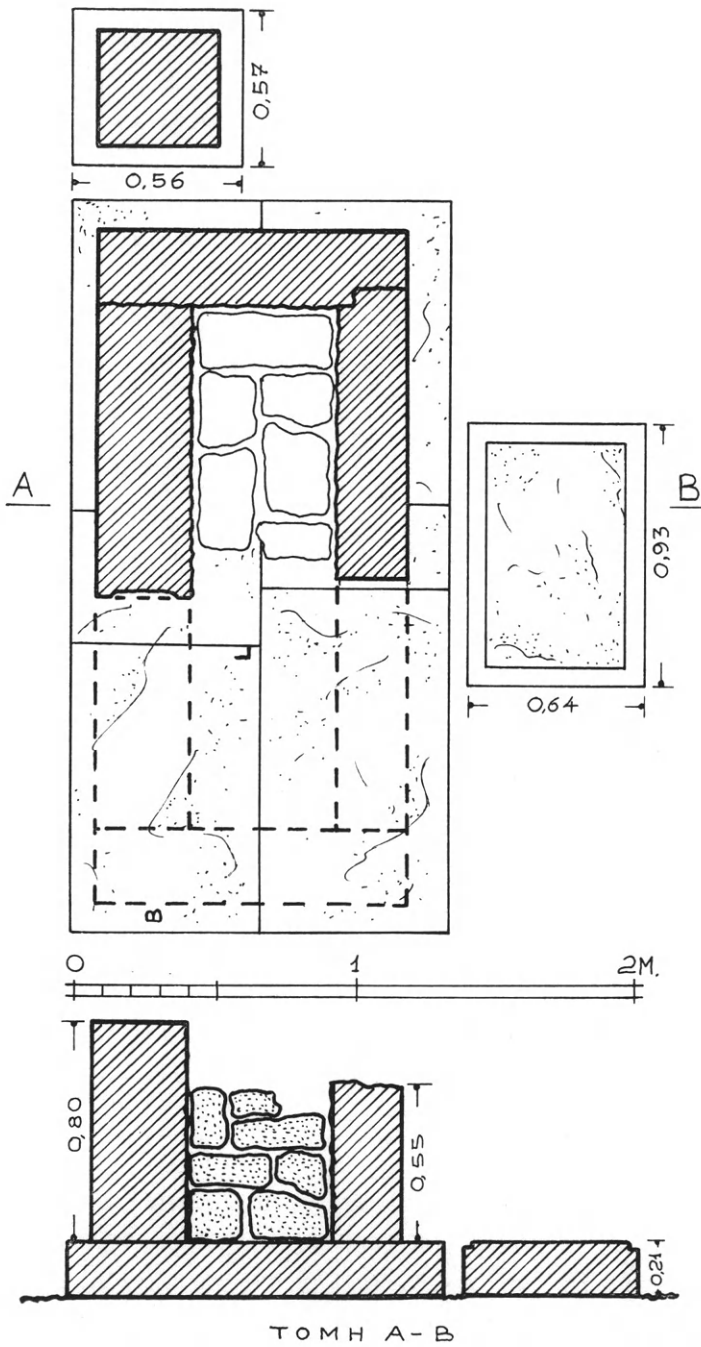
πιθανῶς ἐνεπίγραφος καὶ εἶχε πάχος 0.16 μ. Τοῦ ἐτέρου γαμμα-
τοιειδοῦς βάθρου (ξ) δὲν σώζονται οἱ ὀρθοστάται. Ἐπι περαιτέρω
πρὸς Δυσμάς, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς, σώζεται μία σειρὰ
ἐκ πέντε ὀρθογωνίων πλακῶν (ο), ἣτις θὰ ὑπεβάσταζε μακρὸν τι
ἀναθηματικὸν βάθρον.

Εἰκ. 68. Τὸ λεοντόπουον ἔδρανον.

Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν, ἀλλ' ὄχι κατὰ χώραν, εὑρέθη καὶ ἐκ
λευκοῦ λίθου, λεοντόπουον, καλῆς ἐργασίας ἔδρανον ἢ θρανίον (εἰκ.
68), μήκους 1.10 μ., ὕψους 0.383 μ. καὶ πλάτους κατὰ μὲν τοὺς
πόδας 0.406 μ., ἄνω δὲ ἐπὶ τῆς ἐλαφρῶς κοίλης ἐπιφανείας τοῦ
καθίσματος 0.375 μ. Τὸ ἐρεισίνωτόν του εἶναι τεθραυσμένον. Ἡ
προσθία του ἐπιφάνεια εἶναι, ὡς συνήθως, κοίλη, οὕτως ὥστε τὸ
πάχος του ἐσωτερικῶς νὰ ἀποβαίῃ κάτω 0.235 μ.

Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον εὑρημα τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς ἦτο ἡ
εὔρεσις μνημείου, τὸ ὁποῖον καὶ λόγῳ τοῦ σχήματος καὶ λόγῳ τῆς
θέσεως καὶ τοῦ προσανατολισμοῦ του πρέπει νὰ εἶναι ὁ ὑπαίθριος
βωμὸς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Εὐρίσκειται πράγματι τοῦτο εἰς τὴν
προέκτασιν τοῦ μέσου ἀνοιγματος καὶ τοῦ κατὰ πλάτος ἄξονος τοῦ
ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος (βλ. γενικὴν κάτοψιν, εἰκ. 61). Τὸ μνημεῖον
ἔχει σχῆμα ὀρθογώνιον, τοῦ ὁποῖου ἡ εὐθυνητρία πλάτους 1.35 μ.
καὶ μήκους 2.64 μ., ἀποτελεῖται ἐκ δύο κατὰ μῆκος ἰσοπλατῶν
πλακῶν, ἐπὶ τῆς πρὸς Βορρᾶν τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι χαραγμένα

Εἰκ. 69. Κάτοψις (ἄνω) καὶ κατὰ πλάτος τομὴ (κάτω) τοῦ βωμοῦ τῆς Ἀρτέμιδος.

κατὰ τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον ἄκρον τὰ γράμματα Β καὶ Γ (εἰκ. 69). Ὑπεράνω τῆς εὐθυνηθρίας καὶ 0.15 μ. ἐσώτερον αὐτῆς ἦσαν τεθειμένοι ὀρθοστάται, ἐκ τῶν ὁποίων σώζονται τρεῖς ἐν σχήματι Π κατὰ τὸ νότιον ἄκρον τῆς εὐθυνηθρίας, τεθειμένοι ὁ μὲν παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν μὲ πάχος 0.34 μ. καὶ μῆκος

Εἰκ. 70. Ἐπιπέδον ἀπὸ ΝΔ. τοῦ βωμοῦ καὶ τοῦ πρὸς Ν. αὐτοῦ ὀρθογωνίου κατασκευάσματος.

1.05 μ., ὁ δὲ παραλλήλως πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν, πάχους 0.26 μ. καὶ μῆκος 1.05 μ. καὶ τέλος ὁ τρίτος ὀρθοστάτης, βαίνων καθέτως πρὸς τοὺς δύο πρώτους, κλείει τὸ ὀρθογώνιον κατὰ τὴν νοτιὰν πλευρὰν τοῦ μὲ πάχος 0.265 μ. Ἐκ τῶν ἐν λόγῳ ὀρθοστατῶν τὸ ἀκέραιον ὕψος τοῦ 0.80 μ. διατηρεῖ μόνον ὁ ἀνατολικός, ἐνῶ οἱ δύο ἄλλοι σώζονται μόνον μέχρις ὕψους 0.55 μ. (εἰκ. 70). Ὡς δ' ἐξάγεται τόσον ἐκ τῆς ἀναθυρώσεως, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ὁ ἀνατολικὸς ὀρθοστάτης, ὅσον καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς εὐθυνηθρίας ἰχνῶν, ἄλλοι τρεῖς ὀρθοστάται θὰ ὑπῆρχον καὶ κατὰ τὸ βόρειον τμήμα τῆς εὐθυνηθρίας, μὴ σωζόμενοι σήμερον. Τὸ μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ ὀρθοστάτου κενὸν (πλάτους 0.63 μ.) εὐρέθη πλήρες ἀκανο-

νίστου σχήματος πετρῶν (εἰκ. 69), τὸ ὅλον δὲ θὰ ἐκαλύπτετο βεβαίως διὰ τῶν πλακῶν τῆς στέψεως τοῦ βωμοῦ.

Πρὸς Δυσμᾶς τῆς εὐθυνηρίας καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ μήκους αὐ-

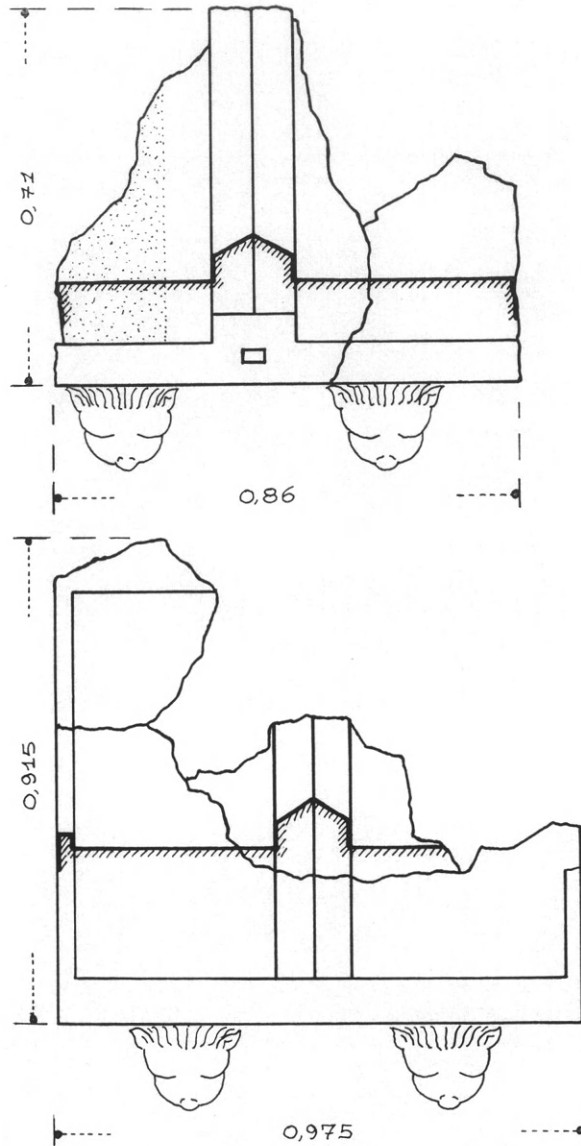

Εἰκ. 71. Τὸ κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ παρὰ τὸν βωμὸν ὀρθογώνιου κατασκευάσματος λίθινον πείμορφον θωράκιον.

Εἰκ. 72. Πῶρινος θριγκὸς ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν κιονοστοιχιῶν τῆς αὐλῆς.

τῆς, εὐρέθη κατὰ χώραν ὀρθογώνιος βάσις, διαστάσεων 0.64×0.93 μ. καὶ ὕψους 0.21 μ. φέρουσα ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ἐπιφανείας τῆς λαξευτῆν ταινίαν, πλάτους 0.075 μ. καὶ ὕψους 0.02 μ., περιβάλλουσιν ἐσωτερικὴν ὀρθογώνιον ἀδρῶς εἰργασμένην ἐπιφάνειαν

Εικ. 73. Σχέδια άκραίων κεραμίδων μετά σίμης και λεοντοκεφαλών εκ τών έσωτερικών στοών τής αύλης.

(εικ. 69). 'Η πλάξ αύτη πρέπει βεβαίως, λόγω τής θέσεώς της, να είναι ή πρόθυσις.

Περίεργος κατασκευή εύρέθη, άμέσως πρòς Νότον τής εύθυνηρίας τοῦ βωμοῦ παρά τήν ΝΑ. γωνίαν (εικ. 69 και 70). Συνί-

σταται δ' αὕτη ἐκ τετραγώνου βάσεως 0.56 μ. × 0.57 μ., ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑψοῦται ὀρθογώνιος παραλληλεπίπεδος κορμός, διαστάσεων 0.43 × 0.44 μ. καὶ ὕψους 1.02 μ. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια αὐτοῦ φέρει ἐν τῷ μέσῳ τετράγωνον ἐγκοπὴν, 0.13 μ. × 0.125 μ. καὶ βάθους 0.055 μ. (εἰκ. 71), περιεβάλλετο δὲ ὑπὸ μαρμαρίνου θωρακίου

Εἰκ. 74. Πρόσοψις ἀκραίων κεραμίδων δεικνύουσα τὴν σίμην μετὰ τὰς λεοντοκεφαλὰς καὶ τὴν μεταξὺ αὐτῶν ἀνάγλυφον διακόσμησιν.

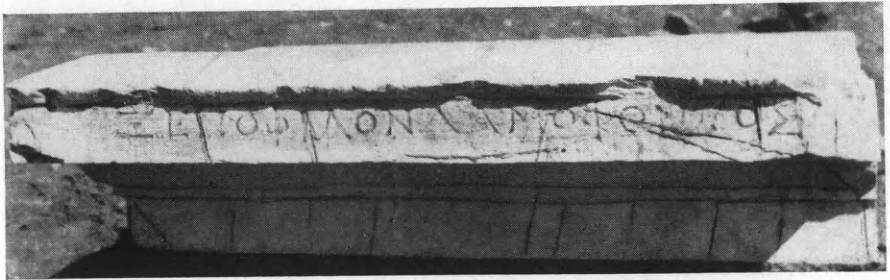
σχήματος Π, πάχους 0.06 μ. καὶ ὕψους 0.18 μ., κατὰ τὰς τρεῖς μόνον αὐτοῦ πλευράς, φέροντος εἰς τὸ μέσον ἐκάστης, δηλ. ἀνατολικῆς, βορείου καὶ νοτίας, ἀνὰ μίαν ἐγκοπὴν πλάτους καὶ βάθους 0.04 μ., ἀγνώστου προορισμοῦ (εἰκ. 71).

Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφάνειας τοῦ θωρακίου τούτου θὰ ὑπῆρχεν ἴσως καὶ ἄλλο τεμάχιον, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν κατὰ τὰς γωνίας τοῦ πρώτου σωζομένων τετραγώνων γόμφων, διαστάσεων 0.025 × 0.025 μ. (εἰκ. 71). Εἰς τί ἐχρησίμευον τὰ ἄνω μέρη τοῦ γειτονικοῦ πρὸς τὸν βωμὸν κατασκευάσματος τούτου, δὲν δύναμαι ἀκόμη νὰ ἀποφανθῶ. Πάντως ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὰς θυσίας εἶναι ἀναμφισβήτητος (βόθρος;).

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκσκαφῆς εὐρέθησαν πολλὰ τεμάχια τοῦ παλαιοῦ θριγκοῦ τῶν ἐσωτερικῶν κιονοστοιχιῶν. Ἐν ἐξ αὐτῶν (εἰκ. 72) μήκους 3.25 μ., διατηρήθη πιθανώτατα ἀκέραιον. Τὰ ἄλλα εἶναι τεθραυσμένα. Εὐρέθη καὶ ἐν γείτρῳ μετ' ὀδόντων ἐκ τοῦ αὐτοῦ θριγκοῦ, μήκους 1.20 μ., καὶ τέλος πολλὰ τεμάχια διπλῶν ἀκραίων κεραμίδων ἐκ λευκοῦ λίθου (εἰκ. 73), συναφῆ πρὸς σίμην κοσμουμένην δι' ἀναγλύφων ἐλικοειδῶν βλαστῶν ἀκάνθης καὶ διατρήτων λεοντοκεφαλῶν (εἰκ. 74). Εἰς τὸ μεταξὺ τῶν λεοντοκεφαλῶν διάστημα ἐπεκράτητο ἡγεμῶν ἀκροκέραμος, εἰς τὸν ὅποιον κατέληγον ἀνέρποντες οἱ τριγωνικῆς τομῆς καλυπτῆρες. Τοῦ ἀκροκέραμου τούτου σώζεται μόνον γόμφος ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῆς

σίμης, διαπλατυνομένου ἐκεῖ εἰς 0.155 μ. × 0.13 μ. ἕνα τὸν δε-
χθῆ (εἰκ. 73).

Ἐπιγραφαί. Κατὰ τὸ νότιον ὄριον τῆς ἀνασκαφῆς, ἦτοι πλη-
σίον τῶν ἀναθηματικῶν βάθρων τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ ναοῦ,
εὐρέθη στέψις βάθρου μετὰ ἰωνικοῦ κάτωθεν κυματίου (εἰκ. 75),

Εἰκ. 75. Ἐνεπίγραφος στέψις ἀναθήματος ἀνδριάντος.

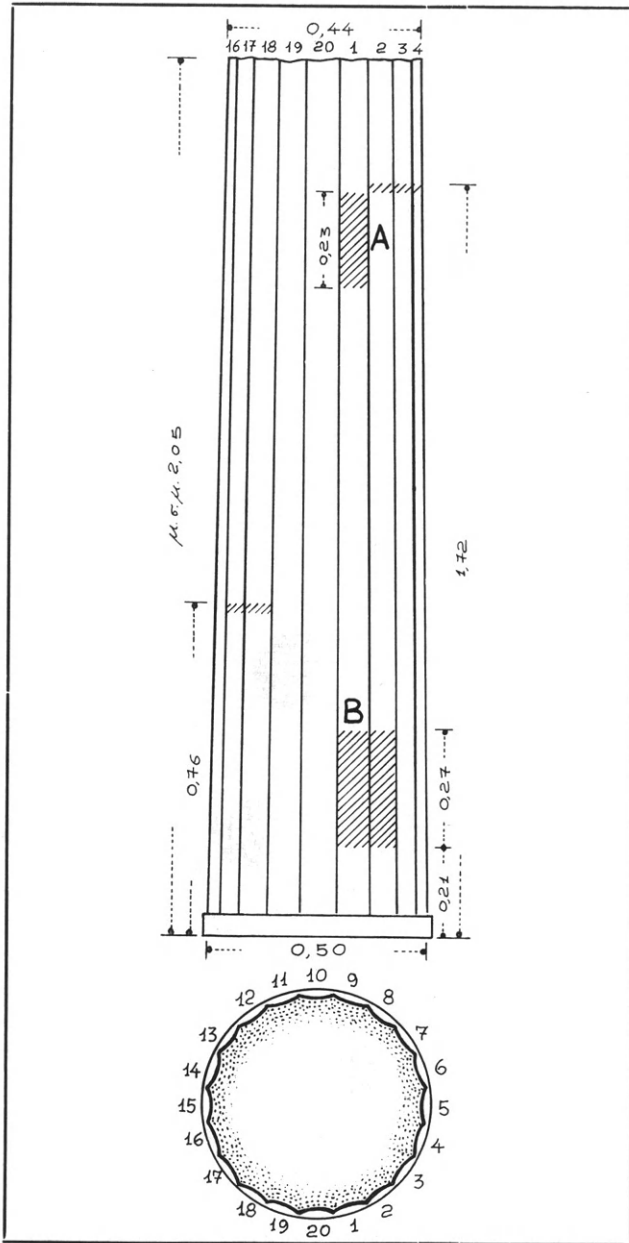
διαστάσεων ἄνω 0.93 × 0.85 μ. καὶ ὕψους 0.21 μ., ἐπὶ τῆς ἄδρο-
μερῶς εἰργασμένης ἄνω ἐπιφανείας τῆς ὁποίας σώζονται τὰ λα-
ξεύματα δι' ἓνα πόδα καὶ ἓν δόρυ (;) χαλκοῦ ἀνδριάντος. Ἡ ἄνω-
τέρω στέψις συνεχίζετο, ὡς ἀποδεικνύουν οἱ σχήματος Π σύνδε-
σμοι, τοὺς ὁποίους ἐμφανίζει πλαγίως. Ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφα-
νειας τοῦ γείσου τῆς στέψεως εἶναι χαραγμένη ἢ ἐπιγραφὴ:

ΞΕΝΟΦΙΛΟΝ ΔΑΜΟΦΩΝΤΟΣ

Πρόκειται λοιπὸν πάλιν περὶ τινος μέλους τῆς οἰκογενείας τοῦ
διασήμευ Μεσσηνίου γλύπτου Δαμοφῶντος, ἄγνωστον ἂν τοῦ πα-
τρὸς ἢ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἢ ἴσως καὶ τοῦ ἐγγόνου.

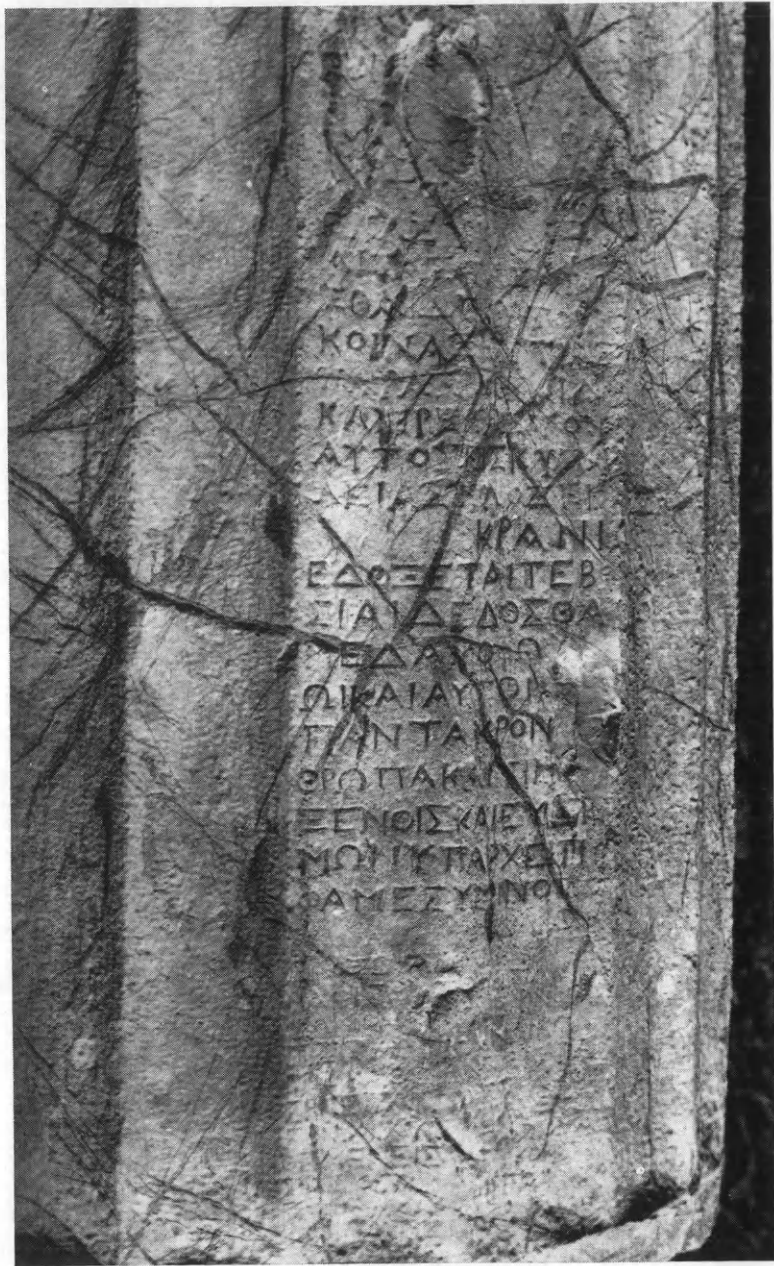
Ἡ ἐπιγραφὴ εὐρέθη ἐρριμμένη παραπλευρῶς τοῦ πρὸς Βορρᾶν
τῆς δυτικῆς ἡμικυκλικῆς ἐξέδρας τοῦ ναοῦ ὀρθογωνίου βάθρου, ἐκ
τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ προέρχεται. Ἡ παροῦσα ἐπιγρα-
φὴ εἶναι ἢ τρίτη, ἣτις ἀναφέρει ρητῶς ἀνάθεσιν ἀνδριάντος τῆς
οἰκογενείας τοῦ Δαμοφῶντος εἰς τὸ ἐξεταζόμενον ἱερόν.

Τέλος δευτέρα ἐξ 99 περίπτου στίχων, ἀλλὰ λίαν ἐκ τῆς βροχῆς
ἐφθαρμένων, ἐπιγραφὴ εὐρέθη χαραγμένη περιφερικῶς ἐπὶ δωρικοῦ
ραβδωτοῦ κίονος ἐκ σκληροῦ τιτανολίθου, κάτω διαμέτρου 0.50 μ.,
ἄνω διαμέτρου 0.44 μ. καὶ μεγίστου σωζομένου ὕψους 2.05 μ.,
(εἰκ. 76) καταπεσόντος πιθανώτατα ἐκ τοῦ ἄνωθεν τῆς βορείου
στοᾶς Σεβαστείου ἢ τοῦ θεάτρου. Λόγω τῆς μεγάλης φθορᾶς τῶν

Εἰκ. 76. Δωρικός κίων ἐξ ὁλοκλήρου ἐπιγεγραμμένος.

γραμμάτων ὀλίγα μόνον τμήματα τῆς ἐπιγραφῆς, κάπως καλύτερον διατηρηθέντα, ἠδυνήθηεν νὰ ἀναγνώσω. Τὰ τμήματα ταῦτα σημειῶ ἐπὶ τοῦ συνημμένου σχεδίου (εἰκ. 76) διὰ διαγραμμίσεως (A καὶ B). Τὸ κείμενον τοῦ A, ὕψους ἐν συνόλῳ 0.23 μ. ἔχει ὡς ἐξῆς:

Εικ. 77. Ἐν ἐκ τῶν ὀλίγων ἀναγνωσίμων τμημάτων τῶν ἐπὶ τοῦ κίονος τῆς εἰκόνης 76 ἐπιγραφῶν.

1	2	3	4	
ΠΕΙΔΑΙΟ	ΛΥΚΟΥΡ		ΣΙΩ	Λυκουρ.σίω[ν
ΠΡΕΣΒΕΥ	ΣΑΝΤΟΣ	ΤΕΙΛ	ΣΣΑ	πειδαιο σα
ΤΟΣΑΥΤ		ΚΛ	ΑΣ	προσβεύσαντος τειλ ασ
ΝΕΣΘΑΙ	ΡΑΙ	ΟΥ		τος αυτ κλ
ΠΝΟ·ΑΙ				γε]νέσθαι ραι ου
..ΟΣΤΑΣ				πνο.αι
ΙΤΑΝΑΙ				πρ]ός τās
ΝΗ·ΕΝΑΝΑΤΟΕΦΥ				ιταναι
ΟΤΑ				νη.ενανατοεφυ
ΤΕΤΡΑΧ				οτα
ΚΟΝΤΑ				τετραχ
ΘΟΥΣ				κοντα
				θους

Τὸ κείμενον τοῦ Β (εἰκ. 77), ὕψους ἐν συνόλῳ 0.27 μ. ἔχει ὡς ἐξῆς:

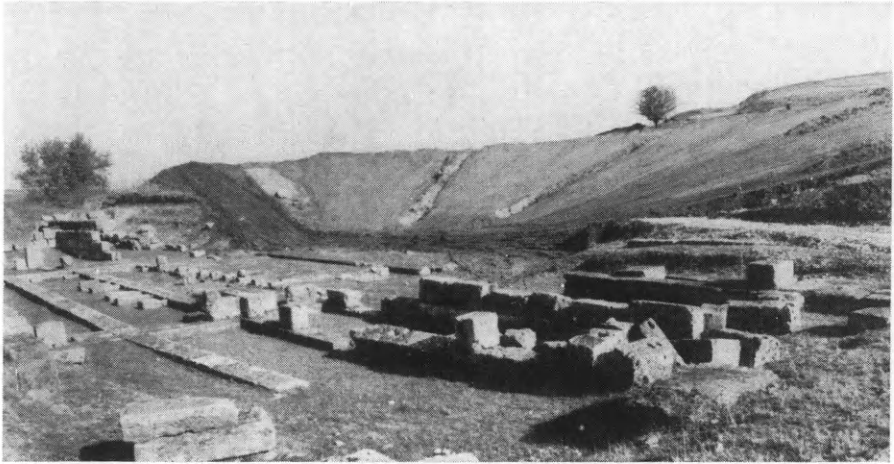
ΑΕ			αε
ΞΟΑ			ξοα
ΚΟΙΝΑΣ			κοινās
ΠΑΡΑ			παρά
ΚΑΙΕΡΕ			κα ιερέ[ως
ΑΥΤΟΣΕΙΣΚΥΛ			αὐτὸς εἰς κυλ..
ΛΕΙΑΣ·ΛΟΞΕΙΑ			λειας.λοξεία
	ΚΡΑΝΙΩ		κρανίω
ΕΔΟΞΕΤΑΙΤΕΒΟΥ			ἔδοξε τᾶ τε βου[λῆ
ΣΙΑΙΔΕΔΟΣΘΑΙ			γερου]σία δεδόσθαι
ΜΕΙΔΑΜΟΦΩ			μει Δαμοφῶ[ντ
ΩΙΚΑΙΑΥΤΟΝ			ω καὶ αὐτὸν
ΠΑΝΤΑΧΡΟΝ			πάντα χρόν[ον
ΘΡΩΠΑΚΑΙΗ			φιλάν]θρωπα καὶ ι
ΞΕΝΟΙΣΚΑΙΕΥ			ξένους καὶ εὐ
ΜΩΝΥΠΑΡΧΕΙΠΡ			μῶν ὑπάρχει πρ[ὸς
ΦΑΜΕΣΥΜΙΝΟΠ			φάμες ὑμῖν ὅπ[ως

Τέλος μεμονωμένην λέξιν ἀνέγνωσα εἰς τὸ σημεῖον Γ: ΓΘΙΝΩΝ.

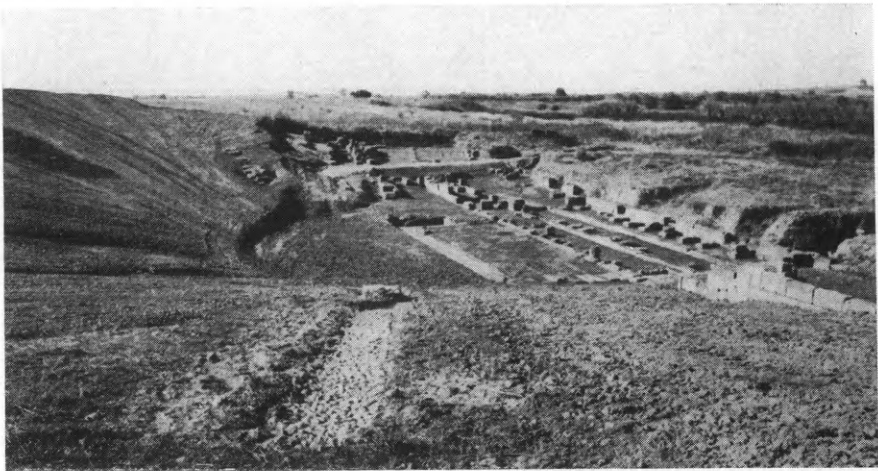
Αἱ λέξεις δὲν ἔχουν ὅλοι τὸ αὐτὸ ὕψος: τὸ Λυκουρασίων π.χ. εἶναι γεγραμμένον διὰ μεγαλυτέρων γραμμάτων καὶ ἴσως νὰ ἦτο ἡ ἀρχή.

14. ΗΛΙΣ

Κατὰ τὰς διὰ τοῦ ἐφόρου κ. Ν. Γιαλούρη ἐν Ἀρχαίᾳ Ἡλιδι γενομένας ἀνασκαφάς, ἀπεκαλύφθη καὶ ἐν συνεχείᾳ διεμορφώθη προσωρινῶς τὸ κοῖλον τοῦ θεάτρου, ἀνεσκάφη δὲ περαιτέρω τμη-

Εἰκ. 78. Ἀποψὶς τοῦ θεάτρου Ἡλιδος ἀπὸ Δ.

Εἰκ. 79. Ἀποψὶς τοῦ θεάτρου Ἡλιδος ἀπὸ Α.

μα τοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ αὐτοῦ, μέχρι συνολικοῦ μήκους 52 μ. ἀπὸ τῆς σκηνῆς.

Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ κοίλου κατέστη δυνατὴ μετὰ τὸν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη προσδιορισμὸν τῆς κλίσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν ὀρχή-

Είκ. 80. Τὸ ὀπισθεν τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τῆς Ἡλίδος ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ.

στραν, πρὸς δὲ καὶ τοῦ τόξου τῆς περιφερείας αὐτοῦ, καθοριζομένου διὰ τῶν ἀποκαλυφθέντων λιθοστρώτων καὶ τῶν ὑπερκειμένων αὐτῶν βαθμίδων, δι' ὧν διηρεῖτο τὸ κοῖλον εἰς ἕξ κερκίδας. Ἐξ ἄλλου μετὰ τὴν διαπίστωσιν ὅτι τὰ ἀνώτατα στρώματα τοῦ κοί-

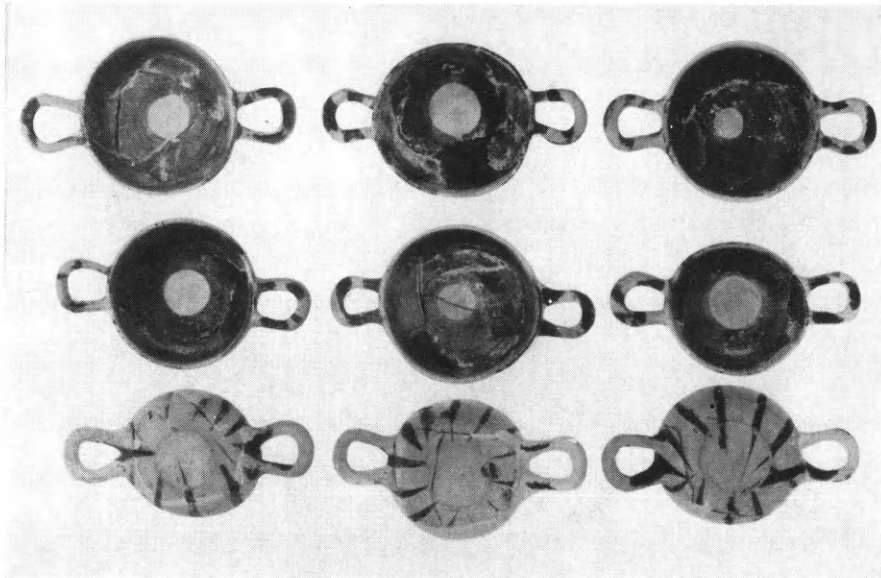
λου ἦσαν ἐπιχώσεις ἀνευ σημασίας, ἀπεμακρύνθησαν ταῦτα διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως, παραχωρηθέντος ὑπὸ τοῦ Δημοσίου, ὑπὸ τὴν συνεχῆ ἐπίβλεψιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ τῆς ἀνα-

Εἰκ. 81. Λαιμὸς ἐρυθρομόρφου ἀττικῆς λουτροφόρου ἐκ τῆς παρά τὸν ἀποχετευτικὸν ἀγωγὸν τάφρου.

σκαφῆς (εἰκ. 78, 79). Ἐκ τῶν καλυπτουσῶν τὸ κοῖλον ἐπιχώσεων ἀφέθη μόνον ἓν στρώμα καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, πάχους 0.40 - 0.50 μ., τὸ ὁποῖον θὰ ἀφαιρεθῆ δι' ἐργατικῶν χειρῶν κατὰ τὴν κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος ὀριστικὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐπιφανείας του. Ὑπολείπεται ἐπίσης ἡ ἐπίχωσις τῶν δύο ἀκραίων, πρὸς τὰς παρόδους, τμημάτων τοῦ κοίλου, τῶν ὁποίων τὰ χρώματα εἶχον ἀπομακρυνθῆ κατὰ τὴν εἰς βάθος αὐτόθι ἔρευναν,

τέλος δὲ ἡ διαμόρφωσις τῆς περιφερείας τοῦ κοίλου. Ἀπεμακρύνθησαν ἐπίσης τὰ κατὰ καιροὺς ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας συσσωρευθέντα χρώματα τῆς ἀνασκαφῆς, οὕτως ὥστε καὶ αὕτη ἀποκατεστάθη κατὰ τὸ μέγιστον μέρος αὐτῆς. Ἀπεμακρύνθησαν ὡσαύτως τὰ ὀπισθεν τῆς σκηνῆς καὶ πέραν τῶν παρόδων χρώματα, ἀπὸ τῶν

Εἰκ. 82. Σκυφίδια ὑστέρων κλασικῶν χρόνων ἐκ τῆς παρὰ τὸν ἀποχευτικὸν ἀγωγὸν τάφρου.

πρώτων, ὑπὸ τοῦ O. Walter ἀνασκαφῶν μέχρι καὶ τῶν προσφάτων, οὕτως ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ προσεχῶς ἡ ἔρευνα καὶ τοῦ χώρου τούτου, ἔνθα, συμφώνως πρὸς τὰς εἰδήσεις τοῦ Πausanίου, πρέπει νὰ κεῖται ὁ ναὸς τοῦ Διονύσου.

Ἐξ ἄλλου ἢ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος διανοιγεῖσα τάφος τοῦ ἀγωγοῦ διεπλατύνθη ἀπὸ τοῦ 36ου μ., ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀπεκαλύφθη ὁ ἀγωγὸς μέχρι τοῦ 52ου μ. (εἰκ. 80). Παρὰ τὰ ἐξωτερικὰ τοιχώματα τοῦ ἀγωγοῦ εὑρέθησαν πολυάριθμα ἀκέραια ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα, ἐν οἷς καὶ λαιμὸς ἐρυθρομόρφου ἀττικῆς λουτροφόρου τοῦ 420 π.Χ. περίπου (εἰκ. 81), ὡς καὶ ἐνδιαφέρον τεμάχιον ρωμαϊκῆς σίμης, μὲ πλαστικὴν φυτικὴν διακόσμησιν καὶ ἀνάγλυφον ὑδριάν. Ἐπίσης εὑρέθη μέγας ἀριθμὸς μικρῶν ἀγγείων, ὑδριῶν καὶ σκύφων μελαμβαφῶν μὲ ἀκτινωτὴν διακόσμησιν ἐξωτερικῶς,

ἐξ ὧν 20 ἀκέραια (εἰκ. 82). Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ταῦτα εὑρέθησαν συγκεντρωμένα ἀπὸ τοῦ 37ου μέχρι τοῦ 39ου μέτρου τοῦ ἀγωγοῦ ἀπὸ τῆς σκηνῆς, εἰς τὴν δεξιὰ τοῦ ἀγωγοῦ ἀνοιγεῖσαν τάφρον, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐκεῖ πλησίον πρέπει νὰ ἔκειτο ἀποθέτης Ἱεροῦ.

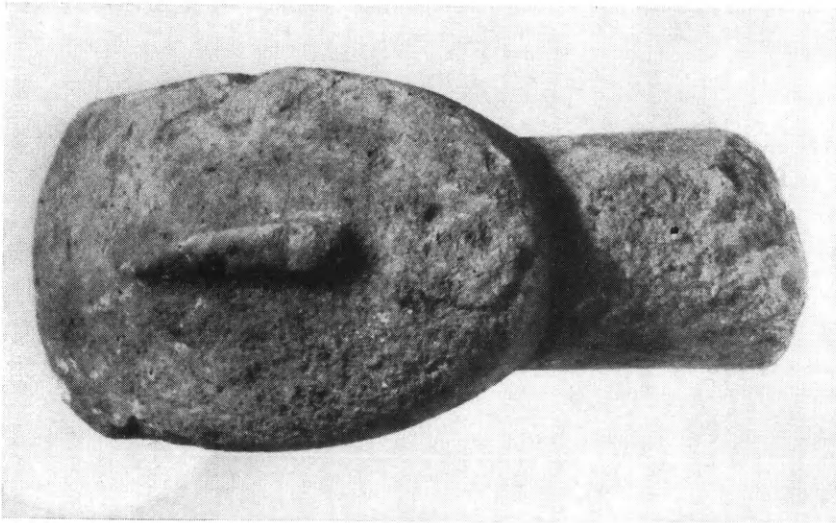
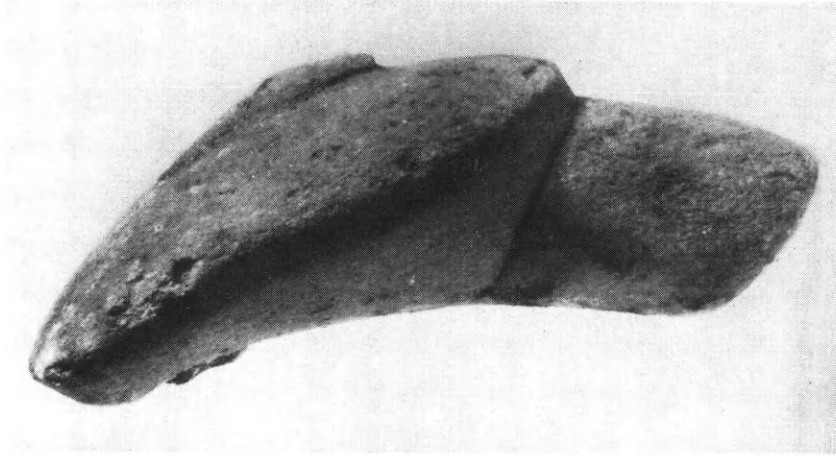
Ἐκτὸς τῆς ἐρεύνης εἰς τὸ θέατρον ἐγένοντο τρεῖς τομαὶ εἰς τὸν μεταξὺ τῆς Νοτίας Στοᾶς καὶ τοῦ κτίσματος Η (τέμενος τῆς ἀρχαίας Ἀγορᾶς) χῶρον. Εἰς τὴν πρώτην τομὴν, διαπλατυθεῖσαν ἐν συνεχείᾳ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευράς, ἀπεκαλύφθη κατασκευὴ ὁμοιάζουσα πρὸς βωμόν, ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐξ ὑλικῶν ἐκ παλαιότερων κτηρίων. Εἰς ἑτέραν τομὴν ὀλίγον βορειότερον τῆς πρώτης, ἀπεκαλύφθη δάπεδον ἀπαρτιζόμενον ἐκ πολλῶν στερεῶν στρωμάτων, ἀνήκον ἴσως εἰς τμήμα δρόμου τῆς Ἀγορᾶς.

Μεταξὺ τῶν συγκεντρωθέντων εὐρημάτων (ὄστρακα χρονολογούμενα ἀπὸ τῆς ἀρχαϊκῆς μέχρι καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς) ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι μέγα θραῦσμα πηλίνης ἀρχαϊκῆς σίμης τοῦ πρωτοῦ βου αἰῶνος π.Χ., τοῦ τύπου τῶν λεγομένων παλαιοῖταλικῶν. Ἐτερον ὅμοιον τεμάχιον εἶχεν εὑρεθῆ κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Walter ἀνασκαφὰς τῆς Ἡλιδος. Τοῦ ἰδίου τύπου πολυάριθμα τεμάχια ἔχουν εὑρεθῆ καὶ εἰς τὸ Ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας.

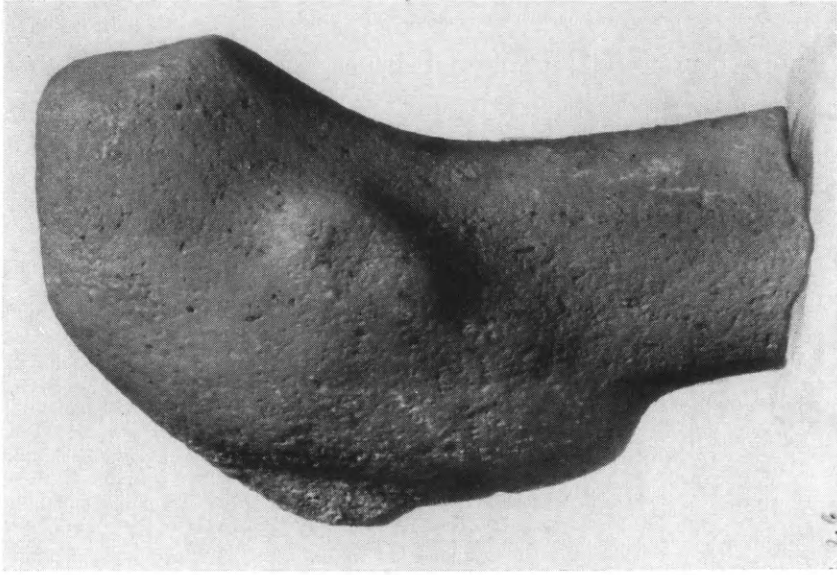
Τέλος διὰ τοῦ τοπογράφου μηχανικοῦ κ. Σ. Λαγοδήμου, τοῦ Κέντρου Οἰκιστικῆς Δοξιάδης, συνεπληρώθη τὸ τοπογραφικὸν σχέδιον τῆς Ἡλιδος, περιλαβὸν ἅπαντα τὰ μέχρι τῆς στιγμῆς ἀποκαλυφθέντα ἢ γνωστὰ ἐξ ἀρχαιοτέρων σχεδίων περιηγητῶν κτήρια καὶ νεκροταφεῖα ὀλοκλήρου τῆς ἀρχαίας πόλεως. Διὰ τῆς ἀποτυπώσεως ταύτης καθίσταται φανερὰ ἡ τεραστία ἑκτασις, τὴν ὁποίαν κατελάμβανεν ἡ ἀρχαία πόλις, οὔσα μία ἐκ τῶν πολυανθρωποτέρων τῆς Πελοποννήσου.

15. ΝΑΞΟΣ

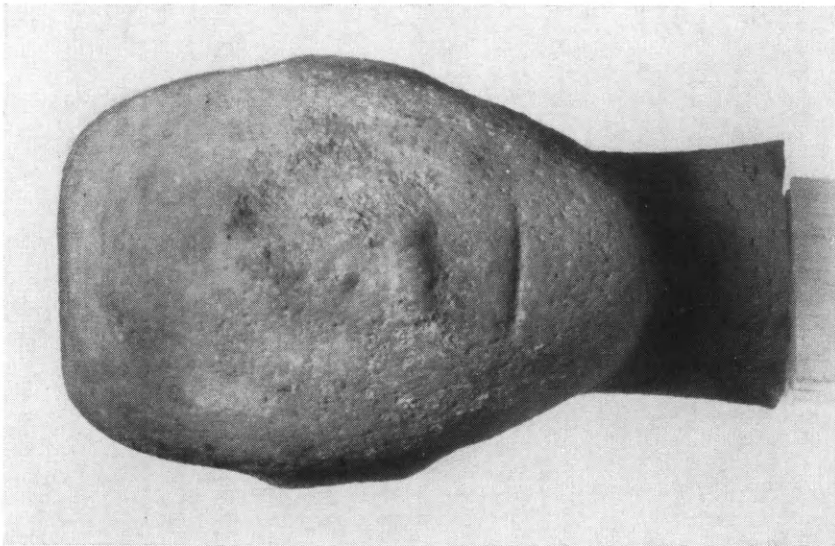
Ἐκ τῶν δύο τομέων τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Νάξου τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀνασκαφέως καθηγ. κ. Ν. Μ. Κοντολέοντος ἐστράφη κυρίως πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Ἀπλωμάτων ἐκτεινομένην («Κυκλαδικήν») νεκρόπολιν, ἣτις, ὅπως ἐφάνη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, διασφύζει παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας καταστροφὰς σημαντικώτα-

Είχ. 83. 'Απλώματα. Κεραλή ειδωλίου εκ τού τάφου XXIII (προσθήκ. καὶ πλαγία ὄψις).

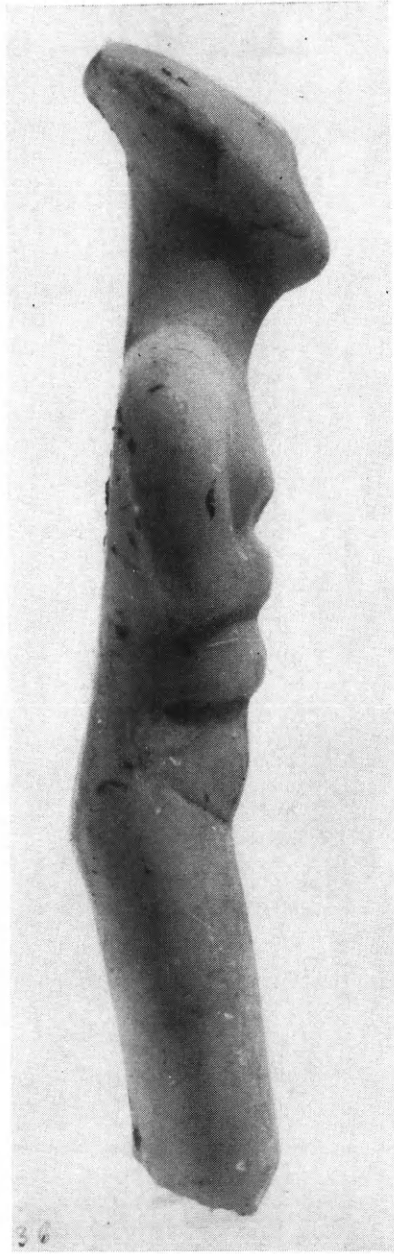

Εικ. 84. Απλώματα. Κεραλή ειδολίου ἐκ τοῦ τάφου XXIII (προσθία καὶ πλαγία ὄψεις).

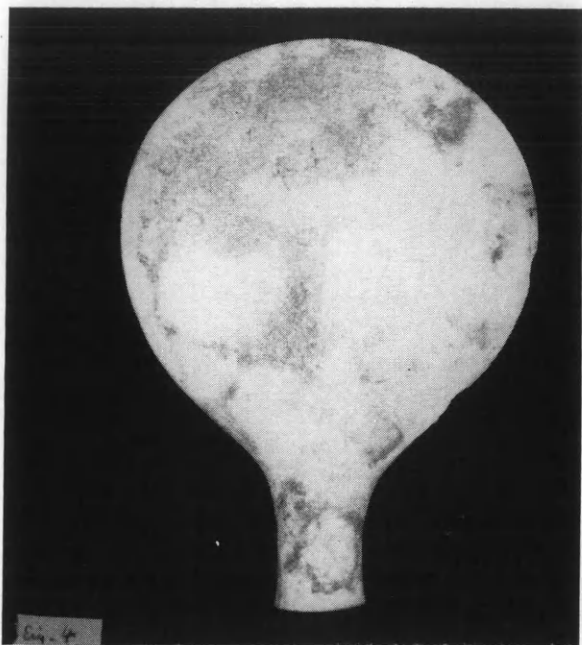

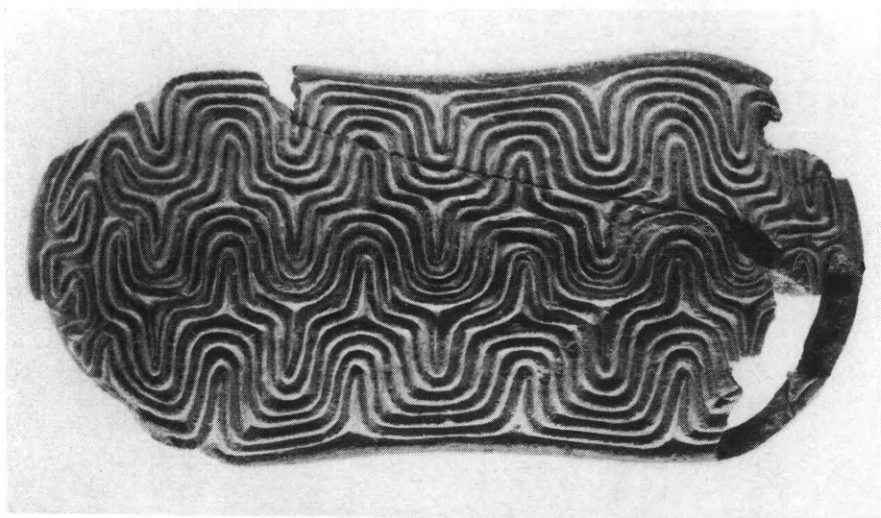
Εικ. 85. Ἀπλώματα. Εἰδώλιον ἐκ τοῦ τάφου XXIII (πλαγία ὄψις).

Εικ. 86. Ἀπλώματα. Εἰδώλιον ἐκ τοῦ τάφου XXIII (πλαγία ὄψις).

Εικ. 87. 'Απλώματα. *Μαρμάριον* τηγανόσχημον ἀγγεῖον ἐκ τοῦ τάφου XXIII.

Εικ. 88. 'Απλώματα. Πῶμα ἐκ στεατίτου διπλῆς πυξίδος (τάφος XXI).

τα ἀκόμη κτερίσματα εἴτε ἐντὸς τοῦ διασωθέντος πυθμένος τῶν τάφων εἴτε καὶ ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως.

Κυκλαδικὰ μαρμάρια εἰδῶλια ἀνευρέθησαν καὶ ἐφέτος εἰς ἰκα-

νοποιητικὸν ἀριθμὸν καὶ, κυρίως, νέας ποικιλίας. Ἐκ τοῦ τάφου XXIII, ἐνὸς τῶν σημαντικωτέρων, προέρχεται ἡ κεφαλὴ τῆς εἰκό-
νος 83, ἀξιόλογος ὄχι ἀπλῶς μόνον διὰ τὸ μέγεθός της, 13 ἐκ.,
ἀλλὰ τῆς διὰ τοῦτου πραγματοποιουμένης ἰσχυρᾶς πλαστικῆς ἀρ-
θρώσεως διὰ μιᾶς σχεδὸν «γεωμετρικῆς» ἀκριβείας, τὴν ὁποίαν

Εἰκ. 89. Ἀπλώματα. Τεμάχιον κρατῆρος ἐνεπίγραφον (ἐκ τῆς ἐπιχώσεως).

ὀρίζουν αἱ σαφεῖς καὶ ὀξεῖαι ἀκμαὶ τῶν διαφόρων μερῶν αὐτῆς.

Ἡ ἀντίθεσις εἶναι προφανῆς πρὸς τὴν κεφαλὴν τῆς εἰκ. 84, τὴν ἰσχυρὰν «φυσιοκρατικὴν» ἀπόδοσιν τῶν μορφῶν, τὴν ὁποίαν φανερώνει ὄχι μόνον ἡ πλαστικὴ διάπλασις τῶν ὠτων, τοῦ στό-
ματος, ἐν μέρει τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ὅλη ὀργανικὴ σχεδὸν
δόμησις: διάκρισις τῶν ἄνω ἀπὸ τὸ ὀπίσθιον τμημα τοῦ κρανίου,
διαχωρισμὸς τῆς περιοχῆς τῶν ὠτων, χωρὶς τὰς ὀξείας τμήσεις
τῆς προηγουμένης.

Ἡ προσπάθεια τῆς ἀναγωγῆς τοῦ σώματος εἰς τὸν γεωμε-
τρικόν του πυρῆνα χωρὶς νὰ προδίδεται ἡ πλαστικὴ οὐσία τῶν μορ-
φῶν εἶναι φανερὰ ἐπίσης εἰς δύο εἰδῶλια (εἰκ. 85, 86). Τὸ ἄρτιον

ἀριστερά, ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου XXIII καὶ τὸ ἄνευ κνημῶν δεξιὰ ἀνήκουν εἰς τὸν αὐτὸν τύπον ἀλλ' ἢ διάφορος πλαστικὴ ἀντίληψις εἰς ἑκάτερον εἶναι ἀπαραγνώριστος.

Πολλά, ὡς καὶ τὰ εἰδώλια, εἶναι καὶ τὰ ἀνευρεθέντα μαρμάρινα ἀγγεῖα. Δεικνύεται ἓν μόνον, ἀπροσδόκητον εὔρημα, εἰκ. 87,

Εἰκ. 90. Ἀπλώματα. Χρυσοῦν νόμισμα Τιβερίου - Μαυρικίου.

ἦτοι ἐν ἐντελῶς ἄρτιον τηγανόσχημον ἀγγεῖον, τὸ πρῶτον μαρμάρινον τὸ ὁποῖον ἀνευρίσκεται μετὰ τὸ πλῆθος τῶν πηλίνων, τῶν ὁποίων ἐν ὀλόκληρον καὶ πολλὰ τεμάχια ἀνευρέθησαν καὶ ἐφέτος. Τὸ μαρμάρινον τηγάνιον προέρχεται ἐπίσης ἐκ τοῦ τάφου XXIII, ἔφερε δέ, ὅπως καὶ ὅλα τὰ κτερίσματα τοῦ τάφου καὶ τὸ χῶμα ἐπίσης ἴχνη κυανοῦ χρώματος.

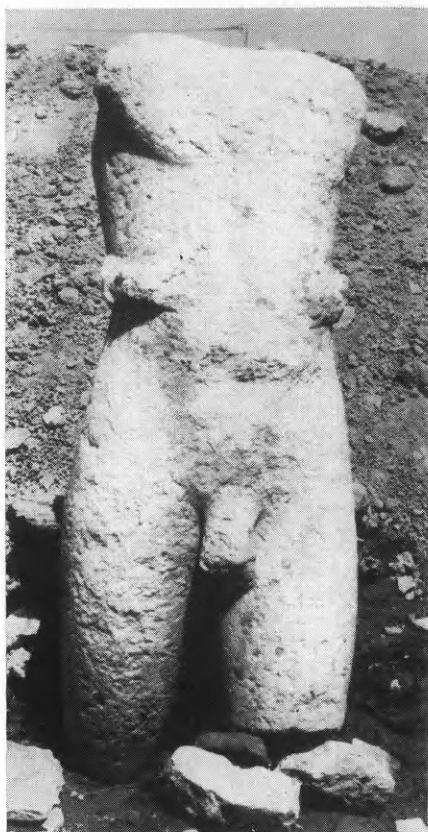
Ἐκ τοῦ τάφου XXI προέρχεται τὸ πῶμα (εἰκ. 88) διπλῆς πυξίδος, ἐκ στεατίτου μὲ τὴν λεπτοτάτην λαβυρινθοειδῆ διακόσμησιν, ἣτις ἐκάλυπτε καὶ τὸ σῶμα τῆς πυξίδος, τῆς ὁποίας διεσώθησαν μικρὰ τεμάχια.

Τὰ σημαντικώτερα τῶν εὑρημάτων, εἶναι κυρίως λίθινα καὶ

Εικ. 91. Γκρόττα. Τεμάχιον αναγλύφου ἀμφορέως.

ὁστέινα ἐργαλεῖα· ὀλιγώτερα εἶναι τὰ πήλινα καὶ τὰ μέταλλα, μεταξὺ τῶν ὁποίων μνημονευτέον ἀργυροῦν κοχλιάριον.

Εἰκ. 92. Γκρόττα. Κοῦρος με ὀριζοντίως προσκεκολλημένας τὰς χεῖρας.
Προσθία καὶ πλαγία ὄψις (σωζ. ὕψος 0.95 μ.)

Οἱ τάφοι τῆς γεωμετρικῆς καὶ τῆς ἀρχαϊκῆς γενικῶς ἐποχῆς διακρίνονται μόνον ἀπὸ τοὺς διασωθέντας ἐν μέρει λάκκους καὶ λαξεύματα καὶ τὰ ἐν τῇ ἐπιχώσει συλλεγένητα ἀξιόλογα τεμάχια, ἀγγείων κυρίως.

Μνημονευτέον μόνον τεμάχιον κρατῆρος ἐνεπίγραφον (εἰκ. 89). Πιθανώτατα πρόκειται περὶ ὀνόματος λήγοντος εἰς — ναξύης κατὰ τὸ χηραμύης κ.τ.ό.

Ὁ καταλαβὼν τὴν περιοχὴν οἰκισμὸς τῶν ὑστέρων χρόνων καθορίζεται γενικῶς ἀπὸ δύο εὐρεθέντα νομίσματα: τὸ ἐν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου καὶ τὸ ἄλλο (εἰκ. 90) ἀνέπαφρον — «ἀνθος νο-

Εἰκ. 93. Γκρόττα. Τεμάχιον κούρου μικροῦ μεγέθους
(σωζ. ὕψ. 0.39 μ.)

μίσματος» — χρυσοῦν τοῦ Τιβερίου - Μαυρικίου (582 - 602 μ.Χ.).

Εἰς τὴν Γκρότταν ἡ ἀνασκαφὴ περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ στρῶμα τῆς ἐπιχώσεως, ὁπόθεν ἐξήχθησαν σημαντικώτατα εὐρήματα, τῶν ὁποίων μνημονευτέα ἐνταῦθα:

Τεμάχια ἀναγλύφου ἀμφορέως μὲ παράστασιν δορκάδων εἰς μίαν ζώνην (εἰκ. 91) ἐκ τοῦ τέλους τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

Ἐντελῶς νέα εἶναι ἡ σημαντικὴ καὶ διὰ πρώτην φοράν γινω-

σκομένη παραλλαγή κούρου (εικ. 92) ἔχοντος τοὺς πήχεις μετὰ τῶν χειρῶν οὐχὶ καθειμένους ἀλλὰ μὲ κάμψιν 90° προσκε-

Εἰκ. 94. Γκρόττα. Κεφαλὴ κούρου. Προσθία ὄψις.

κολλημένους ὀριζοντίως ἐπὶ τῶν πλευρῶν, ἑκατέρωθι τῆς κοι-
λιακῆς χώρας. Ἐκ τῶν μέσων περίπου τοῦ βου π.Χ. αἰ.

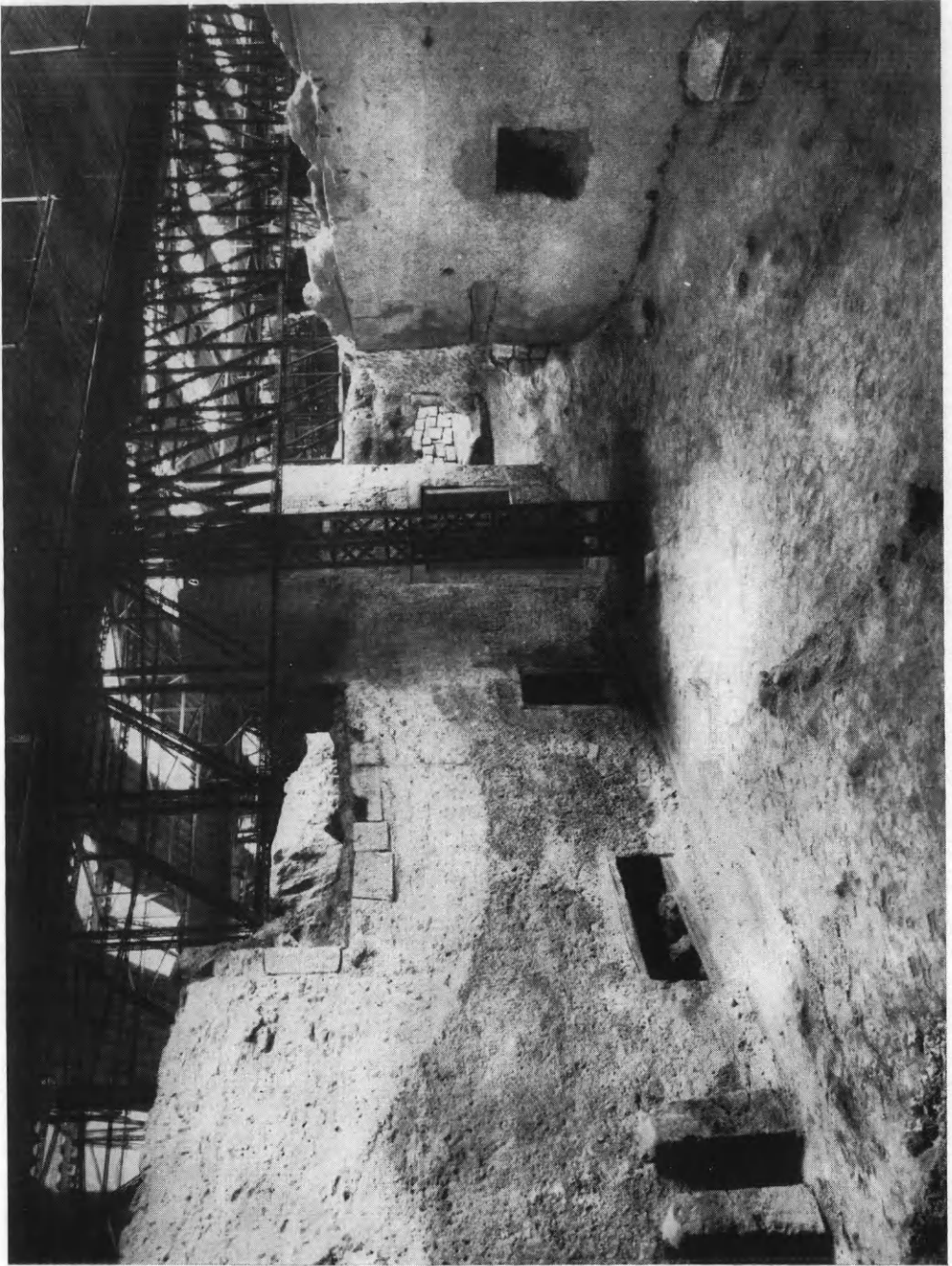
Εἶναι ὁ πρῶτος φυσικοῦ μεγέθους κοῦρος ὁ εὕρισκόμενος εἰς
τὴν περιοχὴν αὐτὴν· εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐνταῦθα ἀνευρισκομένων
κούρων μικροῦ μεγέθους προσετέθη ἐφέτος καὶ ἐν ὠραῖον τεμά-
χιον (εἰκ. 93), σφζ. ὕψους 39 ἐκ. μὲ καθειμένας τὰς χεῖρας.

Εἰς μικρὸν κοῦρον ἀνήκει ἐπίσης (εἰκ. 94, 95) ἡ μικρὰ ἀρτία κεφαλὴ, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι διάχυτος ἡ ἰωνικὴ αἴσθησις τῆς ζωῆς

Εἰκ. 95. Πλαγία ὄψις τῆς κεφαλῆς εἰκ. 94.

(δεύτερον τέταρτον τοῦ βου π.Χ. αἰ.). Ἄσυνήθης εἶναι εἰς τὰς Κυκλάδας κατὰ τοὺς μεταδαιδαλικούς χρόνους ἡ ὀριζοντία κόμμωσις τῆς νέας κεφαλῆς, περιοριζομένη ὅμως εἰς τὸ ὀπίσθιον μόνον μέρος.

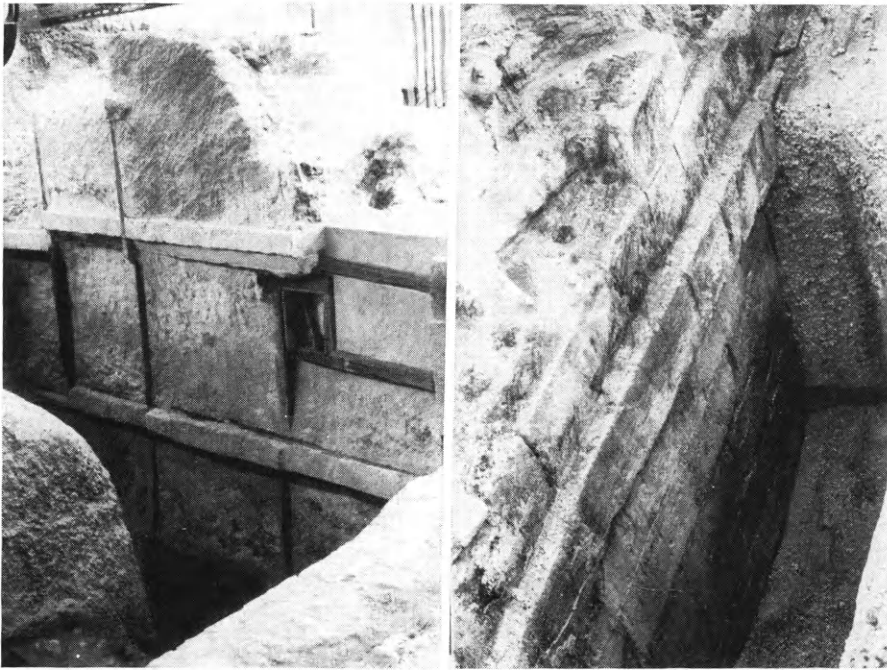

Είλκ. 96. 'Η πλατεία «Πρίγνονον». Δεξιά ή συνοικία Δ1. 'Αριστερά ή Δυτική Οδία. Μεταξύ τούτων ή 'Οδός Τελχίνων βαίνουσα προς Β.

16. ΘΗΡΑ. Ἀκρωτήρι

Συνεχίσθησαν καὶ ἐφέτος διὰ τοῦ καθηγ. κ. Σπ. Μαρινάτου αἱ εἰς Ἀκρωτήρι τῆς Θήρας ἀνασκαφαί.

Λόγῳ τοῦ λεπτοῦ τῆς ἐργασίας κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς μεγάλης ἐκτάσεως τῶν ἐπιφανειῶν τῶν καλυ-

Εἰκ. 97. Ἀριστερά: Ἡ Ἐεστὴ 2, Βόρειος τοῖχος. Διακρίνονται, χωριζόμενα διὰ προεχόντων πελεκητῶν γείσων, τὸ ἰσόγειον καὶ δύο ὑπερκειμένα πατώματα. Δεξιά: Ἡ Ἐεστὴ 4, Βόρειος τοῖχος, ἰσόγειον καὶ τμήμα ἀνωγείου.

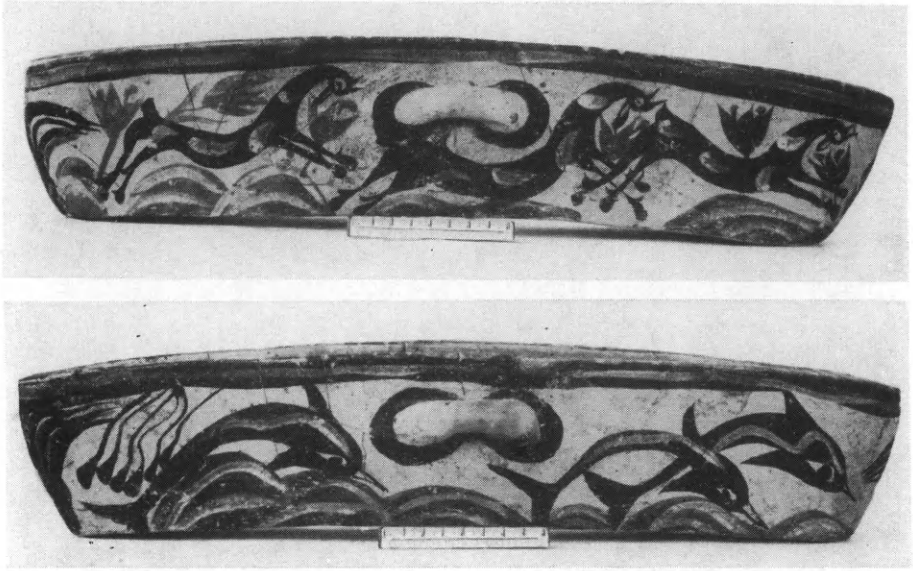
φθεισῶν διὰ στέγης Dexion, αἱ ἀνασκαφαὶ ἐξετάθησαν ἀπὸ Αὐγούστου μέχρι Νοεμβρίου.

Κύριος σκοπὸς ὑπῆρξεν ἀνασκαφικῶς μὲν νὰ καθαρισθῶσι καὶ νὰ στερεωθῶσιν ἡ «Οἰκία τῶν Γυναικῶν» καὶ ἡ «Δυτικὴ Οἰκία», γενικώτερον δέ, νὰ κερδίσωμεν σαφεστέραν εἰκόνα τοῦ κυρίου χαρακτῆρος τῆς ἀνασκαπτομένης πόλεως, ὥστε ἡ μέλλουσα ἔρευνα νὰ μὴ διεξάγεται εἰκῆ, ἀλλὰ κατὰ τὸ δυνατόν ἐλλόγως.

Ἡ «Οἰκία τῶν Γυναικῶν», ἔνθα σπουδαῖαι τοιχογραφίαι εἶχον εὑρεθῆ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ προηγουμένου ἔτους, ἀπεδείχθη

εὐμέγεθες οἰκοδόμημα, οὗ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι κεντρικὴ αὐλὴ ἢ φωταγωγὸς τετράγωνος καὶ πέριξ αὐτοῦ κλίμαξ λιθίνη. Δύο πατώματα διατηροῦνται καλῶς καὶ ἔσχομεν κεραμεικὴν ἄφθονον καὶ ἀξιόλογον.

Ἡ ἤδη περίφημος «Δυτικὴ Οἰκία» συνάπτεται σχεδὸν πρὸς Νό-

Εἰκ. 98. Κύμβα ἐκ τῆς Δυτικῆς Οἰκίας. Ἐντόπιος πολύχρωμος ρυθμός. Ἡ κυρία πλευρὰ δεικνύει ἀγριμαῖα νεμέμενα κρόκους, ἢ ὀπισθία φέρει νηχομένους δελφίνας.

τον. Ἐκαθαρίσθη τελείως σχεδὸν τὸ περίγραμμα αὐτῆς, ἰδιαίτατα ἢ πρόσοψις, ἣτις ἀνοίγεται πρὸς τὸ «Τρίγωνον», δηλαδὴ τριγωνοειδῆ διαπλάτυνσιν τῆς Ὁδοῦ Τελχίνων, ὥστε ἐνταῦθα νὰ δημιουργηθῆται μικρὰ τριγωνικὴ πλατεῖα (εἰκ. 96). Ἐσωτερικῶς ἀνεσκάφη μόνον ἡ Δυτικὴ πλευρὰ (δωμάτια 4 καὶ 5), διότι περιεῖχον σπουδαιοτάτας τοιχογραφίας. Ἐπὶ πλέον ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν μικρὸν δωμάτιον μετὰ κόγχης καὶ καθέτου σωληνωτοῦ ἀγωγοῦ, εἴτε λουτρὸν εἴτε τόπος προσφορᾶς σπονδῶν. Ἐσωτερικαὶ κλίμακες καὶ πλῆθος κεραμεικῆς ὑπάρχουν εἰς τὸ ἄσκαφον ἔτι τμῆμα.

Ἀνατολικῶς ἐκτείνεται, τεθαμμένον εἰσέτι, σπουδαῖον τμῆμα τῆς πόλεως. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1967 ἐξηκριβώθη ἐκεῖ ἡ ὕπαρξις μεγάλης ξεστῆς κατασκευῆς, τότε «Ἀρβανίτη 2» κληθείσης. Νῦν

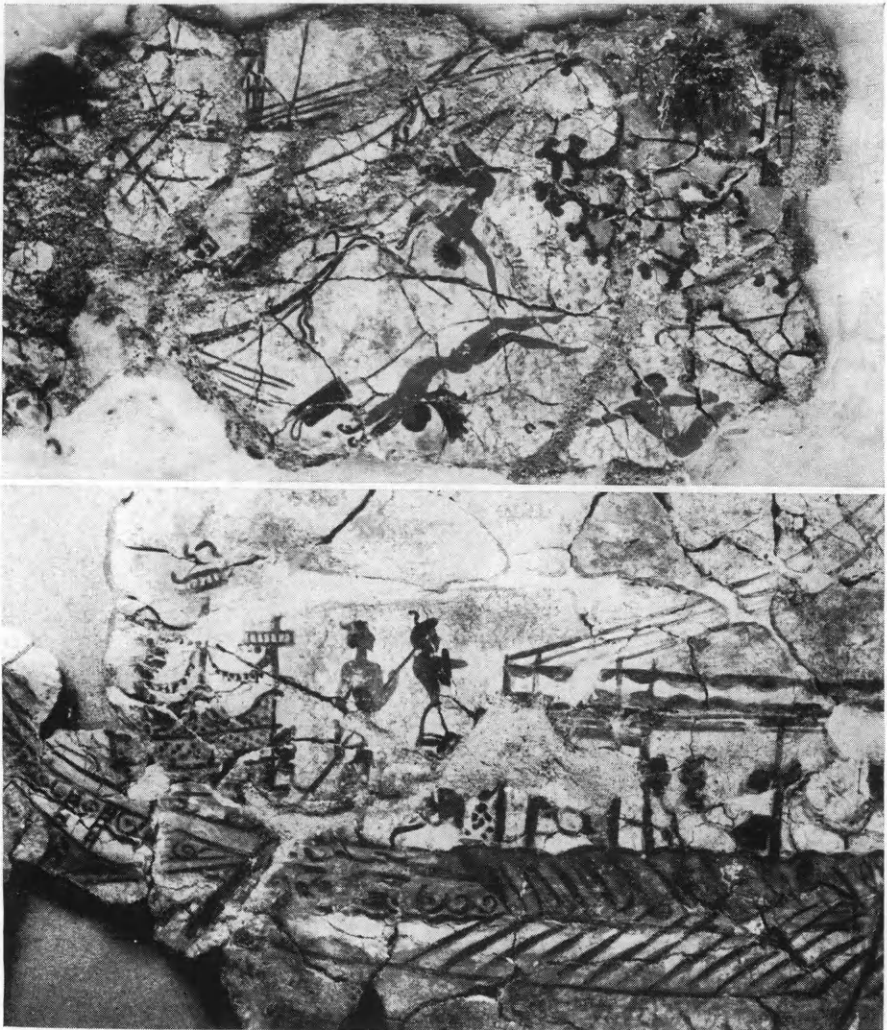
ἔλαβε τὸν χαρακτηρισμὸν «Ἐεστὴ 2». Ἡ ἐπέκτασις τῆς ἐρέυνης πρὸς τὰ ἐκεῖ ἔδειξεν, ὅτι πρόκειται περὶ οἰκοδομῆς, ἣς ἡ Νοτία πλευρὰ ἔχει μῆκος ἄνω τῶν 20 μέτρων. Τοῦ Βορείου τοίχου μόνον τμῆμα ἐκαθαρίσθη καὶ ἔδειξεν, ὅτι τρία πατώματα εἰς ὕψος διατηροῦνται, χωριζόμενα ὑπὸ γείσων (εἰκ. 97).

Εἰκ. 99. Τοιχογραφία τοῦ Ἀλιέως. Δυτικὴ Οἰκία.

Σχεδὸν συναπτομένη πρὸς Νότον ἀπεκαλύφθη ἐτέρα μεγαλοπρεπῆς οἰκοδομῆ. Μόνον τμήματα τοῦ Δυτικοῦ καὶ τοῦ Βορείου τοίχου ἐκαθαρίσθησαν. Σύγκεινται ἐξ ὁλοκλήρου ἐκ πελεκητῶν λίθων. Ὁ Β. τοῖχος τῆς «Ἐεστῆς 4», ὡς ὠνομάσθη, διατηρεῖται εἰς ὕψος δύο πατωμάτων, ἔχει ὕψος ἄνω τῶν 6 μέτρων καὶ οὐδὲν ἄνοιγμα παρουσιάζει (εἰκ. 97, δεξιὰ).

Ἡ βραχύτης τῆς παρουσίας ἐκθέσεως δὲν ἐπιτρέπει ἢ ὀλίγας λέξεις περὶ εὐρημάτων. Ἡ κεραμεικὴ ὑπῆρξεν ἄφθονος, ἐν μέρει

Εἰκ. 100. Δύο σκηναὶ ἐκ τῆς μικρογραφικῆς ζωφόρου τῆς Δυτικῆς Οἰκίας. Ἐνω ναυμάχοι ἢ ναυαγοί. Κάτω, μία τῶν ἐξ μακρῶν νεῶν. Τριήραρχος ἐντὸς τοῦ θαλαμίσκου του καὶ καθημένη μορφὴ ἐκτὸς τούτου. Κυβερνήτης κρατῶν πελώριον πηδάλιον, κελουστῆς, κωπηλάται, ἐπιβάται καθήμενοι ὑπὸ σιάδος.

λίαν ἀξιόλογος. Ἐκ τῶν ἐντοπίων ἀγγείων ἀρκετὰ εἶναι πολύχρωμα. Ὡς παράδειγμα δεικνύομεν μίαν κύμβην ἐκ τῆς Δυτικῆς Οἰκίας,

ἦτις φέρει ἀγριμαῖα νεμόμενα ἐντὸς ἄλλους κρόκων καὶ δελφῖνας ὑπὲρ τὰ κύματα σκιρτῶντας (εἰκ. 98).

Ἡ Δυτικὴ Οἰκία, ὡς ἀνεμένετο, παρέσχε τοιχογραφίας ἀνωτέρας πάσης προσδοκίας. Εἷς ἀλιεύς, σχεδὸν φυσικοῦ μεγέθους, διεσώθη ἀκέραιος. Ὁ νεανίας δύναιται νὰ παραβληθῇ ἀφόβως πρὸς τὰ εὐγενέστερα κεραμεικὰ προϊόντα τοῦ κλασσικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀποτελεῖ ἐπὶ πλέον καὶ τὸν πρῶτον φορητὸν ζωγραφικὸν πίνακα. Τὸ κονίαμα εἶχε στερεωθῆ ἐπὶ λεπτῆς πλακὸς πηλοῦ καὶ μετὰ τὴν ζωγράφισιν εἶχεν ἀναρτηθῆ ἐπὶ τοῦ Β. τοίχου τοῦ δωματίου 5, ὁπόθεν ὠλίσθησεν εἰς τὸ πάτωμα χωρὶς νὰ θραυσθῆ (εἰκ. 99).

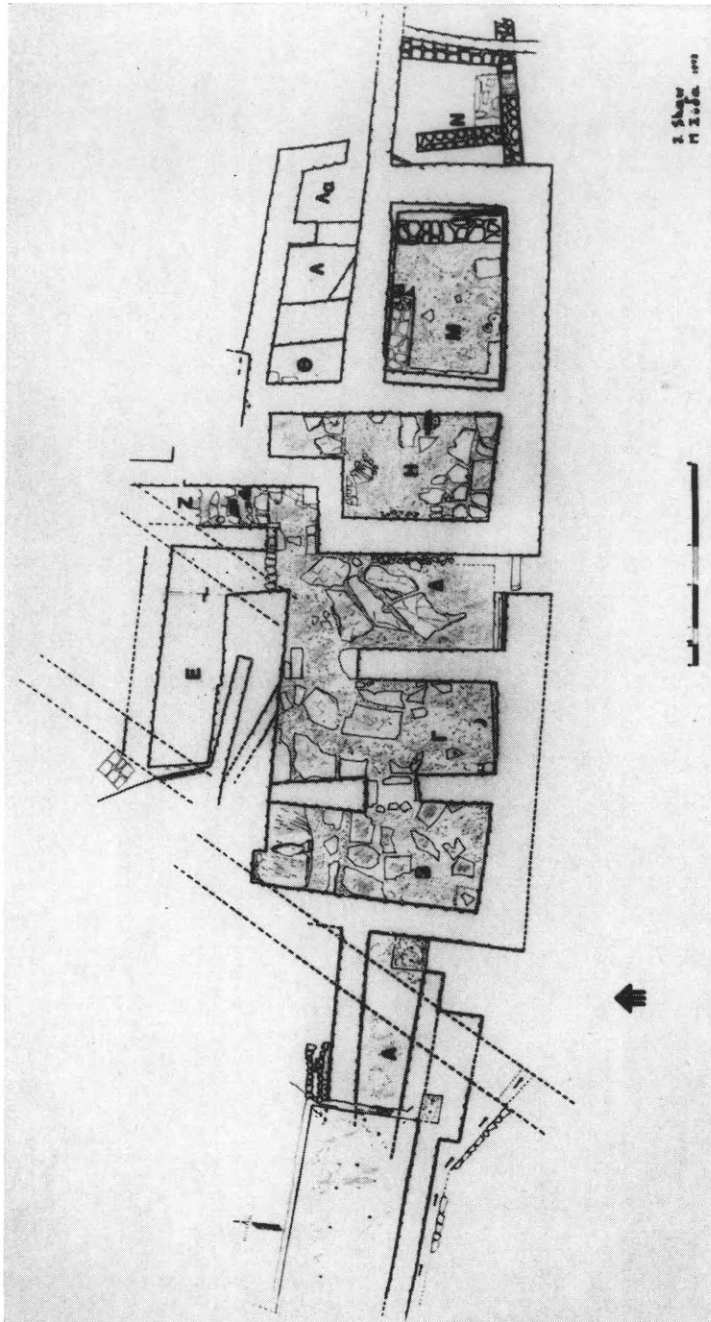
Τὸ ἀπροσδόκητον ὅμως εὕρημα ἦτο ὀλόκληρος ζωφόρος ἐκ τοῦ αὐτοῦ δωματίου, μήκους ἄνω τῶν 6 μέτρων, ἦτις εἶναι ἡ μακρῶ πληρεστάτη μέχρι σήμερον εὑρεθεῖσα. Ἡ σπουδαιότης αὐτῆς, ἡ καλλιτεχνικὴ εἶναι μεγάλη, ἀλλ' ἀκόμη μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἱστορικὴ τῆς σημασία. Ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε μελέτης τῶν τεμαχίων καθίσταται σαφές, ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς θαλασσίας περιπετείας ἐξελισσομένης μεταξὺ τριῶν πόλεων. Ἡ πρώτη εἶναι πολὺ ἐλλιπής, ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα εἶναι εὐγλωττα: Ναυαγοί (εἰκ. 100 ἄνω), οἵτινες εἶναι ἔργα καταπληκτικοῦ πράγματι καλλιτέχνου, Μυκηναῖκοι πολεμισταί, ἀπαγωγὴ λείας, τείχη καὶ πύργοι.

Τὰ πλοῖα εἶναι ἐν συνόλῳ ἕξ. Ἀπίστευτον στρατιωτικὴν πειθαρχίαν ἀποπνέουν τὰ καταστρώματα μὲ τοὺς ἐρέτας κινουμένους ὡς μηχανάς, τὸν τριήραρχον, τὸν κυβερνήτην, τὸν κελευστήν καὶ τοὺς ἐπιβάτας εἰς τὰς θέσεις των (εἰκ. 100 κάτω).

Αἱ δύο ἄλλαι πόλεις παρουσιάζουν προβλήματα, ἅτινα εἶναι ἀδύνατον ἔστω καὶ ἀπλῶς νὰ μνημονευθῶσιν ἐνταῦθα. Εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι συνεπάγονται μεγάλῃς σημασίας ἱστορικὰ συμπεράσματα, ἅτινα θέλουν ἐρμηνεύσει πληρέστερον τὸν βίον τῶν κατοίκων τοῦ Αἰγαίου.

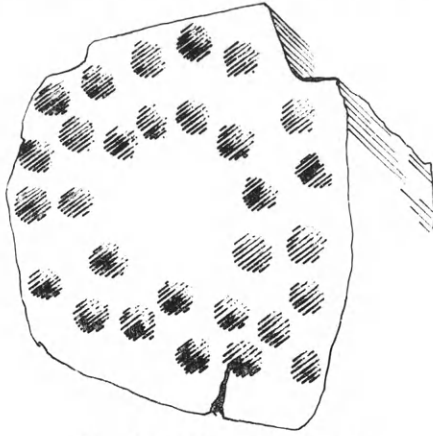
17. ΖΑΚΡΟΣ

Δι' ἐνδεκάτην περίοδον, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1962, συνεχίσθη διὰ τοῦ καθηγ. κ. Ν. Πλάτωνος ἡ εἰς Κάτω Ζάκρον ἀνασκαφὴ πρὸς περαιτέρω ἀποκάλυψιν τοῦ μινωικοῦ ἀνακτόρου καὶ τῶν παραρτημάτων του μὲ τὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα (παρένθ. πίν. Α')

Είχ. 101. Κάτοψις τοῦ ὑπὸ τὴν ἀνατολικὴν πτέρυγα τοῦ ἀνακτόρου παλαιουανακτορικῶ ἡθροῦ.

1) Τοῦ ὑπὸ τὴν ἀνατολικὴν πτέρυγα τοῦ ἀνακτόρου παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου, τὸ ὁποῖον δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι τὸ παλαιότε-

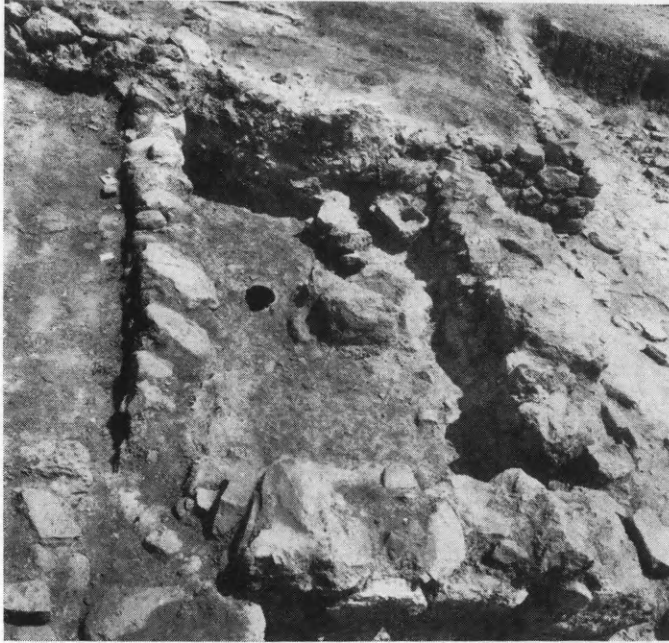
Εἰκ. 102. Κέρνος πανσπερμίας.

Εἰκ. 103. Τὰ δωμάτια Π καὶ Ν τοῦ παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου τῆς Α. πτέρυγος τοῦ Ἀνακτόρου, ἐκ ΒΑ.

ρον ἀνάκτορον, ἠρευνήθησαν πληρέστερον τὰ ἤδη ἀνασκαφέντα δωμάτια Α-Μ καὶ εἰς τὰ πλεῖστα τούτων ἀνευρέθησαν τὰ παλαιότερα πλακόστρωτα δάπεδά των καὶ διηκριβώθησαν πολλὰ λεπτομερῆ

στοιχεία τῆς παλαιοτέρας, παλαιοανακτορικῶν χρόνων, διαρρυθμι-
σεῶς των (εἰκ. 101). Εἰς τὴν βαθυτέραν ἐπίχλωσιν ἀνεκαλύφθη ση-
μαντικὴ κεραμεικὴ τῶν χρόνων ἐπαναχρησιμοποίησεως, κατὰ τὴν
πρώτην νεοανακτορικὴν φάσιν MM III, διάφορα λίθινα ἀντικείμε-
να, μέγας ἀριθμὸς ἀγνύθων καὶ δείγματά τινα πηλοπλαστικῆς·

Εἰκ. 104. Τὸ ἐργαστηριακὸν δωμάτιον Γγ τοῦ Ἰσχυροῦ κτηρίου μετὰ τὴν
σκάφην καὶ τὸν συλλεκτῆρα, ἐκ Β.

εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα καὶ εἰς τὸ ἐπιχλωσθὲν δωμάτιον Α ἀνευ-
ρέθησαν σκευὴ τῶν τελευταίων παλαιοανακτορικῶν χρόνων. Ἀνευ-
ρέθη ἡ διατειχισθεῖσα εἴσοδος τοῦ δωματίου Ζ καὶ εἰς τὴν κλιμα-
κίδα Ζ ἀνεκαλύφθησαν τμήματα βαθμίδων παλαιοτέρας κλίμακος·
εἰς τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου Η ἀνεκαλύφθη πλάξ μετὰ σπειροειδῶς
διατεταγμένα βαθύσματα, εἶδος κέρνου πανσπερμίας (εἰκ. 102).
Ὑπὸ τὸ δωμάτιον Μ ἀνεφάνησαν τοῖχοι παλαιοτέρου ἔτι κτηρίου,
τὸ ὁποῖον ἐπεκτείνεται ἀνατολικώτερον εἰς τὰ διαμερίσματα Ν καὶ
Π, τὰ ὁποῖα νῦν τὸ πρῶτον ἠρευνήθησαν. Εἰς τοὺς τελευταίους
τούτους χώρους ἐγένετο λεπτομερῆς στρωματογραφικὴ ἔρευνα καὶ
ἀπεδείχθη ἡ ὑπαρξίς κτηρίων κατὰ τρεῖς διαδοχικὰς φάσεις, τῶν

Είκ. 105. Ἡ πλακόστρωτος ἡμικαταστραφεῖσα διακλάδωσις ὁδοῦ ἀμέσως Ν. τοῦ Ἴσχυροῦ κτηρίου, ἐκ ΝΑ.

ὁποίων ἢ παλαιότερα φαίνεται ὅτι εἶναι προανακτορική, ὡς ἐπίσης ἢ ἐπαναχρησιμοποίησις τοῦ δωματίου Π — τὸ ὁποῖον δὲν ἀπεδόθη εἰς τὸ σχέδιον — ὡς βοηθητικοῦ δωματίου μὲ ἀποθέτην, ἔνθα ἀνευρέθη κατὰ χώραν ὠραία λεκανὶς καὶ δωμάτιον μὲ κάδον-συλλεκτῆρα (εἰκ. 103).

Εἰκ. 106. Ἡ ἀνερχομένη κλιμακωτὴ ὁδὸς μετὰ τοῦ Ἰσχυροῦ κτηρίου καὶ τοῦ Κτηρίου Β τῆς Ὁδοῦ λιμένος, ἐκ Β.

2) Εἰς τὸ Κτήριο Β. τῆς Ὁδοῦ λιμένος ἀνεσκάφησαν τμήματα δωματίων καὶ πλακοστρώτων χώρων ἀμέσως πρὸς Ν. τῶν δωματίων Ρ, Ψ, Τ, Υ καὶ Χ· περισυνελέγησαν ἐνδιαφέροντά τινα ἀντικείμενα, ἀλλὰ δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς ἐρεύνης εἰς τὸν τομέα τοῦτον.

3) Εἰς τὸ Ἰσχυρὸν κτήριο ἀνεσκάφη τὸ νοτιώτερον τμήμα, διατεμνόμενον ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ τοίχου, ὃ ὁποῖος ἀρχικῶς εἶχεν ἐκληφθῆ ὡς ἐξωτερικὸς τοίχος τῆς νοτίας προσόψεως. Παρὰ τοίχιον ὀρθογωνίου ἀποθέτου Ν. τοῦ δωματίου Χ περισυνελέγη σημαντικὸν τμήμα ρυτοῦ μορφῆς κεφαλῆς ταύρου ἐκ χλωρίτου, κυρίως ἐκ τοῦ ρύγχους καὶ τῶν μυκτῆρων, τῶν ὁποίων ἐσώθη ἢ ἐκ φύλλων χρυσοῦ ἐσωτερικὴ ἐπένδυσις. Τὸ Ν. τοῦ ἀποθέτου ἐργα-

στήριον Γγ ἦτο ἐφωδιασμένον μὲ λιθίνην σκάφην καὶ πήλινον συλ-
λεκτῆρα δαπέδου (εἰκ. 104)· κατὰ τὴν Δ. γωνίαν τοῦ ἀνευρέθη
ἄφθονος κεραμεικὴ ἐκ κυπέλλων, λοπαδίων καὶ ἄλλων μικροῦ με-
γέθους σκευῶν. Συνελέγη καὶ πυραμιδικὴ βαθμιδωτὴ βᾶσις δι-
πλοῦ πελέκεως ἐκ πηλοῦ.

4) Ἀμέσως Ν. τοῦ Ἰσχυροῦ κτηρίου ἀνεκαλύφθη καὶ ἡρευ-
νήθη μετὰ τὴν καθαιρέσιν προχείρων τινῶν κτηρίων πλακόστρω-
τος διακλάδωσις ὁδοῦ, ἡμικατεστραμμένη (εἰκ. 105), ἀνήκουσα εἰς
τοὺς παλαιοανακτορικοὺς χρόνους καὶ ἡ ὁποία συνηνητᾶτο μὲ τὴν ἐκ
τῆς Ὀδοῦ λιμένος βαθμιδωτὴν ὁδόν, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχή, μὲ πλα-
τεῖς ἀναβαθμοὺς νῦν τὸ πρῶτον ἀνεκαλύφθη (εἰκ. 106).

5) Ἡρευνήθη μέχρι τοῦ βράχου ἢ πρὸ τοῦ Κτηρίου τοῦ πυρ-
γίσκου περιοχῆ, ἔνθα ἀνεκαλύφθη εἶδος κτιστῆς ἐστίας καὶ σύ-
στημα στενῶν ἀποχετευτικῶν ἀγωγῶν, τὸ ὁποῖον πιθανῶς συνέ-
βαλεν εἰς τὸ ἀμέσως, κατὰ τὸν χῶρον LXVI ὑποκείμενον σύστη-
μα, τὸ ὁποῖον νῦν διηρευνήθη πληρέστερον. Ἐπίσης διηκυκρινήθη
ἢ ἀμέσως Δ. τοῦ Κτηρίου τοῦ πυργίσκου ἀνερχομένη πάροδος, ἡ
ὁποία κατὰ διαστήματα εἶχε πωρίνας βαθμίδας.

6) Ἡρευνήθη τὸ ΒΑ. τῶν βοηθητικῶν διαμερισμάτων τοῦ μα-
γειρείου τοῦ ἀνακτόρου — δωματίων L καὶ LIV — βαθῦ δωμά-
τιον κ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνεκαλύφθη ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἀλαβάστρι-
νον σκεῦος μορφῆς ὑψηλοῦ ἀλαβάστρου, συνοδευόμενον ὑπὸ δύο μι-
κρῶν ἀργυρῶν περιτέχνων ἀρυτήρων, προφανῶς προοριζομένων
διὰ τὴν ἀντλησιν τοῦ ὑγροῦ — ἴσως ἀρωματικοῦ ἐλαίου — τοῦ
σκεύους.

7) Ἀνεσκάφη τὸ ΒΑ. τμήμα τοῦ Κτηρίου Β. τοῦ «μαγειρείου»,
περιλαμβάνον τρία μεγάλα τριγωνικῶς διαμορφούμενα διαμερί-
σματα τ, υ καὶ φ. Τὸ κατώτερον στῶμα, ἀμέσως ἄνω τοῦ φυσι-
κοῦ βράχου, ἀπεδείχθη παλαιοανακτορικόν.

8) Συνεπληρώθη ἡ ἔρευνα εἰς τὴν κεντρικὴν περιοχὴν τοῦ βρά-
χου, μεταξὺ τῶν Κτηρίων τῶν ἀποθετῶν κεραμεικῆς καὶ τῶν ἀπο-
θετῶν τοῦ ἱεροῦ, καὶ μάλιστα τοῦ κυρίως παλαιοανακτορικοῦ ἀπο-
θέτου ξ καὶ τοῦ χώρου τοῦ σχηματίζοντος κόγχην κατὰ τὴν Δ.
πλευρὰν τοῦ πρώτου κτηρίου. Συνελέγησαν πολλὰ χαρακτηριστικὰ
δείγματα παλαιοανακτορικῆς κεραμεικῆς.

9) Ἀμέσως ΒΑ. τοῦ δωματίου τοῦ λουτροῦ καὶ τοῦ προθαλά-

μου του — δωμάτια LVIII καὶ LIX τοῦ Ἀνακτόρου — ἠρευνήθη εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον συγκρότημα τριῶν δωματίων — δωμάτια LXXIV - LXXVI — ἔχοντα ἐξωτερικῶς διαμορφούμενον γωνιακῶς ἀνδρωτὸν χώρον — ἐξώστην; — μὲ μικρὸν δωμάτιον LXXVII· τὸ συγκρότημα ἔπαθε ζημίας ἐξ ἐπικαθήσαντος ἰσχυροῦ

Εἰκ. 107. Ἡ κλιμαξ τοῦ κτηρίου Η μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς, ἐκ Δ.

κυρτοῦ τοίχου, ὃ ὁποῖος συνεχίζετο εἰς εὐθὺ τμήμα, ἀποτελέσαν μεταγενεστέρως τὸ Ν. ὄριον τῆς περιοχῆς τοῦ Ἰσχυροῦ κτηρίου, πρὸς τὸ τέρμα τῆς Ὁδοῦ λιμένος.

10) Εἰς τὸ κτήριο Η ἐπερατώθη ἡ ἀποκατάστασις τῆς κλιμακίδος Μ (εἰκ. 107), εἰς τὴν ὁποίαν ἀνακατεσκευάσθη τὸ κεφαλόσκαλον καὶ ἐτοποθετήθησαν τρεῖς βαθμίδες τοῦ ἀνωτέρου σκέλους. Ἐγένοντο καὶ ἄλλαι ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως ἐντὸς τοῦ ἀνακτόρου καὶ μάλιστα πρὸς στερέωσιν τῆς ὀρθογωνίου κρηπίδος (εἰκ. 108), ἴσως μικροῦ προπύλου εἰσόδου, εἰς τὴν Αἴθουσαν τῆς δεξαμενῆς LXII.

Εἰς τὴν Φάραγγα τῶν νεκρῶν ἠρευνήθη τὸ ταφικὸν σπήλαιον τοῦ ἐγχρώμου πιθαμοφορέως, τοῦ ὁποίου ἡ περισυλλογὴ εἶχε γίνῃ

πέρουσι μετά τὸ πέρας τῆς ἀνασκαφῆς μερίμνη τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Shaw καὶ τοῦ φύλακος. Παρὰ τὴν σύλησιν τοῦ σπηλαίου περι-
 συνελέγη ἱκανὸς ἀριθμὸς παλαιοανακτορικῶν καὶ νεοανακτορικῶν
 τῆς πρώτης φάσεως ἀγγείων πηλίνων καὶ λιθίνων, ὡς καὶ ταφικὸς
 καδίσκος κοσμούμενος δι' ἐμπιέστου σχοινίου.

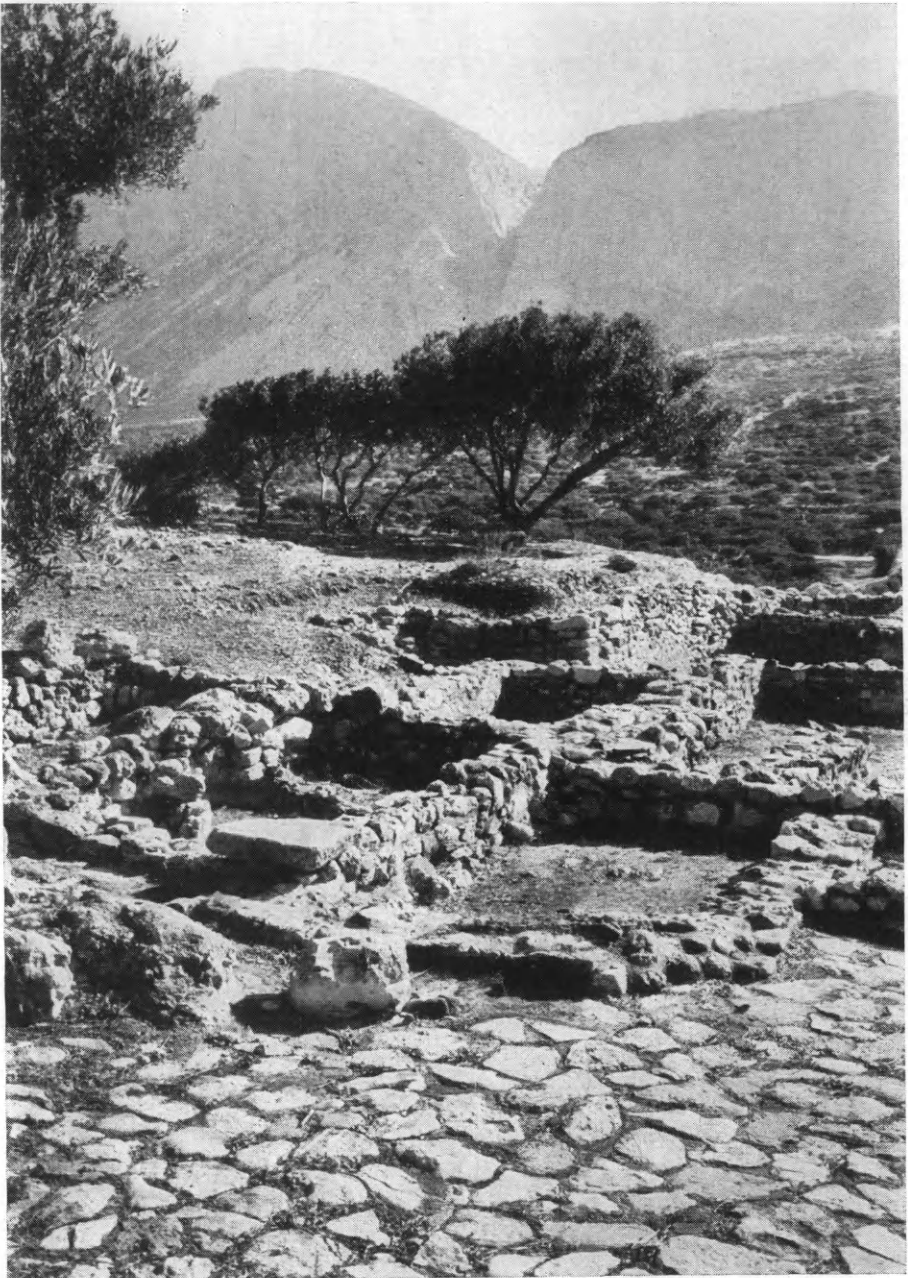

Εἰκ. 108. Ἡ ἀποκατασταθεῖσα ὀρθογώνια κρηπίς τοῦ προδομικοῦ χώρου LXIV
 τοῦ Ἀνακτόρου, ἐξ Α.

Ἡ ἀνασκαφή ἐγένετο εἰς μᾶλλον περιορισμένην κλίμακα παρὰ
 εἰς τὰ προηγηθέντα ἔτη λόγῳ διακοπῆς τῆς χορηγίας Pomerance.

18. ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ

Ἡ μετὰ ἑπτὰ σχεδὸν δεκαετίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἐργασιῶν
 τοῦ R. Seager ἐπανάληψις τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης εἰς τὸ Κεφάλι
 Βασιλικῆς Ἱεραπέτρας ἀφορμὴν εἶχε τὴν προετοιμασίαν πλήρους
 δημοσιεύσεως τοῦ ὕλικου τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν ὑπὸ τοῦ κ.
 Ἄντ. Ζώη. Ἐκρίθη σκόπιμον, ὅπως γίνῃ προσπάθεια νὰ ἀποκτη-
 θοῦν, διὰ νέων στρωματογραφικῶν δοκιμῶν, ἀσφαλῆ στοιχεῖα
 πρὸς καλυτέραν χρονολόγησιν τοῦ ὕλικου τούτου. Ἡ ἐργασία αὐ-

Εικ. 109. «Οικία ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου» (ΠΜ ΠΒ). Μερικὴ ἄποψις ἀπὸ Δ. Εἰς τὸ βᾶθος τμήμα τῆς Βορείου Κοιλιάδος τοῦ Ἴσθμοῦ Ἱεραπέτρας καὶ τῶν ὄρεων τῆς Θριφτῆς.

τὴ ἐπεβάλλετο ἐπὶ πλέον ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Βασιλικὴ θεωρεῖται γενικῶς ὡς ὁ τόπος-κλειὸς τῆς πρώτου μινωικῆς χρονολογίας. Ἡ πρώτη ἀνασκαφικὴ περίοδος (Σεπτέμβριος 1970) ἐπραγματοποιήθη χάρις εἰς τὸ ἐνδιαφέρον τῶν καθηγητῶν Ν. Κοντολέοντος καὶ Σπ. Μαρινάτου, οἱ ὅποιοι ἐφρόντισαν διὰ τὴν ἐξα-

Εἰκ. 110. Κορμὸς μαρμαρίνου κυκλαδικοῦ εἰδωλίου ἐκ τῆς «οἰκίας ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου».

σφάλισιν ἐπαρκῶν πόρων ἐκ τῶν πιστώσεων ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἡ δευτέρα ἀνασκαφικὴ περίοδος (Νοέμβριος 1972) ἐπραγματοποιήθη διὰ πιστώσεων τῆς Ἑταιρείας. Καὶ κατὰ τὰς δύο περιόδους τὴν διεύθυνσιν εἶχεν ὁ κ. Ἄντ. Ζώης, αἱ δὲ ἐργασίαι ἔγιναν μὲ τὴν πολύτιμον συμπαράστασιν τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, διαθέσαντος τεχνικὰ μέσα καὶ ἔμπειρον τεχνικὸν προσωπικόν.

Διὰ τῶν νέων ἐργασιῶν ἐδείχθη ὅτι ἡ Βασιλικὴ κακῶς ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνασκαφέως R. Seager ἀρχαιολογικῶς ἐξηγητὴ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐρευνηθέντα οἰκοδομήματα ἔχουν ἀνάγκην νέας προσεκτικῆς ἐξετάσεως καὶ ἄλλοι χῶροι, οἱ ὅποιοι ἀφέθησαν ἄσκαφοι ὑπ' αὐτοῦ, πρέπει νὰ ἐρευνηθοῦν διότι περικλείουν σπουδαῖα κατάλοιπα ὅλων τῶν μινωικῶν περιόδων.

α) Ἡ ἐργασία εἰς τὴν ΠΜ ΠΒ (= βαθμὶς Βασιλικῆς) «οἰκίαν

ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου» (εἰκ. 109) ἀπέδειξεν ὅτι ἅπασαι αἱ ὑπάρχουσαι ἀποτυπώσεις τοῦ σπουδαιοτέρου γνωστοῦ ΠΜ οἰκοδομήματος εἶναι ἀνακριβεῖς: Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν πτέρυγα εὐρέθησαν ἄσκαφα τμήματα μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐντυπωσιακὸν βαθμιδωτὸν πλακόστρωτον. Ὑπολογίζεται ὅτι τὸ τρίτον τοῦ κτη-

Εἰκ. 111. Ἡ «βόρειος οἰκία» ἀνασκαπτομένη (ΠΜ ΙΙΑ).

ρίου εἶναι ἀκόμη κατακεχωσμένον. Εἰς τοῦτον τῆς Ἀνατολικῆς πτέρυγος εὐρέθη, ἐντοιχισμένος ὡς ἀπλοῦς χάλιξ, κορμὸς κυκλαδικοῦ εἰδωλίου καλῆς τέχνης (εἰκ. 110) πρᾶγμα σημαντικὸν διὰ τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα δημιουργεῖ (σχέσεων Κρήτης - Κυκλάδων καὶ χρονολογικῶν συσχετισμῶν).

β) Μία πρωιμωτέρα οἰκία, ΠΜ ΙΙΑ (= βαθμὶς Κουμάσας), ἀπεκαλύφθη 30 μ. βορείως τῆς Μεγάλης Οἰκίας. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο παράλληλα μακρόστενα δωμάτια καὶ λιθόστρωτον αὐλήν (εἰκ. 111). Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ φαίνεται ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα τῆς πρωίμου ταύτης φάσεως καθὼς καὶ ΜΜ.

γ) Μία ΜΜ ΙΑ οἰκία ἀπεκαλύφθη ἐν μέρει πλησίον τοῦ Βαθμιδωτοῦ πλακοστρώτου. Ἄφθονα εἶναι ἐδῶ τὰ κεραμεικὰ εὐρήματα.

δ) Ἀπεκαλύφθη ἡ ὑπὸ τοῦ Seager ἀπλῶς μνημονευομένη ΥΜ ΙΑ οἰκία, τὴν ὁποῖαν οὗτος εἶχεν ἀνασκάψει κατὰ μέγα μέρος καὶ ἀκολούθως καταχώσει, ἐγκαταλείψας ἐπὶ τόπου ἄφθονον καὶ ἐνδιαφέρον ἀρχαιολογικὸν ὕλικόν. Εὐρέθησαν ὀλίγαι ἀδιατάρακτοι ἐπιχώσεις, ὥστε ἐβεβαιώθη ἡ χρονολογία. Ἡ οἰκία παρὰ τὸ

Εἰκ. 112. Τμῆμα τῆς «οἰκίας Μ» ἀπὸ Β. (ΥΜ ΙΑ). Ὁ διάδρομος τοῦ «κέρνου» καὶ ἡ λιθίνη κλιμάξ.

μικρὸν αὐτῆς μέγεθος ἔχει ἐξόχως ἐνδιαφέρον σχέδιον μὲ ἀρχιτεκτονικὰς ἐκλεπτύνσεις. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δεκάδα δωματίων, διαδρόμων, βεραντῶν, κλιμάκων, μὴ ἀπολείποντος καὶ ἐπισημοτέρου, ἐν μικρογραφίᾳ, «μεγάρου». Τέσσαρα ἐκ τῶν δωματίων εἶναι ἐν μέρει λαξευμένα εἰς τὸν σκληρὸν ἀσβεστολιθικὸν βράχον (εἰκ. 112).

ε) Ἐπεσημάνθη τὸ ὑπὸ τοῦ Seager ἀνασκαφέν (καὶ μὴ δημοσιευθὲν) ΜΜ ταφικὸν περίφραγμα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ νεκροταφείου τῆς Βασιλικῆς. Μία δοκιμὴ εἰς τὴν πλησίον περιοχὴν Συμπόταμα (παρὰ τὸν ποταμὸν) κατέληξεν εἰς τὴν πιστοποίησιν τῆς ὑπάρξεως ἀγροτικῆς ἐγκαταστάσεως μᾶλλον τῆς ἐλληνικῆς ἐποχῆς.

στ) Εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἀνασκαφῆς εὐρέθησαν καὶ συνε-

κεντρώθησαν σωροί αρχαιολογικοῦ ὑλικοῦ, ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ τοῦ Seager. Πολλὰ εἶναι τὰ καλὰ γραπτὰ ἀγγεῖα μεταξύ τοῦ ὑλικοῦ τούτου, τοῦ ὁποῖου ἡ μελέτη θὰ βοηθήσῃ εἰς καλυτέραν γνῶσιν τῆς ἱστορίας τῆς Βασιλικῆς.

Σημειοῦμεν τέλος ὅτι ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Βασιλικῆς εἶναι πιθανὴ ἡ ὑπαρξίς μικρᾶς «μυκηναϊκῆς» ὀχυρώσεως, ὅτι πλησίον ὑπάρχουν σημαντικὰ κατάλοιπα τῆς ὑστερας ἀρχαιότητος, ἐν οἷς ἐξόχως ἐνδιαφέρον ὑδραγωγεῖον (μὲ ὑδαταγωγὸν γέφυραν ὑπὲρ τὸν χεῖμαρρον καὶ αὐλακα φυσικῆς ροῆς), διὰ τοῦ ὁποῖου μετεφέρετο ὕδωρ εἰς τὴν Βασιλικὴν ἐκ τῶν λόφων τῆς Ἐπισκοπῆς καί, τέλος, μικρὰ Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ εἰς τὴν θέσιν παλαιότερου σημαντικοῦ οἰκοδομήματος. Ἐδῶ εὐρέθη καὶ σημαντικὴ ἀρχαία ἐπιγραφή, ἡ ὁποία δὲν κατέστη ἀκόμη δυνατὸν νὰ μεταφερθῇ εἰς τὸ Μουσεῖον λόγῳ τοῦ μεγάλου βάρους τοῦ λίθου καὶ τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τῆς ἀμαξιτοῦ.

Πάντα τὰ ἀποκαλυφθέντα ἀρχιτεκτονικὰ κατάλοιπα ἐστερεώθησαν δι' εἰδικῶν τεχνιτῶν, εἰς οἷαν ἀκριβῶς κατάστασιν εὐρέθησαν (ἄνευ συμπληρώσεων), ὥστε ἤδη ἡ Βασιλικὴ νὰ εἶναι ἐκ τῶν πλέον διδακτικῶν μινωικῶν κέντρων, διαθέτουσα ἀξιόλογα οἰκήματα καὶ τῶν τριῶν μινωικῶν περιόδων.

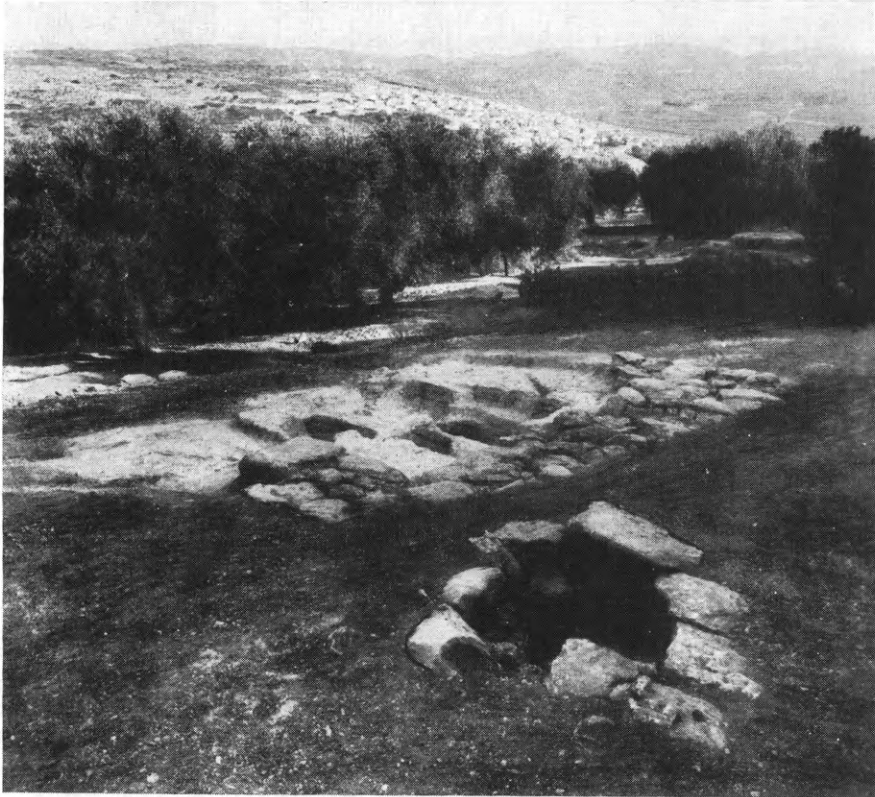
Τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου καθὼς καὶ τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ(;) ὑδραγωγείου ἐγένετο λεπτομερῆς τοπογραφικὴ ἀποτύπωσις ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Κέντρου Οἰκιστικῆς τοῦ Ὁργανισμοῦ Δοξιάδη. Πᾶσαι αἱ ἀποτυπώσεις εὐθὺς ὡς ἐτοιμασθοῦν θὰ παραχωρηθοῦν εἰς τὴν Ἐταιρείαν πρὸς δημοσίευσιν.

19. ΑΡΧΑΝΕΣ - ΦΟΥΡΝΙ

Συνεχίσθη ἐφέτος δι' ἕκτην περίοδον ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἐταιρείας εἰς τὸ μινωικὸν νεκροταφεῖον εἰς Φουρνὶ Ἀρχανῶν διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Ἰ. Α. Σακελλαράκη. Ἡ ἀνασκαφὴ περιέλαβε δύο τομεῖς, τὸν ἕνα βορείως τοῦ θολωτοῦ τάφου Α, ἔνθα ἀπεκαλύφθη περίβολος λακκοειδῶν τάφων μετὰ βόθρου ΥΕ ΠΙΑ χρόνων (εἰκ. 113) καὶ τὸν ἕτερον νοτίως τοῦ ταφικοῦ κτηρίου 3, ἔνθα ἀπεκαλύφθησαν πέντε δωμάτια, ἀνήκοντα πιθανῶς εἰς τὸ κτήριον 5 καὶ εἷς νέος θολωτὸς τάφος, ὀνομασθεὶς θολωτὸς τάφος Γ (εἰκ.

114). Παραλλήλως ἐγένοντο μεγάλης κλίμακος ἀναστηλωτικαὶ ἐργασίαι, κυρίως κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ δρόμου τοῦ θολωτοῦ τάφου Β.

Σημαντικώτερα ὑπῆρξεν ἡ ἀποκάλυψις ἐνὸς νέου θολωτοῦ τάφου, κειμένου νοτίως τοῦ κτηρίου 3, ὀνομασθέντος θολωτοῦ τά-

Εἰκ. 113. Ὁ ΥΕ ΠΙΑ χρόνων ταφικὸς περίβολος μετὰ τοῦ βόθρου, ἀπὸ ΒΔ.

φου Γ. Τὸ ἀνώτερον τμήμα τῆς θόλου εἶχε καταπέσει, αὕτη ὅμως σφίζεται εἰς ὕψος γενικῶς ἄνω τῶν 2.50 μ., οὕτως ὥστε ἡ κλίσις τῶν τοιχωμάτων ταύτης εἶναι σαφής. Εἶναι οὕτω ἀσφαλές ὅτι ὁ θολωτὸς τάφος ἐκαλύπτετο μέχρις ἄνω διὰ λίθων, τοῦτο δὲ ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν λίθων τῆς στέγης, οἵτινες εἶχον καταπέσει ἐντὸς τούτου καὶ οἵτινες συνελέγησαν ἰδιαίτερως.

Ἡ θόλος ἔχει μικρὰν σχετικῶς διάμετρον, περὶ τὰ 3.50 μ. περιεῖ-

χε δὲ ἐν ἀδιατάρακτον ταφικὸν στρώμα ἐξ ἑνδεκα σαρκοφάγων καὶ ἑνὸς πίθου κατὰ τὸ κέντρον (εἰκ. 115). Αἱ πλεῖσται τῶν σαρκοφάγων περιεῖχον μίαν μόνον ταφήν, αἱ σαρκοφάγοι ὅμως αἱ κείμεναι κατὰ τὸ νοτιοανατολικὸν τμήμα, ἔνθα καὶ ἡ εἴσοδος, περιεῖχον πλείονας ταφάς· ταφαὶ δ' ἀπεκαλύφθησαν καὶ εἰς τὰ μεταξὺ

Εἰκ. 114. Τμήμα τοῦ κτηρίου 5 καὶ ὁ θολωτὸς τάφος Γ, ἀπὸ ΒΔ.

τῶν σαρκοφάγων κενά. Οὐδὲν ἀπολύτως κτέρισμα ἀνευρέθη ἐντὸς τῶν σαρκοφάγων τούτων, ὀλίγα δὲ κτερίσματα συνώδευον τὰς ἐκτὸς τῶν σαρκοφάγων ταφάς. Τὰ πλεῖστα εὐρήματα ἐγένοντο ὑπὸ τὰς σαρκοφάγους, ἦσαν δὲ μετὰ προσοχῆς ἀποθεθειμένα ἐπὶ στρώματος λιθαρίων.

Συνολικῶς ἀνευρέθησαν 14 τεμάχια εἰδωλίων, 9 ἐλεφάντιναι σφραγιῖδες, πλῆθος χρυσῶν μικροαντικειμένων, ἕτοι ψῆφοι διαφόρων σχημάτων ἀποτελέσασαι δύο περιδέραια (εἰκ. 116), ταινοειδῆ ἐλάσματα καὶ μικρὰ ἡμισφαιρικὰ ἐπικαλύμματα ἐκ χρυσοῦ, πλῆθος ἐλεφαντίνων ἀντικειμένων, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων εἶναι περιάπτα, ἐξ ὧν ἓν εἰς σχῆμα πτηνοῦ, καὶ δύο εἰς σχῆμα ἰχθύος, ἐπίσης ὅμως περόναι καὶ τινὰ δυσερμήνευτα ἐλεφάντινα

ἀντικείμενα μετ' ἀργυρῶν ἤλων, τρία χαλκᾶ ξίφη καί τινα προσέτι χαλκᾶ ἀντικείμενα, ἓν δισκίον ἐκ μολύβδου, περίαπτα ἐκ φαγεντιανῆς, πλῆθος λεπίδων ὄψιανοῦ, δύο ἐργαλεῖα ἢ περίαπτα ἐξ ὀστοῦ, μία μαρμαρίνη κυκλαδική φιάλη, τεμάχιον ἐγχαράκτου σκεύους ἐκ στεατίτου, ἓν ἀργυροῦν ἔλασμα ἀπολῆγον ἄνω εἰς ἔλι-

Εἰκ. 115. Σαρκοφάγοι καὶ ὁ πίθος ἐντὸς τοῦ θολωτοῦ τάφου Γ, ἀπὸ ΝΔ.

κας καὶ ὀλίγα πήλινα ἀγγεῖα. Συνελέγησαν τέλος πλὴν τῶν κρανίων καὶ τινων μακρῶν ὀστέων καὶ τεμάχια ὀστέων ζώων καὶ μεγάλων ἰχθύων. Τὰ εὐρήματα χρονολογοῦνται εἰς τὴν ΠΜ ΙΙΙ περίοδον, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς κεραμεικῆς καὶ τοῦ προκεχωρημένου ρυθμοῦ τῶν σφραγίδων. Τεμάχια ὅμως δύο γραπτῶν κυπέλλων ΥΜ ΙΙΑ χρόνων καὶ μιᾶς λαβῆς λιθίνου ἀγγείου, ἅτινα ἀνευρέθησαν ἄνωθεν τῶν σαρκοφάγων, ὑποδηλοῦν τὴν χρῆσιν τοῦ τάφου καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, πιθανῶς διὰ προσφοράς.

Ἐκ τῶν εὐρημάτων ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ εἰδώλια. Ἐκ τούτων δέκα εἶναι εἰδώλια ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ἓν ἐκ σχιστολίθου, ἓν ἐκ πυριτολίθου καὶ δύο ἐξ ἐλεφαντόδοντος, τὰ πλεῖστα τοῦ κυκλαδικοῦ λεγομένου τύπου, ἀποδίδοντα ἰσταμένην γυναι-

κείαν μορφήν, ἔχουσαν τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους (εἰκ. 117). Ἐκ τῶν μαρμαρίνων εἰδωλίων τρία εἶναι κεφαλαὶ μετὰ λαιμοῦ, τῶν ὁποίων δηλοῦται πλαστικῶς ἡ ρίς καὶ τὸ στόμα (εἰκ. 118), ἐν κορμὸς ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῶν ποδῶν, τὰ δὲ λοιπὰ ἐξ πόδες ἐκ διαφόρων εἰδωλίων. Τὸ ἐκ σχιστολίθου ἀκέραιον εἰδῶλιον εἶναι

Εἰκ. 116. Περιδέριον κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ χρυσοῦν ψήφων, ὑπὸ τὴν σαρκοφάγον ὑπ' ἀρ. 10.

ὑψους μόλις 0.0185 μ. Τὸ εἰδῶλιον ἐκ πυριτολίθου, ὑψ. 0.0145 μ., σφύζει μόνον τὴν ἐκ δύο τεμαχίων συγκεκολλημένην κεφαλὴν, τούτου δὲ δηλοῦνται πλαστικῶς οἱ ὀφθαλμοί, ἡ ρίς καὶ τὸ στόμα, δι' ἐγχαράξεων δὲ ἡ κόμη. Ἐκ τῶν ἐλεφαντίνων εἰδωλίων ἐν εἶναι αὐτοτελὴς κεφαλὴ μετ' ἐγχαράκτου πύλου, σώζουσα ὅπως διὰ τὴν προσήλωσιν ἐπὶ τοῦ κορμοῦ, τὸ ἕτερον δὲ ἀκέραιον εἰδῶλιον ὑψ. 0.085 μ. Τοῦ μοναδικοῦ τούτου εἰδωλίου δηλοῦται πλαστικῶς ἡ ρίς, ἡ αἰδῶς δὲ κοσμεῖται δι' ὀπῶν, ὡς εἰς ἀνατολικά τινα παραδείγματα.

Τὰ εἰδῶλια εἰκονογραφοῦν χαρακτηριστικῶς τὰς μοναδικὰς διὰ τὴν Κρήτην ἰδιορρυθμίας τῶν ἐν γένει εὐρημάτων τοῦ θολωτοῦ τάφου Γ τῶν Ἀρχανῶν. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτος ἡ ὑπαρξίς εἰσηγμένων κυκλαδικῶν ἔργων, ἐτέρων εἰργασμένων κατὰ τὸν κυκλαδικὸν μὲν τρόπον, ἀλλ' ἐξ ἀγνώστων διὰ τὰς Κυκλάδας καὶ ἀγαπητῶν διὰ τοὺς μινωίτας ὑλικῶν, ὡς ὁ ἐλεφαντόδους, τέλος τρίτης κατηγορίας ἀντικειμένων, ἀναμφιβόλως μινωικῆς κατεργασίας, ὡς αἰ

σφραγίδες. Αί σαφῶς διάφοροι κατηγορίαι τῶν ἀντικειμένων τούτων, ἐν συνδυασμῶ καὶ πρὸς τὰ εἰς τὸν αὐτὸν θολωτὸν τάφον Γ διαπιστωθέντα ταφικὰ ἔθιμα, ἄνευ παραλλήλων ὄχι μόνον διὰ τὸ

Εἰκ. 117. Εἰδῶλιον ἐξ ἐλεφαντοστοῦ.

Εἰκ. 118. Κεφαλὴ κυκλαδικοῦ εἰδωλίου εὔρεθεῖσα ὑπὸ τὴν σαρκοφάγον ὑπ' ἀρ. 10.

μέχρι τοῦδε γνωστὸν σύγχρονον τμήμα τοῦ νεκροταφείου τῶν Ἀρχανῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν γένει νεκροταφείων τῆς Κρήτης, ὑποδεικνύουν τὴν προέλευσιν τῶν ταφέντων ἀτόμων. Φαίνεται ὅτι αἱ ὑπὸ ἐξέτασιν ταφαὶ δὲν ἦσαν ταφαὶ μινωιτῶν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀλλοδαπῶν, κατοίκων τῶν Κυκλάδων, οἱ ὅποιοι εἰσῆγαγον τὰ ἀνευρεθέντα κυκλαδικὰ προϊόντα, ἐπιτοπίως κατειργάσθησαν ἕτερα, εἰς τοὺς οἰκείους των ρυθμούς, δι' ἐντοπίων ὅμως ὑλικῶν, τέλος δὲ πάλιν ἐπιτοπίως ἐπρομηθεύθησαν τὰ ἀντικείμενα τῶν ὁποίων δὲν ἐγνώριζον τὴν ὑπαρξίν εἰς τὰς νήσους των καὶ τῶν ὁποίων εἶχον ἀνάγκην ὄχι μόνον μετὰ θάνατον, ἀλλὰ καὶ ἐν ζωῇ. Αἱ ταφαὶ τοῦ θολωτοῦ τάφου Γ τῶν Ἀρχανῶν ὑποδηλοῦν κατὰ ταῦτα κυκλαδικὴν ἐγκατάστασιν εἰς Ἀρχάνας. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οἱ ἐκ Κυκλάδων ἄποικοι οὗτοι ἦσαν ἔμποροι, εἰς τούτους δ' ἴσως ὀφείλονται παλαιότερα σποραδικὰ κυκλαδικὰ εὐρήματα εἰς τὴν Κρήτην, τὸ σημαντικώτερον τῶν ὁποίων, τὸ τοῦ Τεκέ Ἡρακλείου, ἐλάχιστα ἀπέχει τῶν Ἀρχανῶν. Τὴν ἐμπορικὴν δραστηριότητα τῶν ἐνταφιασθέντων εἰς τὸν θολωτὸν τάφον Γ τῶν Ἀρχανῶν ὑποδηλοῖ ἄλλωστε ὁ ἄνευ παραλλήλου διὰ τὰς Κυκλάδας πλοῦτος τῶν ἀνευρεθέντων χρυσῶν μικροαντικειμένων. Ταῦτα οὐδῶλως σχετίζονται πρὸς τὰ σύγχρονά των χρυσᾶ μινωικὰ κοσμήματα. Ἀντιθέτως παράλληλα τούτων ἀνευρίσκονται εἰς μεμακρυσμένας περιοχάς, τὴν Θυρεάτιδα τῆς Πελοποννήσου, τὴν Πολιόχην, τὴν Τροίαν, ἀκόμη καὶ τὴν Μεσοποταμίαν.

Κατὰ ταῦτα διὰ τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς τοῦ σπουδαιοτάτου διὰ τὴν Κρήτην μινωικοῦ νεκροταφείου τῶν Ἀρχανῶν, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιήθη ὡς γνωστὸν διὰ τὴν ταφὴν καὶ τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔτη, ἀπεκαλύφθησαν δύο νέα ταφικὰ κτήρια, ὁ μυκηναϊκῶν χρόνων ταφικὸς περίβολος καὶ ὁ ΠΜ III θολωτὸς τάφος Γ. Ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ταφικῶν κτηρίων εἰς Φουρνὶ ἀνῆλθεν ἐπομένως εἰς 11, γεγονὸς ἄνευ παραλλήλου εἰς Κρήτην, ὡς ἐπίσης ἀμάρτυρος ἄλλοθεν εἶναι ἢ παράπλευρος ἴδρυσις τριῶν θολωτῶν τάφων. Τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου ἐπλουτίσθη καὶ πάλιν διὰ σημαντικωτάτων ἔργων τέχνης, τὰ ὁποῖα καὶ ἐξετέθησαν ἤδη ὑπὸ τοῦ ἐφόρου κ. Στ. Ἀλεξίου. Τὸ νέον ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ἦλθεν εἰς φῶς, εἶναι ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος, ὄχι μόνον διὰ τὴν μελέτην τῆς μινωικῆς Κρήτης, ἀλλ' ἐπίσης διὰ τὴν

σπουδὴν τῶν ταφικῶν ἐθίμων τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ μυκηναϊκὸς ταφικὸς περίβολος τῶν Ἀρχανῶν, αἱ ἐπιτύμβια στῆλαι καὶ ὁ βόθρος εὐρίσκουν ἀναλογίας τινάς, κυρίως ὅμως διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ κυκλαδικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ διὰ πρώτην φοράν ἀσφαλῆς ἐπισήμανσις καὶ δὴ καὶ καλῶς χρονολογουμένης κυκλαδικῆς ἐμπορικῆς ἐγκαταστάσεως εἰς Κρήτην, ἀποτελεῖ λίαν σημαντικὴν συμβολὴν διὰ τὴν μελέτην τῆς προῖστορίας τοῦ Αἰγαίου.

20. ΚΡΗΤΗ (Περὶ συλλογῆ ἀρχαίων).

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1972 ἐξετελέσθησαν ἐν Κρήτῃ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου κ. Στ. Ἀλεξίου διὰ τῆς χορηγηθείσης ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας πιστώσεως αἱ ἀκόλουθοι ἐργασίαι:

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ χωρίου Κάτω Σύμη Βιάννου εἰς θέσιν Κρύα Βρύση καὶ πλησίον τῆς ὁμωνύμου πηγῆς, ἐν μέσῳ πεύκων καὶ πρίνων, καὶ εἰς ὕψος 800 μ. περίπου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ἀνεσκάφη ὑπὸ τῆς ἐπιμελητρίας δίδος Ἀγγελικῆς Λεμπέση σημαντικώτατον ἱερὸν πρῶιμων ἑλληνικῶν χρόνων μετὰ πλήθους χαλκῶν καὶ πηλίνων ἀναθηματικῶν ἀντικειμένων. Τὴν ἀφορμὴν διὰ τὴν ἔρευναν ἔδωκε τυχαῖον εὕρημα λιθίνης τραπέζης προσφορῶν καὶ χαλκῶν βελῶν κατὰ διάνοιξιν ὁδοῦ διὰ προωθητῆρος. Διὰ τῆς ἀμέσου ἐπεμβάσεως ἐπετεύχθη ἡ κανονικὴ ἀνασκαφὴ μεγάλου τμήματος τοῦ ἀναθηματικοῦ στρώματος σχεδὸν ἀδιαταράκτου κατὰ τὰ βαθύτερα τμήματα αὐτοῦ.

Τὸ στῶμα τοῦτο ἦτο κεκαυμένον καὶ ἐνεφάνιζε σαφῆ μεταβολὴν τοῦ χαρακτῆρος τῶν εὐρημάτων ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω. Βαθέως παρουσιάζοντο κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν μικραὶ λίθιναι τράπεζαι προσφορῶν ἐπιβιούντων μινωικῶν τύπων καὶ λίθιναι λύχνοι, πρῶιμα πῆλινα εἰδῶλια καὶ ζῶδια καὶ ἐν χαλκοῦν εἰδῶλιον γυναικὸς ἴσως τοῦ 9ου π.Χ. αἰῶνος. Εἰς τοὺς ὑστέρους γεωμετρικοὺς χρόνους, προελθὸν ὅμως ἐξ οὐχὶ σαφῶς καθορισθέντος σημείου, ἀνάγεται χαλκοῦν εἰδῶλιον ἀπεικονίζον δύο ἀνδρικός μορφάς μετὰ κρᾶνῶν, ἰθυφαλλικός, ὧν ἡ μία ὑψηλότερα καὶ ἀπτομένη τῆς χειρὸς τῆς ἐτέρας οἶονεὶ εἰσάγουσα αὐτήν.

Εἰκ. 119. Περιτμητον ἔλασμα ἐκ Κάτω Σύμης Βιάννου.

Ὑψηλότερα εὐρέθησαν πολλὰ χαλκᾶ εἰδῶλια ζῶων (ταύρων, κριῶν, κυνὸς) καὶ σειρὰ περιτμητῶν χαλκῶν ἐλασμάτων με παραστάσεις ἐξόχου τέχνης τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶ-

Εἰκ. 120. Περίτμητον ἔλασμα ἐκ Κάτω Σύμης Βιάννου.

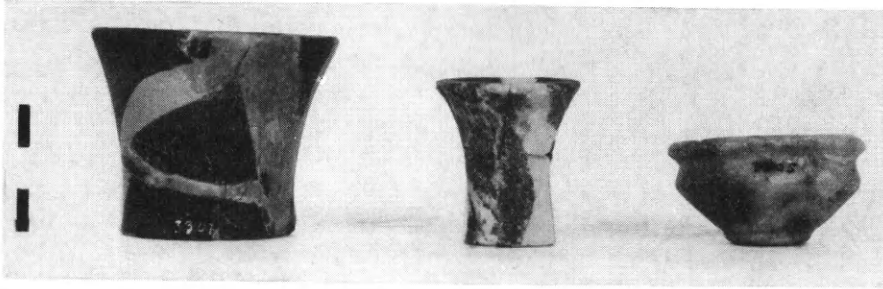
νος, τινῶν ἐξικνουμένων πιθανῶς μέχρι τῶν μέσων τοῦ βου. Ἄ-
 πεικονίζονται θηρευταὶ μετὰ τόξου καὶ φαρέτρας φέροντες ἐπὶ τῶν
 ὤμων ἢ ἄγοντες, προφανῶς πρὸς θυσίαν αἰγάγρους, αἰγας (εἰκ.

119-120) και άπαξ κριόν. Ἐνίοτε οἱ λάτρεις φέρουν τμήματα διαμελισθέντων ζώων, ὡς τὴν κεφαλὴν ἢ τὸν μηρόν. Δύο μορφαί, ἄνευ ζώων, πλουσίως ἐνδεδυμένοι καὶ φέρουσαι σκῆπτρα, εἰκονίζουσι θεότητα ἢ πιθανώτατα («κόσμους»). Λίαν ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ σειρὰ τῶν δαιδαλικῶν εἰδωλίων, μεταξύ τῶν ὁποίων κένταυρος, τοξότης μὲ ζωηράν ἀπόδοσιν τῆς κινήσεως καὶ τοῦ τύπου τῆς μεγάλης κλίμακος κούρων, πιθανῶς τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου πρὸς τὸν γνωστόν, μικρόν, χαλκοῦν κριοφόρον τοῦ Βερολίνου. Πρὸς τὸ ἐργαστήριον ἐλασμάτων τῆς Σύμης - Βιάννου συνδέονται ἀσφαλῶς καὶ τὰ γνωστὰ δείγματα τῆς Ὁξφόρδης, τοῦ Λούβρου καὶ τῆς Κοπεγχάγης. Σχέσις πρὸς τὸ ἐργαστήριον μεταλλοτεχνίας τῶν Ἀρχαίων δὲν διαπιστοῦται. Σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ ἐνδειξις τοῦ τρόπου ἀναρτήσεως διὰ κρίκου ἢ προσηλώσεως δι' ὀπῶν εὐρισκομένων εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τοῦ ἐλάσματος. Ἄγνωστον ὅμως παραμένει τὸ εἶδος τοῦ ἀντικειμένου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἡ ἀνάρτησις ἢ προσήλωσις τῶν ἐλασμάτων. Πολλὰ εἶναι διακοσμητικὰ τοῦ τύπου τῶν «ὀμφαλίων», ὡς καὶ εἰς σχῆμα ρόμβων, τριγώνων, τραπεζίων. Ἐν χαλκοῦν σκεῦος εἰσηγμένον, ἴσως ἄσσυριακόν, διακοσμεῖται δι' ἐκκρούστων ἄθωρικῶν κεφαλῶν καὶ γυμνῶν γυναικῶν. Ὑπάρχουν ἐπίσης τμήματα χαλκῶν τριπόδων, πιθανῶς δὲ εἰς διακόσμησιν χειλέων τριπόδων ἀνήκουσι εἰς χαλκοῦς γρύψ καὶ χαλκοῦν πτηνόν. Μετὰ τῶν ἐλασμάτων ἀνεκαλύφθησαν καὶ πλεῖστα πῆλινα δαιδαλικά πλακίδια μετ' ἀναγλύφων παραστάσεων γυμνῆς ἢ ἐνδεδυμένης γυναικὸς ὡς καὶ ζώδια ταύρων, κριῶν καὶ αἰγάγων, ἐπίσης δὲ χαλκᾶ τινὰ βέλη.

Τὸ στρῶμα τῆς τέφρας ἐκτείνεται περίξ κτιστοῦ ὀρθογωνίου βωμοῦ μετὰ κεντρικοῦ, ἐπίσης ὀρθογωνίου, βόθρου προοριζομένου προφανῶς διὰ τὸ αἶμα τῶν ἱερείων ἢ καὶ δι' ἄλλας ὑγράς προσφοράς. Κτιστὴ ὀρθογωνία προεξοχὴ ἀποτελεῖ πιθανῶς βοηθητικὸν χῶρον τοῦ κυρίως βωμοῦ. Δυτικῶς τούτων ὑπάρχουν τὰ λείψανα δύο δωματίων, ὧν τὸ ἐν περιεῖχε πολλὰ κέρατα θυσιασθέντων αἰγάγων. Ἐπιβεβαιοῦται οὕτω ἡ διαπιστωθεῖσα καὶ εἰς Δρῆρον ὑπὸ τοῦ Σπ. Μαρινάτου κατάθεσις κεράτων ζώων εἰς τὸ ἱερόν. Ἡ ἔκτασις τῆς πυρᾶς καθιστᾷ πιθανόν ὅτι τὸ ἱερόν ἦτο ὑπαίθριον ὡς ὁ ἐν Ἀμνισῶ βωμὸς τοῦ Διὸς Θενάτα, ὑπῆρχεν ὅμως πιθανώτατα περίβολος καὶ ἄνδρα κατὰ τὴν κλιτὸν πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν λά-

τρεων κατά τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς. Γενικῶς ἀπαρτίζεται ζωηρὰ εἰκὼν τοῦ βίου καὶ τῆς τέχνης τῆς δωρικῆς Κρήτης, κατὰ τοὺς πρώιμους ἑλληνικοὺς χρόνους.

Κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν, περὶ τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα, ἰδρῦθη ἄνωθεν τοῦ ἀρχαίου στρώματος ἱερόν, τοῦ ὁποίου σφζονται

Εἰκ. 121. Λίθινα ἀγγεῖα ἐκ Πλατάνου.

τοῖχοί τινες καὶ κέραμοι, ἱκαναὶ μετ' ἐπιγραφῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναγινώσκονται μέχρι τῆς στιγμῆς τὰ ὀνόματα ΣΑΤΥΡΟΣ, ΑἸΣΧΥ-

Εἰκ. 122. Τμῆμα ἀρχαίας ἐπιγραφῆς ἐκ Κνωσοῦ.

ΛΟΣ, ΘΙΟΜΝΑΣΤΟΣ (ἤτοι Θεόμνηστος) ὁ γνωστὸς τίτλος ΠΡΕΙΓΙΣΤΟΣ, καὶ ἡ φράσις ἸΔΡΥΣΑ ΚΕΔΡΟΙΣ, ἀφορῶσα πιθανῶς εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ὀροφῆς ἢ καὶ ἄλλων τμημάτων τοῦ ἱεροῦ. Χαλκοῦν εἰδῶλιον Ἑρμοῦ καὶ κηρύκειον μᾶς γνωρίζουν ποία ἢ λατρευομένη θεότης, ἀσφαλῶς ἢ αὐτὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ἐξ ἐπιγραφῆς ἐπὶ ἑλληνιστικοῦ ἀγγείου ΑΦΡΟΔΙΤΑΙ διαπιστοῦται παράλληλος λατρεία τῆς θεᾶς, εἰς ἣν πιθανώτατα ἀνήκει εἰδῶλιον δαιδαλικὸν γυναικείας μορφῆς γυμνουμένης. Τὸ ἑλληνιστικὸν στρῶμα ἀπέδωσε καὶ σειρὰν

εἰδωλίων, κυρίως ἀνδρικών, καὶ δεκάδας σιδηρῶν βελῶν. Ἡ ἀνασκαφὴ διήρκεσεν 26 ἡμέρας καὶ δι' αὐτῆς ἐνετοπίσθη πιθανώτα-

τα τὸ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου μνημονευόμενον ἱερὸν ὄρος, τὸ ὁποῖον μέχρι σήμερον ἐτοποθετεῖτο ἀορίστως μεταξύ Βιάννου καὶ Ἄρβης, θὰ συνεχισθῇ δὲ καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος.

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐργασιῶν αἱ κυριώτεραι ὑπῆρξαν ἡ περισυλλογὴ διὰ μικρᾶς σκαφῆς λιθίνων ἀγγειδίων καὶ ἑνὸς χαλκοῦ ἐργαλείου ἐκ τοῦ χώρου νοτίως καὶ πλησιέστατα τῶν μεγάλων κυκλικῶν τάφων τοῦ Πλατάνου, ὁμοῦ μετ' ὀστράκων, ὧν ἓν ρυθμοῦ *barbotine* (εἰκ. 121). Πρόκειται πιθανῶς περὶ ἀσκάπτων εἰσέτι ἐξωτερικῶν διαμερισμάτων τῶν τάφων Α καὶ Β Πλατάνου, ἅτινα θέλουν ἐξερευνηθῆ συστηματικῶς μετὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἀρξαμένης ἤδη διαδικασίας ἀπαλλοτριώσεως τῶν αὐτόθι οἰκίσκων τῶν χωρικῶν. Ἐπίσης ἐκ Κνωσοῦ (Πουγάδα Μετόχι) περισυνελέγη τμημα ἐπιγραφῆς ἀρχαϊκῶν χρόνων ἐκ τριῶν στίχων (εἰκ. 122).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄
ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ ΑΡΧΑΙΩΝ
ΚΑΙ ΑΝΕΓΕΡΣΕΩΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

Ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ἐφόρου Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων κ. Π. Λαζαρίδῃ ἐξετελέσθησαν, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, αἱ κάτωθι ἐργασίαι συντηρήσεως μνημείων τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν (Ν. Ἀγχιάλου).

1. Β α σ ι λ ι κ ῆ Ἀ ρ χ ι ε ρ έ ω ς Π έ τ ρ ο υ :

α) Ἀποκόλλησις τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων τοῦ ἐξωνάρθηκος, τῆς νοτίας πτέρυγος τοῦ αἰθρίου, τοῦ δωματίου III (ΔIII) καὶ τοῦ δωματίου I (ΔI) δυτικῶς τῆς στοᾶς καὶ τῶν δύο δυτικῶν διαχωρῶν τοῦ νοτίου κλίτους.

Ἐπισκευὴ καὶ ἐπανατοποθέτησις τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ δωματίου I, τῆς νοτίας πτέρυγος τοῦ αἰθρίου καὶ τοῦ δωματίου III (εἰκ. 123) (πρβ. καὶ κάτοψιν ἄνωτ. σ. 14).

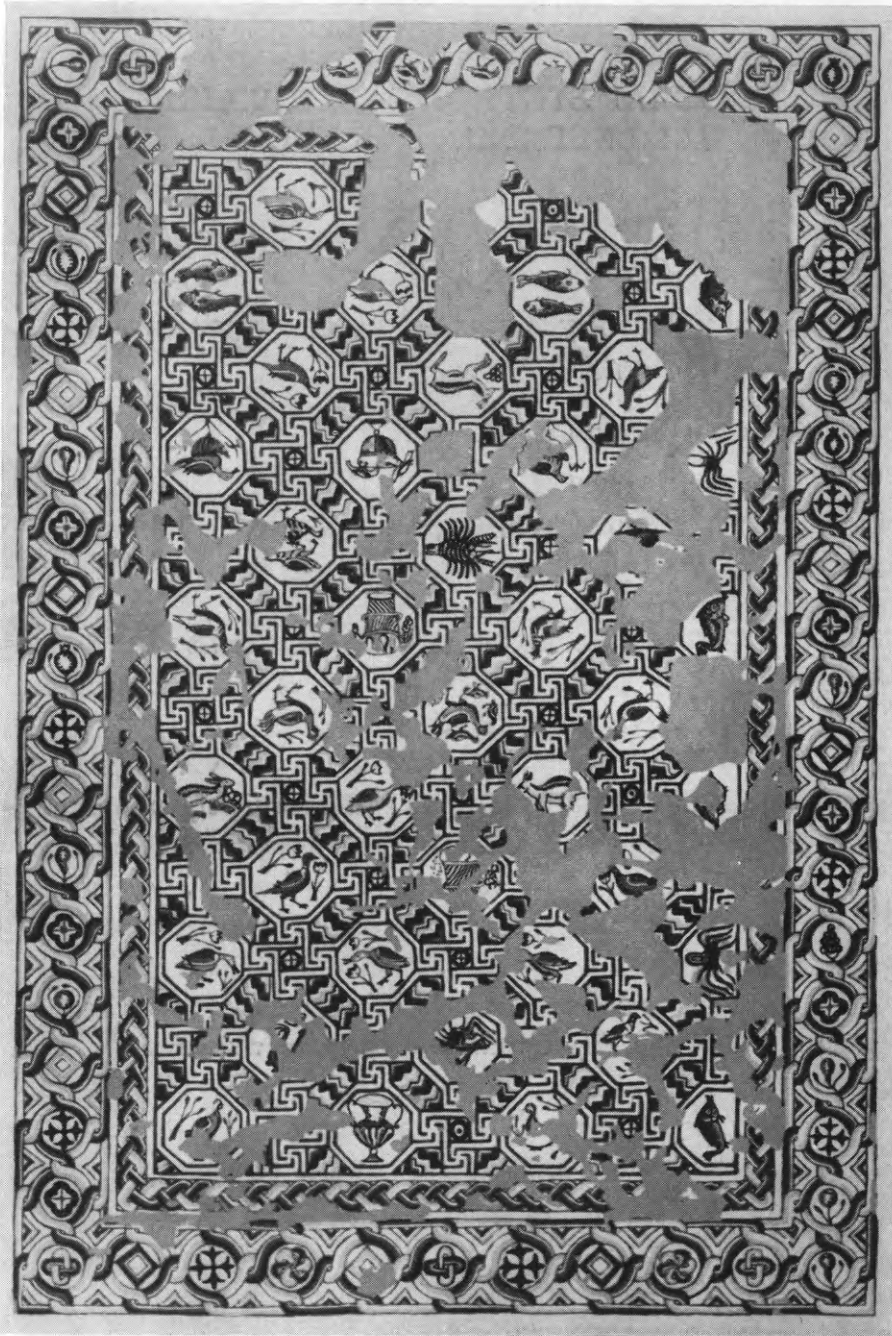
β) Διὰ τὴν προστασίαν τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ νοτίου κλίτους ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ ἀνακατασκευὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου, ὁ ὁποῖος ἦτο κατεστραμμένος κατὰ 0.25 μ. χαμηλότερον τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ψηφιδωτοῦ. Ἐφηρμόσθη τὸ αὐτό, μὲ τὸ ἀρχικόν, μεικτὸν σύστημα δομῆς, ἦτοι τρεῖς ἐπάλληλοι σειραὶ ὀπτῶν πλίνθων καὶ κοινῆ τοιχοποιία.

Ἐχρησιμοποιήθησαν ὀπταὶ πλίνθοι μὲ τὰς αὐτὰς ἀκριβῶς διαστάσεις καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ἐμφάνισιν πρὸς τὰς παλαιάς (εἰκ. 124 καὶ 125).

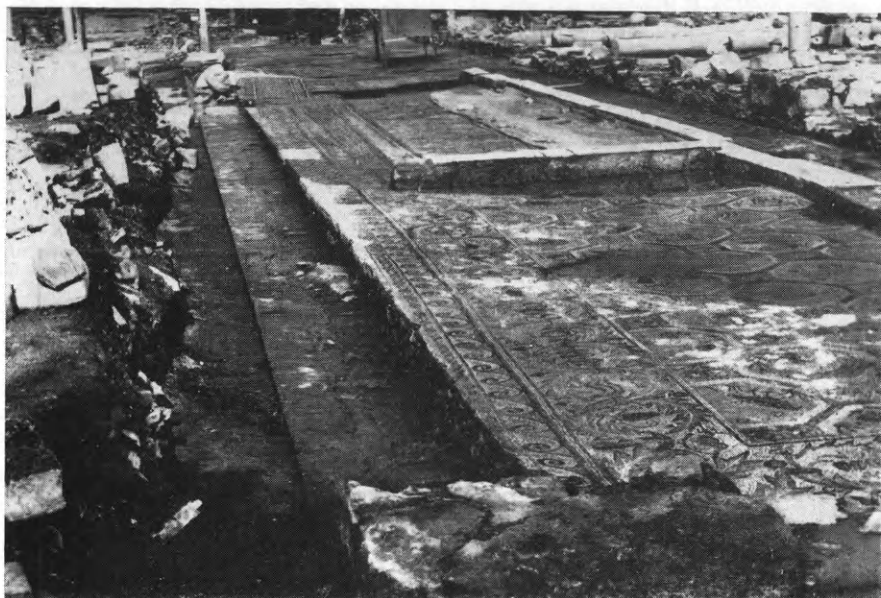
γ) Συνηρμολογήθησαν καὶ ἀποκατεστάθησαν ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει, μαρμαρίνοι κίονες, θωράκια, κιονόκρανα, βάσεις κ.ἄ.

2. Β α σ ι λ ι κ ῆ Ἀ γ ί ο υ Δ η μ η τ ρ ί ο υ :

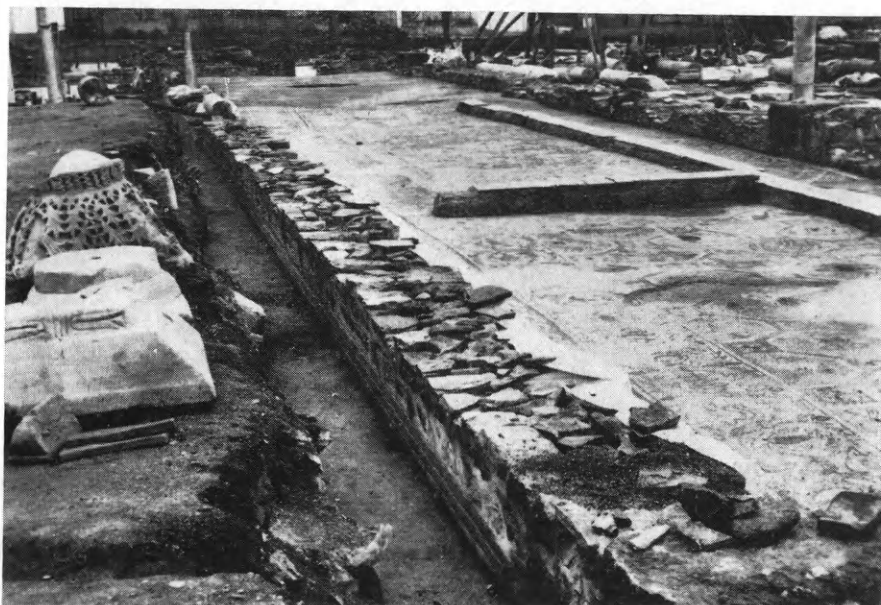
Ἀπεκολλήθη, ἐπεσκευάσθη καὶ ἐπανετοποθετήθη τὸ σωζόμενον τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ βαπτιστηρίου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: "Αγιε Δημήτριε βοήθι.

Είξ. 123. Βασιλική 'Αργιερέως Πέτρον. Δομάτιον Ι, δυτικώς τῆς στοῆς. 'Αποκολληθὲν καὶ ἐπαναποθετηθὲν ψηφιδωτὸν δάπεδον.

Εικ. 124. Βασιλική Ἀρχιερέως Πέτρου. Ὁ νότιος τοῖχος ὡς εὐρέθη.

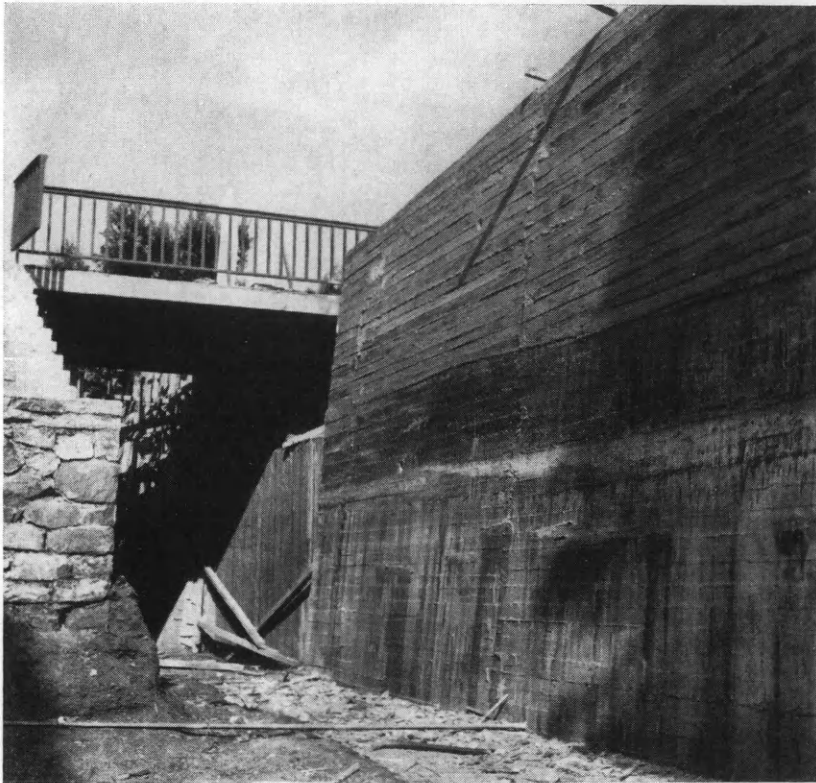

Εικ. 125. Βασιλική Ἀρχιερέως Πέτρου. Ὁ νότιος τοῖχος μετὰ τὸ στάδιον ἀποκαταστάσεώς του.

3. Κοιμητηριακή βασιλική:

α) Ἀνακατεσκευάσθησαν ὁ νότιος καὶ ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ νοτίως τοῦ νάρθηκος δωματίου.

β) Ἀνακατεσκευάσθησαν οἱ τοῖχοι τοῦ ἀνατολικοῦ διαμερίσματος τῶν προσκτισμάτων τῆς βορείου πλευρᾶς.

Εἰκ. 126. Ὁ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Μουσείου Μεσσήνης ἀγούσης ἀμαξιτῆς ὁδοῦ τοῖχος ἀντιστηρίξεως ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος.

Εἰς τὸν Κεντρικὸν Ἐργαστήριον τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν συνεχίσθησαν, δαπάναις τῆς Ἑταιρείας καὶ τῆ ἐποπτεία τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Πάλλα, αἱ ἐργασίαι αἰσθητικῆς ἐμφανίσεως τῶν ἐκ τῆς ἄλλοτε Μονῆς τῆς Ὁδηγητρίας ἐν Λευκάδι ἀποτεχισθεισῶν τοιχογραφιῶν.

Εἰς τὸ νεότευκτον Μουσεῖον Μεσσήνης ἐγένοντο διὰ τοῦ

ἀρχιτεχνίτου τῆς Ἀναστηλώσεως Χαριλάου Σφακιανᾶκη αἰ κάτωθι ἐργασίαι:

α) Γενικὸς ἐσωτερικὸς ὑδροχρωματισμὸς τῶν αἰθουσῶν ἐκθέσεως ἀρχαίων.

β) Ἐλαιοχρωματισμὸς τῶν σιδηρῶν κιγκλιδωμάτων ὅλων τῶν παραθύρων.

γ) Τοποθέτησις ὑαλοπινάκων εἰς ὅλα τὰ παράθυρα τοῦ Μουσείου.

δ) Κατασκευὴ διὰ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος τοίχου ἀντιστηρίξεως τοῦ πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ Μουσείου ἀμαξιοῦ δρόμου εἰς μῆκος 50 μ. περίπου καὶ μὲ μέσον ὕψος 4 μ. (εἰκ. 126).

Εἰς Φορνὶ Ἀρχαίων Κρήτης ἐγένοντο διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀρχιτεχνίτου τῆς Ἑταιρείας Χαριλάου Σφακιανᾶκη, μεγάλης κλίμακος ἀναστηλωτικαὶ ἐργασίαι, κυρίως κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ μινωικοῦ θολωτοῦ τάφου Β.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ δημοσιευτικὴ δρᾶσις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας συνεχίσθη ἐντατικῶς καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1972 ἐποπτεία τοῦ Γεν. Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου καθηγητοῦ κ. Ἀν. Ὁρλάνδου καὶ τοῦ Ἀντιπροέδρου καθηγητοῦ κ. Νικ. Κοντολέοντος διὰ τοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς πτυχιούχου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν δ. Ἀρτεμισίας Γιαννουλάτου Γραφείου Δημοσιευμάτων. Ἴδου δὲ εἰς τί συνίσταται αὕτη:

α) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη ὁ τόμος τῶν ΠΑΕ 1971.

β) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς 1972, ἤρχισε δὲ ἡ στοιχειοθεσία τῆς ΑΕ 1973.

γ) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ βιβλίον τοῦ καθηγ. κ. Γ. Μυλωνᾶ, Ὁ Ταφικὸς Κύκλος Β' τῶν Μυκηναίων, εἰς δύο ὀγκώδεις τόμους.

δ) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ βιβλίον τοῦ καθηγ. κ. Στυλ. Πελεκανίδη, Καλλιέργης, ὅλης Θετταλίας ἄριστος ζωγράφος.

ε) Ἐξετυπώθη ἡ διατριβὴ τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Γ. Κωνσταντινοπούλου, Ροδιακὸς κόσμος. Ἡ Λίνδος. Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς πρὸ τοῦ ροδιακοῦ συνοικισμοῦ ἱστορίας τῆς Λίνδου.

στ) Ἐξετυπώθη ἀγγλιστὶ καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ πέμπτον περὶ τῶν ἀνασκαφῶν Ἀκρωτηρίου Θήρας τεῦχος τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου, «Thera V».

ζ) Ἐγένετο ἀνατύπωσις τῶν δύο τευχῶν Thera I καὶ Thera II τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου, καθὼς ἐπίσης καὶ τῶν δύο τόμων (Α καὶ Β) τοῦ Χαριστηρίου εἰς Ἀ. Κ. Ὀρλάνδον.

η) Ἐξετυπώθη τὸ ἀνά χειῖρας τεῦχος τοῦ Ἔργου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας διὰ τὸ 1972.

Δι' ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω δημοσιεύματα ἐδαπάνησεν ἡ Ἐταιρεία τὸ ποσὸν τῶν 1.280.553 δραχμῶν.

Κατὰ τὸ 1972 εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἐταιρείας τόμοι ἐν ὅλῳ 1191, ἐξ ὧν 620 ἐξ ἀγορᾶς, 302 ἐξ ἀνταλλαγῆς καὶ 269 ἐκ δωρεᾶς.

Ἐπροχώρησεν ἐκ παραλλήλου δι' εἰδικῶν ἐκτάκτων βοηθῶν ἡ σύνταξις τοῦ Εὐρετηρίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος, τοῦ ὁποῦ οὗ πρῶτος τόμος ἐκυκλοφορήθη προσφάτως, μέχρι τέλους δὲ τοῦ 1973 ἐλπίζεται καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ δευτέρου.

Ἐπελήφθη ἐπίσης ἡ Ἐταιρεία δι' εἰδικοῦ συνεργείου τῆς ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως αὐτῆς συντάξεως Βιβλιογραφίας τῶν Μονῶν τῆς Ἑλλάδος.

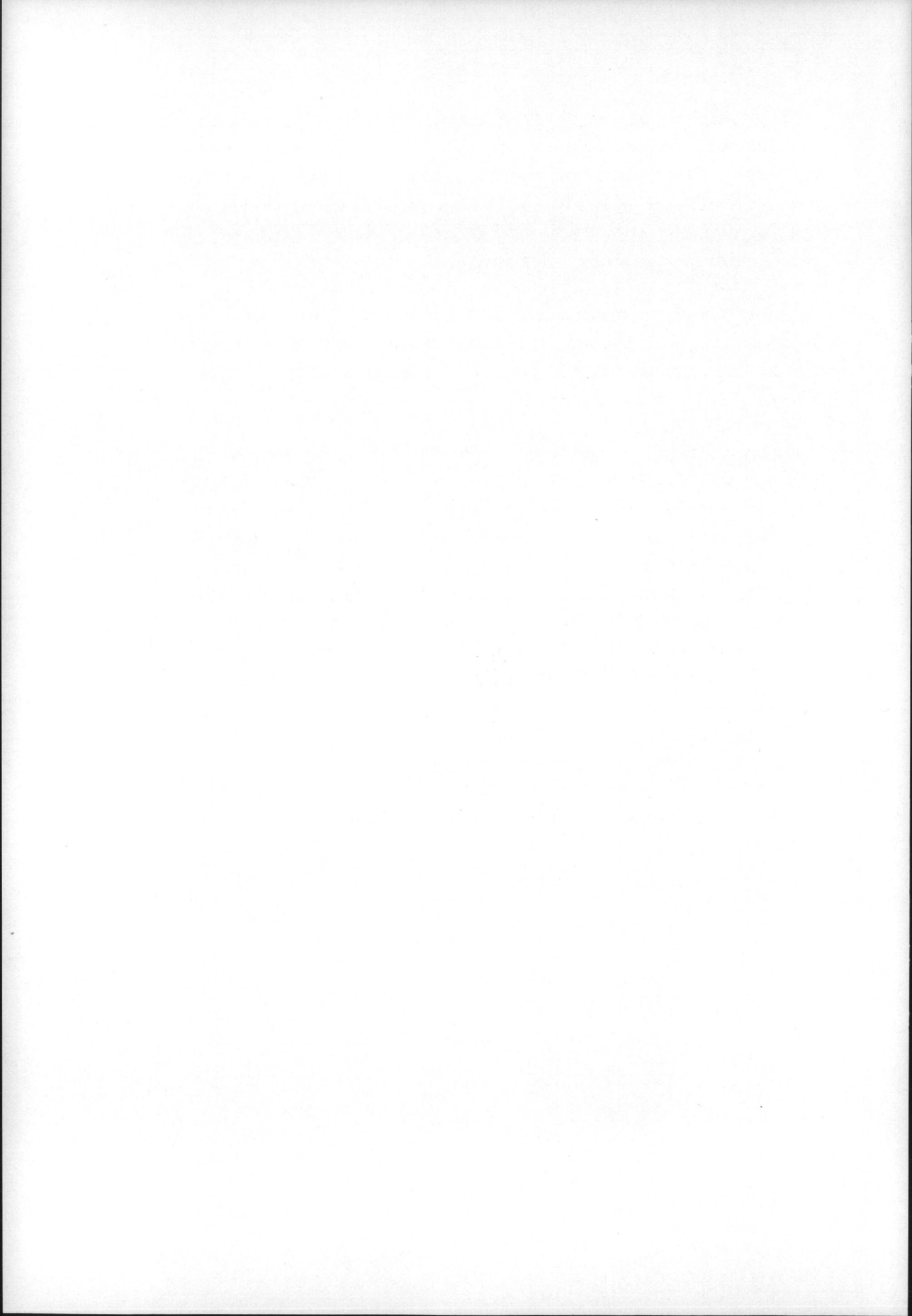
Μετέσχεν ἐπίσης ἡ Ἐταιρεία τοῦ ἐν Μονάχῳ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1972 VI Διεθνοῦς Συνεδρίου Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Ἐπιγραφικῆς διὰ τοῦ ἐταίρου αὐτῆς τ. Γεν. ἐφόρου ἀρχ/των κ. Μαρκέλλου Θ. Μιτσοῦ καὶ τοῦ ἐταίρου ἐφόρου ἀρχ/των κ. Εὐθυμίου Μαστροκώστα.

Ἦλθεν ἐπίσης ἀρωγὸς ἡ Ἐταιρεία εἰς τοὺς ἐπιμελητὰς ἀρχαιοτήτων Δα Ὑβόννην Νικοπούλου διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ 4.000 δρχ. καὶ κ. Ἰωάννην Τζεδάκη διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ 5.000 δρχ. διὰ τὴν ἐπίσκεψιν Μουσείων τοῦ Ἐξωτερικοῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ 1885 δρχ. εἰς τὸν κ. Ἡλίαν Τσιριβάκον δι' ἑξοδα ἐπιστροφῆς του ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ.

Ἐνίσχυσεν ἡ Ἐταιρεία τὰς Βιβλιοθήκας τῶν Μουσείων τοῦ Κράτους οὐ μόνον διὰ τῶν ἐκδόσεων αὐτῆς ἀλλὰ καὶ δι' ἀγορᾶς εἰδικῶν συγγραμμάτων ὡς καὶ διὰ τῆς δαπάνης σταχώσεως αὐτῶν.

Εἰς τὸν ξενῶνα τῆς Ἐταιρείας ἐφιλοξενήθησαν οἱ κάτωθι Ἕλληνες ἔφοροι καὶ ἐπιμεληταὶ ἀρχαιοτήτων ὡς καὶ ξένοι καθηγηταὶ καὶ σπουδασταὶ τῆς Ἀρχαιολογίας. Ἕλληνες: Φ. Πέτσας, Ἀ. Βαβρίτσας, Χρ. Χρήστου, Ἰ. Τουράτσογλου, Κ. Τσάκος, Δ. Τριαντάφυλλος, Κ. Γαλῆς, Ν. Νικονᾶνος, Ἐμμ. Μπορμπουδάκης, Αἰκ. Ρωμιοπούλου, Στυλ. Παρλαμᾶ, Εὐτ. Κουρκουτίδου - Νικολαΐδου, Χάϊδω Κουκούλη - Χρυσανθάκη, Δέσποινα Χατζῆ. Ξένοι: Ern. Condurachi, Ντάνωφ, Μαξίμοβιτς, Ἀγγελικὴ Πιερίδου, Ἀρ. Πασαδαῖος, Bogdan Rutkowski, Oswiecinski.

Τέλος παρεχώρησεν ἡ Ἐταιρεία δωρεὰν τὴν μεγάλην αἴθουσαν αὐτῆς εἰς τὰς κάτωθι κρατικὰς ὑπηρεσίας χάριν διαλέξεων πρὸς κοινωφελεῖς σκοποῦς: Εἰς τὴν Ἐθνικὴν Μετεωρολογικὴν Ὑπηρεσίαν, εἰς τὸ Ἀρχηγεῖον Ναυτικοῦ καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐσωτερικῶν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Πρόλογος	3-4
Α'. Ἀνασκαφαί	
1. Μαραθῶν	5-7
2. Σέσκλον (Οἰκισμὸς)	7-12
3. Φθιώτιδες Θῆβαι (Νέα Ἀγχίαλος).....	13-18
4. Ἀμφίπολις (Χριστιανική)	18-26
5. Ἀμφίπολις (Ἀρχαία)	26-32
6. Φίλιπποι	32-36
7. Θράκη	37-40
8. Δωδώνη	40-45
9. Βασιλική Γλυκεός	45-49
10. Μύτικα Ἀκαρνανίας	49-53
11. Κόρινθος. Βασιλική Κρανζείου	53-59
12. Μυκῆναι	59-67
13. Μεσσήνη.....	67-83
14. Ἡλις	84-88
15. Νάξος	88-99
16. Θήρα (Ἀκρωτήρι)	101-105
17. Κρήτη. Ζάκρος	105-113
18. » Βασιλική Ἱεραπέτρας	113-118
19. » Ἀρχάνες - Φουρνί.....	118-125
20. » (Περισυλλογή ἀρχαίων)	125-130
Β'. Ἀναστήλωσις καὶ συντήρησις μνημείων	
1. Φθιώτιδες Θῆβαι (Νέα Ἀγχίαλος).....	131-134
2. Λευκάς. Ὁδηγήτρια	134
3. Μεσσήνη.....	134-135
4. Φουρνί Ἀρχανῶν	135
Γ'. Δημοσιεύματα καὶ μορφωτικὴ δράσις.....	135-137

Φ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ & Κ. ΜΙΧΑΛΛΑΣ
Πανεπιστημίου 39 (Στοά Πεσμαζόγλου)
Τηλ. 32 24 268 - 32 30 595

